

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 67ον - Τεύχος 5ον

*«Μακριά χτυποῦν καμπάνες ἀπό κρύσταλλο
Αὔριο, αὔριο λένε, τό Πάσχα τ' οὐρανοῦ»*

Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 2018

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Εκδόσεων της Έπικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος
ΕΚΔΟΤΗΣ: Ό Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Ό Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Αλέξανδρος Ι. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2017-2018 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: Μιχαήλ Τρίτος, καθηγητής ΑΠΘ, Αρχιμ. Βαρθολομαίος
Ίατρίδης, Αρχιμ. Βαρνάβας Λαμπρόπουλος, Πρωτ. Νικόλαος Λουδοβίκος (καθ/τής ΑΕΑΣΘ), Πρεσβ. Χρήστος Κούρτης
και Αρχιμ. Έφραίμ Τριανταφυλλόπουλος – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Λίτσα Ι. Χατζηφώτη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
Αλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Λίτσα Ι. Χατζηφώτη, Κων. Χολέβας και Έμμανουήλ Πλούσος
– ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Κλάδος Εκδόσεων – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της
Ελλάδος – Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Χ. Κωβαίος, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρουονέρι Αττικής, Τηλ.: 210-8160.127 –
Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (για όσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Αθηνάς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα έξωφύλλου: Όδυσσέας Έλύτης, *Άσμα ήρωικό και πένθιμο
για τόν χαμένο άνθυπολοχαγό της Άλβανίας*

Φωτογραφία έξωφύλλου: Γιάννης Μενεσίδης, *Έερά Μονή Σταυρονικήτα
Άπό τό βιβλίο: Γιάννης Μενεσίδης, Άγιορείτικα σχήματα και χρώματα,
Έερά Μητρόπολις Μαρωνείας και Κομοτηνής 2018*

άπό όπου και οι φωτογραφίες και τών άλλων σελίδων αυτού του τεύχους.

Τό Περιοδικό *Έφημεριος* δέν ευθύνεται για τό γλωσσικό ιδίωμα τών άρθρογράφων του.

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τά κείμενα τών συνεργατών νά μήν υπερβαίνουν τίς 350 λέξεις, όσον άφορά τήν πρώτη σελίδα, και
τίς 450 λέξεις για κάθε μία άπό τίς σελίδες πού έπονται.

Δέν γίνονται δεκτά δημοσιευμένα κείμενα.

Δέν έπιτρέπεται ή αναδημοσίευση, ή αναπαραγωγή –όλική ή μερική– του περιεχομένου του περιοδικού *Έφημεριος*
καθ' οίονδήποτε τρόπο. Έπιτρέπεται μόνον ή παράθεση άποσπασμάτων άποκλειστικώς για έπιστημονικούς και
έκπαιδευτικούς σκοπούς, με άναφορά της πηγής προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 67ον

Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 2018

Τεύχος 5ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Εισοδικόν	3
ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ	
Περί θείων ονομάτων	4
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Ἡ πρώτη δοξολογία τῆς ἡμέρας. Ὁ Προοιμιακός Ψαλμός: Ψαλ γ΄.....	7
ΠΡΩΤ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	
Ἵπῆρξαν κι ἄλλες μορφές χριστιανικῆς πίστεως πού χάθηκαν;	10
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ	
Τό Κοντάκιο τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως	13
ΠΡΩΤ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ	
Βασικά θέματα τῆς κατήχησης. Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας	16
ΑΡΧΙΜ. ΒΑΡΝΑΒΑ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Αἰρέσεις καί κήρυγμα.....	18
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Ἡ νήψη ὡς ὁδός ἐλευθερίας	20
ΠΡΩΤ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Κυριακή πρό τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.....	23
ΑΡΧΙΜ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	
Κυριακή πρό τῆς Ὑψώσεως (Γαλ. 6, 11-18)	25
ΙΩΑΚΕΙΜ. ΑΘ. ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΥ	
Οἱ λάμνες τοῦ τέμπλου.....	27
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ	
Τίμιος Σταυρός καί Πανάγιος Τάφος: τά πραγματικά “μαρτύρια”	29
ΠΡΩΤ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΟΝΤΟΥ	
Τό ὄρος Θαβώρ (α΄)	32
ΠΡΩΤ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	
Ἡ πρόσληψη ἀρχαίων ἐλληνικῶν μυθευμάτων ἀπό τόν σύγχρονο ἀποκρυφισμό. Ἡ περίπτωση τῆς Ἀτλαντίδος	35
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΜΠΡΟΥ	
Νεοελληνικός Διαφωτισμός II.....	37
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΜΠΟΥΜΗ	
Ἄποστολικοί Κανόνες (ιθ΄).....	40
Ἐπικοινωνία	43
Βιβλιοπαρουσίαση	45
Ἐφημεριακά	48

Μάνα και Γιός

... Τά φαράγγια κατέβαζαν
τραγουδία κι αναπήδαγαν τά έλατα και χορευάν
οί πέτρες. Κι όλα φώναζαν:
«Ίτε παιδες Έλλήνων...»
Φωτεινές σπάθες οί ψυχές σταύρωναν στόν ορίζοντα,
ποτάμια πισωδρόμιζαν, τάφοι μετακινιόνταν.

Κι οί μάνες τά κοφτά γκρεμνά σάν Παναγιές τ' ανέβαιναν.
Μέ τήν εὐκή στόν ὦμο τους κατά τό γιό πηγαίναν
και τίς ἀεροτραμπάλιζε ὁ ἄνεμος φορτωμένες
και ἔλυνε τά τσεμπέρια τους και ἔπαιρνε τά μαλλιά τους
και ἔδερνε τά φουστάνια τους και τίς σπαθοκοποῦσε,
μ' αὐτές ἀντροπατάγανε, ψηλά, πέτρα τήν πέτρα
και ἀνηφορίζαν στή γραμμή, ὅσο πού μέσ στά σύννεφα
χάνονταν ὀρθομέτωπες ἤ μιά πίσω ἀπ' τήν ἄλλη.

* Νικηφόρος Βρεττάκος, «Μάνα και Γιός» (1940), ἀπόσπασμα.

Σεβαστοί πατέρες,

στή στήλη *Προσόμοια* δημοσιεύουμε στό τεύχος αὐτό ἀποσπάσματα ἀπό τό ἔργο τοῦ Ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου *Περί θείων ὀνομάτων*, στή στήλη *Παλαιοδιαθηκικά* ὁ καθηγητής κ. Μ. Κωνσταντίνου σχολιάζει τήν πρώτη Δοξολογία τῆς ἡμέρας (Προοιμιακός Ψαλμός ργ'), στή στήλη *Τίνα με λέγουσι οἱ ἄνθρωποι εἶναι;* ὁ π. Κ. Παπαθανασίου ἀπαντᾷ στό ἐρώτημα «Ἰπῆρξαν κι ἄλλες μορφές χριστιανικῆς πίστες πού χάθηκαν;» καί ὁ κ. Παναγιώτης Σκαλτσῆς στή στήλη *Πρός Ἐκκλησιασμόν* ἀπαντᾷ σέ ἐρώτηση ἐφημερίου σχετικά με λειτουργικά θέματα. Ὁ π. Ἀλέξ. Καριώτογλου στή στήλη *Πρός Κατήχησιν* ἀναφέρεται στή «Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας», ὁ π. Βαρνάβας Λαμπρόπουλος στίς σελίδες τῶν *Συγχρόνων προκλήσεων* ἔχει ὡς θέμα «Αἰρέσεις καί κήρυγμα» καί ὁ κ. Δημ. Μαυρόπουλος στά *Ἐκκλησιολογικά*, συνεχίζοντας τό θέμα «Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας», ἀναλύει τή «νήψη ὡς ὁδὸ ἐλευθερίας».

Στή *Διακονία τοῦ Λόγου* ὁ π. Γεώργιος Δορμπαράκης ἀναλύει τό εὐαγγελικό ἀπόσπασμα τῆς Κυριακῆς πρό τῆς Ἰψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καί ὁ π. Παντελεήμων Τσορμπατζόγλου τό ἀποστολικό ἀνάγνωσμά τῆς Κυριακῆς πρό τῆς Ἰψώσεως (Γαλ. 6, 11-18), στή στήλη *Ἀπό τήν Παράδοση τῆς Ρωμοσύνης* ὁ κ. Ἰωακείμ Παπάγγελος μᾶς πληροφορεῖ γιά ἓνα σχεδόν ἄγνωστο θέμα τῆς διακόσμησης τοῦ τέμπλου, τίς λάμνες, καί στό «Ἀγριέλαιον εἰς καλλιέλαιον» ὁ κ. Στ. Γουλούλης ἔχει ὡς θέμα «Τίμιος Σταυρός καί Πανάγιος Τάφος: τά πραγματικά “μαρτύρια”».

Στό «Ὅρος Θαβώρ» μᾶς ξεναγεῖ ὁ π. Σπυρίδων Λόντος στή στήλη *Βιβλικές πόλεις καί τοποθεσίες*, ἡ «Περίπτωση τῆς Ἀτλαντίδος» εἶναι τό θέμα τοῦ π. Βασιλείου Γεωργοπούλου στή στήλη *Πρός Διάκρισιν*, στά *Ἱστορικά θέματα* ὁ κ. Νικόλαος Τόμπρος ἀσχολεῖται μέ τή συνέχεια τῆς ἀναφορᾶς στόν Νεοελληνικό Διαφωτισμό καί στά *Κανονικά* ὁ κ. Παναγιώτης Μπούμης συνεχίζει τήν ἀνάλυση τῶν Ἀποστολικῶν Κανόνων. Στή στήλη *Ἐπικοινωνία* θά βρεῖτε ἐνδιαφέρουσες ἐπιστολές καί ἡ *Βιβλιοπαρουσίαση*, πού παρουσιάζει ἡ κ. Λ.Ι. Χατζηφώτη, καί τά *Ἐφημεριακά*, πού φροντίζει ὁ π. Γ. Βαμβακίδης συμπληρώνουν τήν ὕλη αὐτοῦ τοῦ τεύχους.

Ἀλέξανδρος Κατσιάρας
Διευθυντής Σύνταξης

Ἀγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου*

Περὶ θεῶν ὀνομάτων (Δ' I-VI)

Ἰ Ἄς προχωρήσουμε λοιπόν τώρα μέ τόν λόγον μας στό ἴδιον τό ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ, τό ὁποῖο χωριστά ἀπό ὅλα τά ἄλλα ἀποδίδουν οἱ θεολόγοι στήν ὑπέρθεη θεότητα καί ξεχωρίζουν αὐτήν τήν ἴδια τή θεαρχική ὑπαρξη ἀποκαλώντας τη νομίζω ἀγαθότητα καί διότι μέ τό νά ὑπάρχει τό ἀγαθό, ὡς ἀγαθό, ὡς ἀγαθό οὐσιώδες, ἀπλώνει τήν ἀγαθότητά του σέ ὅλα τά ὄντα. Ὅπως δηλαδή τοῦτος ὁ ἥλιος μας, χωρίς νά χρησιμοποιεῖ σκέψη ἤ προαίρεση, φωτίζει μέ τό εἶναι του μόνον ὅσα μποροῦν σύμφωνα μέ τόν λόγον τῆς ὑπαρξης τους νά κοινωνοῦν τό φῶς του, ἔτσι ἀκριβῶς καί τό ἀγαθό (πάνω ἀπό τόν ἥλιο, ὅπως πάνω ἀπό τήν ἀμυδρή εἰκόνα του τό χωριστό κατά τήν ἴδια τήν ὑπαρξή του ἀρχέτυπο) σέ ὅλα τά ὄντα ἀνάλογα σκορπίζει τίς ἀκτῖνες ὅλης τῆς ἀγαθότητας. Χάρη στίς ἀκτῖνες αὐτές ἔλαβαν ὑπόσταση ὅλες οἱ νοητές καί νοερές οὐσί-ες, δυνάμεις καί ἐνέργειες, χάρη σ' αὐτές ὑπάρχουν καί ἔχουν τήν ἀδαπάνητη καί ἀπαραμείωτη ζωή, ἀπαλλαγμένες ἀπό κάθε φθορά καί θάνατο καί ὕλη καί γένεση καί τοποθετημένες πάνω ἀπό τήν ἄστατη καί ρευστή καί πού ἀλλιῶς ἄλλοτε προβάλλει ἀλλοίωση. Καί ὡς ἀσώματα καί ἄυλες νοοῦνται καί ὡς πνεύματα ὑπερκόσμια νοοῦν καί φωτίζονται ὅπως μέ δικό τους φῶς ἀπό τούς λόγους τῶν

ὄντων καί πάλι στά συγγενικά τους μεταβιβάζουν τά δικά τους. Καί τήν παραμωνή τους τήν ἐξασφαλίζουν ἀπό τήν ἀγαθότητα. Σ' αὐτήν ἔχουν τή σταθερότητα τους, τή συνοχή, τή φύλαξη, τήν ἐστία τῶν ἀγαθῶν καί ἐξ αἰτίας τοῦ δικοῦ της πόθου ἔχουν καί τήν ἀπλή καί τήν ἀληθινή ὑπαρξη καί αὐτῆς ὅσο τούς εἶναι δυνατόν παίρνοντας τόν τύπον καί ἀγαθόμορφες εἶναι καί μέ τίς ἀκολουθές τους κοινωνοῦν, καθῶς ὀρίζει ὁ θεῖος ὀρισμός, τίς δωρεές πού πέρασαν σ' αὐτές ἀπό τό ἀγαθό.

II. Ἀπό τήν ἀγαθότητα ἔχουν αὐτές τίς ὑπερκόσμιες τάξεις, τίς ἐνώσεις μέ τόν ἑαυτό τους, τίς εἰσδύσεις ἢ μία μέσα στήν ἄλλη, τίς ἀσύγχυτες διακρίσεις, τίς ἀναγωγικές δυνάμεις τῶν κατωτέρων πρός τίς ἀνώτερες, τίς πρόνοιες τῶν ὑπέρτερων γιά τά ὑποδεέστερα, τίς διαφυλάξεις γιά κάθε δύναμη τῶν ἰδιοτήτων της καί τίς γύρω ἀπό τόν ἑαυτό τους ἀνένδοτες περιστροφές, τίς ταυτότητες σχετικά μέ τήν ἔφεση τοῦ ἀγαθοῦ, τίς ἀκρότητες καί ὅσα ἄλλα ἔχομε ἀναφέρει στό ἔργον μας «Γιά τίς ἀγγελικές ἰδιότητες καί τάξεις». Ἀλλά καί ὅσα ἀνήκουν στήν οὐράνια ἱεραρχία, οἱ καθάρσεις πού πρέπουν στούς ἀγγέλους, οἱ ὑπερκόσμιες φωταγωγίες καί ὅσα ὀλοκληρώνουν τήν ὅλη ἀγγελική τελειότητα προέρχονται ἀπό τήν παναίτια καί πηγαία

ἀγαθότητα, ἀπό τήν ὁποία ἔχει δωρηθεῖ σ' αὐτές καί ἡ μορφή τοῦ ἀγαθοῦ καί τό νά ἐκδηλώνουν μέ τόν ἑαυτό τους τήν κρυμμένη ἀγαθότητα καί νά εἶναι ἄγγελοι καθώς ἐξαγγέλλουν τή θεία σιγή καί ἀκόμη πού προβάλλουν ὡς φῶτα πού ποτίζουν κι ἐρμηνεύουν τό κρυμμένο μέσα στά ἄδυτα. Ἀλλά κι ἔπειτ' ἀπ' αὐτά τά ἱερά κι ἄγια πνεύματα, οἱ ψυχές καί ὅσα ψυχικά ἀγαθά ὑπάρχουν, ὑπάρχουν ἀπό τήν ὑπεράγαθη ἀγαθότητα· τό ὅτι εἶναι δηλαδή νοερές, τό ὅτι ἔχουν τήν πραγματική ζωή ἀκατάλυτη, τό ὅτι ἔχουν τό ἴδιο τό εἶναι καί το ὅτι μποροῦν ἀνατείνοντας πρὸς τίς ἀγγελικές ὑπάρξεις μέ τήν ἀγαθή καθοδήγησή τους νά ἀνάγονται στήν ἀγαθή ἀρχή ὅλων τῶν ἀγαθῶν καί νά κοινωνοῦν τίς ἐκλάμψεις πού ἀναβλύζουν ἀπό αὐτήν κατά τό ἀνάλογο πού τούς πέφτει καί ὅσο μποροῦν νά μετέχουν στή θεία δωρεά καί ὅσα ἄλλα ἔχομε ἀπαριθμήσει στό ἔργο μας «Περί ψυχῆς». Ἀλλά ἂν πρέπει νά μιλήσουμε καί γιά τίς ἴδιες τίς ἄλογες ψυχές, εἴτε τά ζῶα, ὅσα διασχίζουν τόν ἀέρα καί ὅσα βαδίζουν στή γῆ, καί ὅσα σέρονται σ' αὐτήν, καί ὅσα ἔλαχαν τή ζωή μέσα στό νερό εἴτε εἶναι ἀμφίβια καί ὅσα ζοῦν σκεπασμένα ἀπό τή γῆ καί μέσα σ' αὐτήν χωμένα καί γενικά ὅσα ἔχουν τήν αἰσθητική ψυχή ἢ ζωή καί αὐτά ὅλα ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγαθοῦ ἔλαβαν ψυχή καί ζωή. Καί τά φύλλα ὅλα ἔχουν ἀπό τό ἀγαθό τή θεραπευτική καί κινητική ψυχή, καθώς ἐπίσης καί ὅσα χωρίς ψυχή καί ζωή ἀπλῶς ὑπάρχουν, κι αὐτά ὑπάρχουν ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγαθοῦ καί χάρη σ' αὐτό ἔλαβαν τή δωρεά τῆς οὐσίας.

III. Ἄν εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα τά ὄντα (ὅπως καί εἶναι) τό ἀγαθό, τότε, εἰδοποιεῖ κι αὐτό πού δέν ἔχει εἶδος. Καί σ' αὐτό μόνο, καθώς εἶναι ὑπερβολή τῆς οὐσίας, εἶναι καί τό ἀνούσιο καί καθώς εἶναι

ξεπέρασμα τῆς ζωῆς ὑπάρχει σ' αὐτό καί τό ἄζωο καί καθώς εἶναι πέρα ἀπό τή σοφία ὑπάρχει καί τό ἀ-νόητο καί ὅσα ἄλλα ὑπάρχουν μέσα στό ἀγαθό καί ἐπιδέχονται τήν ὑπεροχική εἰδοποιία τῶν δίχως εἶδος. Κι ἂν ἐπιτρέπεται νά πῶ, τό ἀγαθό πού εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα τά ὄντα, τό ἐπιθυμεῖ καί τό ἴδιο τό μή ὄν καί διεκδικεῖ καί αὐτό μιὰ θέση στό ἀγαθό πού εἶναι ἀληθινά πάνω ἀπό τήν οὐσία, καθώς εἶναι ἔξω ἀπό ὅλα.

IV. Ἀλλά αὐτό πού, ἐνῶ ξεγλίστησε στή μέση, μᾶς ἔφυγε καί σέ κάθε οὐράνια ἀρχή καί κάθε ἀποπεράτωση αἰτία εἶναι τό ἀγαθό, αἰτία τῆς οὐσίας αὐτῆς τῆς δίχως αὐξηση καί ἀλλοίωση καί τῶν ἀθόρυβων -ἂν πρέπει νά πῶ ἔτσι- κινήσεων τῆς τεράστιας πορείας τοῦ οὐρανοῦ, τῆς τάξης τῶν ἀστεριῶν, τῆς ἁρμονίας τῶν φώτων, τῆς σταθερότητας καί τῆς πλανητικῆς πολυκινήσιας μερικῶν ἀστεριῶν, καί τῶν δύο φωστήρων, πού ἡ Γραφή τούς ἀποκαλεῖ μεγάλους, αἰτία τῆς περιοδικῆς ἀποκατάστασής τους στό ἴδιο σημείο, σύμφωνα μέ τούς ὁποίους ὀρίζονται οἱ ἡμέρες καί οἱ νύχτες μας, μετριοῦνται οἱ μῆνες καί οἱ χρόνοι καί ὀρίζουν τίς κυκλικές κινήσεις τοῦ χρόνου καί ὅσων εἶναι μέσα στόν χρόνο, τίς ἀριθμοῦν, τίς ὀργανώνουν καί τίς ἐξασφαλίζουν. Ἀλλά τί θά μπορούσε νά πεῖ κανεῖς γι' αὐτήν τήν ἴδια τήν ἡλιακή ἀκτίνα; Τό φῶς προέρχεται ἀπό τό ἀγαθό καί εἶναι εἰκόνα τῆς ἀγαθότητας. Γι' αὐτό καί τό ἀγαθό ὑμνεῖται μέ τό ὄνομα τοῦ φωτός, σάν νά φανερώνεται τό ἀρχέτυπο σέ εἰκόνα. Ὅπως δηλ. ἡ ἀγαθότητα τῆς πέρα ἀπό ὅλα θεότητας ἀπό τίς ὑψιστες καί ἐντιμότεστες οὐσίες φτάνει ὡς τίς ἔσχατες καί πάλι εἶναι πάνω ἀπό ὅλες καί οὔτε φθάνουν οἱ ἐπάνω τήν ὑπεροχή της οὔτε οἱ κάτω περνοῦν τήν περιοχή της,

ἀλλά καί φωτίζει ὅλα ὅσα μποροῦν καί τά δημιουργεῖ καί τά ζωοποιεῖ, τά συγκρατεῖ, τά τελειοποιεῖ, καί εἶναι μέτρο τῶν ὄντων καί χρόνος, καί ἀριθμός καί τάξη καί περίκλεισμα καί αἰτία καί τέλος ἔτσι καί ἡ φανερή εἰκόνα τῆς θείας ἀγαθότητος, αὐτός ὁ μέγας καί ὀλόλαμπρος καί ἀείφωτος ἥλιος, κλασματικό ἀπὸ τῆς ἀγαθοῦ καί φωτίζει ὅσα μποροῦν νά τόν κοινωνοῦν καί ἔχει πάνω ἀπό ὅλα ἀπλωμένο τό φῶς του σκορπίζοντας σ' ὅλο τόν ὄρατό κόσμον, ἐπάνω καί κάτω, τῆ λάμψη τῶν ἀκτίνων του. Καί ἄν κάποια ἀπό αὐτά δέν κοινωνοῦν τό φῶς, τοῦτο δέν εἶναι δεῖγμα τῆς ἀδράνειας ἢ τῆς περιορισμένης φωτιστικῆς του ἐμβέλειας· γίνεται ἐπειδὴ αὐτά δέν ἀνοίγονται στήν κοινωνία τοῦ φωτός ἀπό ἀνεπιτηδειότητα νά τό μεταλάβουν. Ἄν καί πολλά μέ τήν ιδιότητα αὐτή τά περνᾶ ἡ ἀκτίνα, φωτίζει τά ἔπειτ' ἀπό αὐτά καί δέν ὑπάρχει κανένα ἀπό τά ὄρατά πού δέν τό φτάνει μέ τό ὑπέρομο μέγεθος τῆς ἀκτινοβολίας τῆς. Ἀλλά συμβάλλει καί στή γένεση τῶν αἰσθητῶν σωμάτων καί πρὸς τή ζωή τά κινεῖ, τά τρέφει, τ' αὐξάνει, τά τελειοποιεῖ, τά ἀγνίζει, τά ἀνανεώνει. Καί τό φῶς εἶναι μέτρο καί ἀριθμός τῶν ὥρων, καί ὅλου τοῦ χρόνου ὅπου ζοῦμε. Εἶναι τό ἴδιο αὐτό φῶς - ἄν καί τότε ἦταν ἀσχημάτιστο- πού εἶπε ὁ θεῖος Μωυσῆς ὅτι ὄρισε τίς τρεῖς πρῶτες ἡμέρες ἀπό τή ζωή τοῦ κόσμου. Καί ὅπως ἡ ἀγαθότητα τά γυρίζει ὅλα στόν ἑαυτό της καί εἶναι ὁ πρωτοσυγκεντρωτής τῶν διασκορπισμένων, ὡς θεότητα ἀρχή τοῦ ἑνός καί αἰτία τῆς ἐνότητας, ἔτσι καί ὅλα τήν ποθοῦν ὡς ἀρχή καί διαφύλαξη καί σκοπό.

Τό ἀγαθό (ὅπως λέει ἡ Γραφή) εἶναι ἐκεῖνο ἀπό τό ὅποιο ὅλα πῆραν τήν ὑπόστασή τους καί ὑπάρχουν ἐπειδὴ ἔχουν προέλθει ἀπό αἰτία τέλεια· καί αὐτό μέσα στό ὅποιο συγκεροτήθηκαν ὅλα καί φυλάγονται καί διασώζονται, ὅπως μέσα σέ βυθό πού διακρατεῖ τά πάντα· καί αὐτό στό ὅποιο ὅλα ἐπιστρέφουν, ὅπως σέ δικό του καθένα τέλος· καί αὐτό πού ὅλα τά ποθοῦν, τά νοερά καί λογικά μέ τή γνώση, τά αἰσθητά μέ τήν αἴσθησι· ὅσα εἶναι ἄμοιρα ἀπό αἴσθησι, μέ τήν ἔμφυτη κίνησι τῆς ζωτικῆς τάσης· τά δίχως ζωή καί μέ τήν ἀπλή μόνο παρουσία, μέ τήν ἐπιτηδειότητά τους γιά τήν ἀπλή μετοχή στήν ὑπαρξή. Μέ τήν ἴδια ἀναλογία πού ἔχει ἡ φανερή εἰκόνα, καί τό φῶς συγκεντρώνει καί γυρίζει πρὸς τόν ἑαυτό του ὅλα τά ὄντα, τά ὄρατά, τά κινούμενα, ὅσα φωτίζονται καί ὅσα θερμαίνονται, αὐτά πού συγκρατοῦνται ἀποκλειστικά ἀπό τή μαρμαρυγή του. Γι' αὐτό καί λέγεται ἥλιος, ἐπειδὴ κάνει τά πάντα «ἀολλή» (τά συναθροίζει) καί συνενώνει τά σκορπισμένα. Καί τό ποθοῦν ὅλα τά αἰθητά, ἢ γιά νά τό βλέπουν, ἢ γιά νά κινῶνται, ἢ νά φωτίζονται, νά θερμαίνονται, νά κερδίζουν τή συνοχή τους ἀπό τό φῶς. Δέν μιλῶ βέβαια μέ τό νόημα τοῦ παλαιοῦ λόγου, ὅτι ἐπειδὴ ὁ ἥλιος ἦταν θεός καί δημιουργός αὐτοῦ τοῦ σύμπαντος ἐπιτροπεύει ὁ ἴδιος τόν φανερό κόσμον. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι οἱ ἀόρατες τελειότητες τοῦ Θεοῦ ἀπό τή δημιουργία τοῦ κόσμου βλέπονται καθαρά μέσω τῶν δημιουργημάτων μέ τά μάτια τοῦ νοῦ, καθῶς καί ἡ αἰδία δύναμις καί ἡ θεότητά του.

Ἡ πρώτη δοξολογία τῆς ἡμέρας Ὁ Προοιμιακός Ψαλμός: Ψαλ ργ'

Καθηγητοῦ Μιλτιάδου Κωνσταντίνου
Ἄρχοντος Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου
τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας

Ὁ Ψαλμός 103 [M 104] εἶναι ἓνας ὕμνος στὸν Θεὸ ὡς δημιουργὸ καὶ συντηρητὴ τοῦ σύμπαντος καὶ, σύμφωνα μὲ τὴ λειτουργικὴ παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, μὲ τὴν ἀπαγγελία του στὴν ἀρχὴ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἑσπερινοῦ ἀρχίζει ὁ ἡμερήσιος λειτουργικὸς κύκλος. Στὴ λειτουργικὴ του χρῆση ὡς προοιμίου τῆς πρώτης Ἀκολουθίας πού ἀρχίζει ἀμέσως μετὰ τὴ δύση τοῦ ἡλίου ὀφείλονται οἱ ὀνομασίες του «Προοιμιακός Ψαλμός» καὶ «Ψαλμός τοῦ Λυχνικοῦ».

Ἄν καὶ τὸ φραστικὸ τοῦ ψαλμοῦ δὲν χρησιμοποιεῖ τὴν ὁρολογία τῆς ἀφήγησης γιὰ τὴ δημιουργία πού περιέχεται στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως (α' 1-β' 4α), εἶναι προφανές ὅτι ἀντανάκλα τὴν ἴδια μὲ ἐκεῖνη εἰκόνα γιὰ τὴ δομὴ τοῦ σύμπαντος, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποτελεῖ ἀναδιήγηση τῆς δημιουργίας. Πολλοὶ ἐρευνητές ἀνακαλύπτουν ὁμοιότητες ἀνάμεσα στὸν ψαλμὸ καὶ στὸν λεγόμενο Μεγάλο Ὑμνο στὸν Ἄτόν, πού ἀποδίδεται στὸν Αἰγύπτιο φαραῶ Ἐχνατόν (Ἀμένοφης Δ' 1364-1347 π.Χ.). Παρὰ τίς σημαντικὲς ὁμοιότητες πού παρατηροῦνται μεταξύ τοῦ ὕμνου καὶ τοῦ ψαλμοῦ, ὅπως ἡ ἐξύμνηση τῶν ἔργων τοῦ Ἄτόν, ἡ φροντίδα τοῦ θεοῦ γιὰ τὴ χορήγηση τροφῆς καὶ νεροῦ σὲ ἀνθρώπους καὶ ζῶα, ἡ διάκριση τῶν δημιουργημάτων σὲ ἐκεῖνα πού δραστηριοποιοῦνται τὴν

ἡμέρα καὶ ἐκεῖνα πού δραστηριοποιοῦνται τὴ νύχτα, δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστηριχτεῖ μὲ βεβαιότητα ὅτι ὁ συγκεκριμένος ὕμνος ἀποτελέσει τὴν πηγὴ ἔμπνευσης τοῦ ποιητῆ τοῦ ψαλμοῦ.

Στὴν πρώτη στροφή τοῦ ψαλμοῦ, προκειμένου νὰ περιγράψει ὁ ποιητὴς τὸ ἀνυπέβλητο μεγαλεῖο καὶ τὴ λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ ὡς δημιουργοῦ τοῦ σύμπαντος, χρησιμοποιεῖ σειρὰ ἀπὸ εἰκόνες, πού ἀντανάκλουν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἀντιλαμβάνονται τὸν κόσμο. Ἔτσι, ὁ οὐρανὸς περιγράφεται σάν δερμάτινη σκηνὴ πού τὴν τεντώνει ὁ Θεὸς πάνω ἀπὸ τὴ γῆ (στχ 2β), μίᾶ εἰκόνα πού χρησιμοποιοῦν συχνὰ οἱ βιβλικοὶ συγγραφεῖς (Ἰώβ θ' 8· Ἥσα μ' 22· μβ' 5· μδ' 24· με' 12· να' 13· Ἰερ ι' 12· να' 15· Ζαχ ιβ' 1) προκειμένου νὰ τονίσουν ὅτι ὁ Θεὸς μόνος του σχεδίασε τὸν κόσμον ὡς χῶρον κατοικίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς κατοικεῖ πάνω ἀπὸ τὸ στερέωμα σὲ ἓνα καλυμμένο ἀπὸ τὰ οὐράνια ὕδατα παλάτι (στχ 3α), σὲ τὸ ὁποῖο ἀνεβαίνει ἐπιβαίνοντας πάνω στὰ σύννεφα (στχ 3βγ) καὶ ἀπὸ ὅπου στέλνει τοὺς ἀγγέλους του νὰ ἐκτελέσουν τὸ θέλημά του (στχ 4).

Ἡ δευτέρη στροφή (στχ 5-9) φαίνεται ἔμπνευσμένη ἀπὸ τὴν τρίτη μέρα τῆς δημιουργίας (Γεν α' 9-10) καὶ ἀναφέρεται στὴ σταθερότητα τοῦ κόσμου πού δημιούργη-

σε ὁ Θεός, θέτοντας ὄρια στά νερά, πού σύμφωνα μέ τίς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἀποτελοῦσαν χώρο κυριαρχίας τῶν ἀντίθεων δυνάμεων, καί ἀποτρέποντας τήν ἐπιστροφή στό χάος πού ἐπικρατοῦσε πρῶν ἀπό τή δημιουργική ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ.

Μέ τήν ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ, τά ὕδατα ὄχι μόνο δέν εἶναι πλέον ἀπειλητικά γιά τή ζωή, ἀλλά καθίστανται εὐεργετικά γιά τή συντήρησή της (στχ 10-13). Ὅπως προκύπτει ἀπό τή ἀναφορά τοῦ κειμένου σέ ἄγρια γαϊδούρια (στχ 11β), ἡ μέριμνα τοῦ Θεοῦ ἐπεκτείνεται ἀκόμα καί στίς περιοχές πού δέν κατοικοῦνται ἀπό τόν ἄνθρωπο. Ἀσφαλῶς τό κύριο ἐνδιαφέρον τοῦ Θεοῦ ἐπικεντρώνεται στόν ἄνθρωπο, στόν ὅποιο ὁ Θεός παρέχει ὄχι μόνον τά ἀπαραίτητα γιά τή διατροφή καί τή συντήρησή του, «ψωμί πού δύναμη τοῦ δίνει» (στχ 15γ), ἀλλά καί γιά τήν εὐχαρίστησή του, «κρᾶσί πού δίνει χαρμονή» καί «λάδι πού κάνει λαμπερό τό πρόσωπό του» (στχ 15αβ). Ταυτόχρονα ὁμως φροντίζει καί γιά τά δένδρα τοῦ δάσους (στχ 16), ἀλλά καί γιά ζῶα (στχ 14), ἀκόμα καί γιά ἐκεῖνα πού ὁ Νόμος ἀπαγορεύει στόν ἄνθρωπο νά τά τρώει (στχ 17-18).

Στήν πέμπτη στροφή (στχ 19-23) ὁ ποιητής ἀναφέρεται στόν ρόλο τῶν οὐρανίων σωμάτων μέ τρόπο ἀνάλογο πρὸς ἐκεῖνον πού περιγράφεται στήν τέταρτη μέρα τῆς δημιουργίας (Γεν α' 14-19). Ἡλιος καί σελήνη δέν εἶναι θεότητες οὔτε ἀσκοῦν κάποια ἐπίδραση στή μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ἔχουν δημιουργηθεῖ ἀπό τόν Θεό, ὥστε νά μπορεί ὁ ἄνθρωπος νά διακρίνει τήν ἐναλλαγὴ τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, νά καθορίζει τίς γιορτές καί νά προγραμματίζει τίς δραστηριότητές του. Στή φράση τοῦ στχ 23 «ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ

ἕως ἑσπέρας» πρέπει πιθανότατα νά ἀναζητηθεῖ ἡ σύνδεση τοῦ συγκεκριμένου ψαλμοῦ μέ τήν ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ. Ἡ νύχτα ἀνήκει στά ἄγρια θηρία (στχ 20-22).

Ὁ στχ 24 «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου», μέ τόν ὅποιο ὀλοκληρώνεται ἡ πέμπτη στροφή καί ἀρχίζει ἡ ἐπόμενη (στχ 25-26), συνοφίζει ὅλο τό περιεχόμενο τοῦ ψαλμοῦ καί γι' αὐτό κατὰ τή λειτουργική ἀπαγγελία του στόν Ἑσπερινό ὁ στίχος ἐπαναλαμβάνεται καί στό τέλος τῆς ἀπαγγελίας. Ἀπό τόν κόσμο τῆς ξηρᾶς, ὁ ποιητής στρέφει τό βλέμμα πρὸς τή μεγάλη καί ἀπέραντη θάλασσα, ἐκφράζοντας τόν θαυμασμό του γιά τό πλῆθος τῶν πλασμάτων πού ὑπάρχουν ἐκεῖ. Ὅπως καί κατὰ τήν πέμπτη μέρα τῆς δημιουργίας (Γεν α' 20-23) ὁ ποιητής δέν περιορίζεται στόν θαυμασμό γιά τό πλῆθος τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ, ἀλλά τονίζει ὅτι ἀκόμη καί ὁ «δράκων», τό μεγάλο κῆτος, προέρχεται ἀπό αὐτόν. Ἡ ἰδιαίτερη σημασία τῆς ἐπισήμανσης αὐτῆς γίνεται κατανοητή, ἂν ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι ἡ λέξη τοῦ πρωτότυπου κειμένου, πού ἐδῶ ἀποδίδεται ὡς «δράκων», εἶναι «Λεβιάθαν» καί δηλώνει ἕνα μυθικό τέρας, πού σύμφωνα μέ τίς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς προσωποποιοῦσε τίς ἀντίθεες δυνάμεις τοῦ χάους (πρβλ Ἰώβ γ' 8· Ἡσα κζ' 1). Κατατάσσοντας ἡ ἀφήρηση τῆς Γενέσεως γιά τή δημιουργία (α' 21), ὅπως καί ὁ ψαλμωδός ἐδῶ, τά κῆτη στά δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, ἀποκλείει ὅποιαδήποτε ἀναλογία τῆς βιβλικῆς δημιουργίας μέ τίς κοσμογονίες τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἰσραήλ, οὐσιῶδες στοιχεῖο τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ὁ ἀγώνας τοῦ δημιουργοῦ θεοῦ μέ κάποιον θαλάσσιο δράκοντα (πρβλ Μαρδοῦκ-Τιαμάτ στό ἔπος Ἐνούμα ἐλῖς).

Όλα τὰ πλάσματα σέ ξηρά καί θάλασσα ἐξαρτοῦν τήν ὑπαρξή τους ἀπό τήν πρόνοια τοῦ Θεοῦ (στχ 27-30). Ἀπό τό δεύτερο ἡμιστίχιο τοῦ στχ 28 περιγράφεται ὁ τρόπος, μέ τόν ὁποῖο ὁ Θεός συντηρεῖ ὀλόκληρη τή δημιουργία του, κάτι πού δίνει τήν ἀφορμή στόν ποιητή νά ξεσπάσει σέ μία μεγαλειώδη δοξολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ Δημιουργοῦ (στχ 31-34). Αὐτοί οἱ στίχοι κατά τούς πανηγυρικούς Ἑσπερινούς φάλλονται μελωδικά συνοδευόμενοι ἀπό στίχους πού δοξολογοῦν τήν Ἁγία Τριάδα. Ἀπό τήν πρώτη λέξη τοῦ στχ 28β οἱ στίχοι αὐτοί εἶναι γνωστοί στή γλῶσσα τῶν ἱεροφασμάτων μέ τό ὄνομα «Ἀνοιξαντάρια».

Αὕτη ἡ σύνδεση στή λειτουργική πράξη τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς συντήρησης τῆς δημιουργίας μέ τήν πίστη στήν Ἁγία Τριάδα δέν εἶναι τυχαία. Ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης γράφει πώς ὁ Θεός «ἀγάπη ἐστί» (Α΄ Ἰω δ΄ 8,16). Ἡ ἀγάπη δέν εἶναι χαρακτηριστικό τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Ἡ διατύπωση αὐτή θά ἦταν ἀδύνατη ἂν ὁ Θεός ἦταν μονάδα, ἦταν ἄτομο. Ὁ Θεός, δηλαδή, δέν εἶναι ἓνα ὄν κλεισμένο στόν ἑαυτό του, ἀλλά εἶναι μία κοινωνία τριῶν προσώπων. Ἐνας θεός-μονάδα σημαίνει ἓνας θεός μέ χαρακτηριστικά ἀτόμου, πού εἶναι κλεισμένος στόν

ἑαυτό του καί ὑπάρχει χωρίς ὅποιαδήποτε σχέση μέ ὀτιδήποτε. Εἶναι προφανές ὅτι ἓνας τέτοιος θεός κάθετα μεγαλοπρεπῆς στόν θρόνο του καί δέν ἐνδιαφέρεται νά ἀκούσει, ἀλλά οὔτε καί μπορεῖ νά ἀκούσει κανέναν. Ἀντίθετα, ἓνας θεός-τριάδα σημαίνει ἓνας θεός κοινωνία προσώπων, τό κάθε πρόσωπο εἶναι στραμμένο πρός τό ἄλλο καί ὑπάρχει σέ σχέση μέ τό ἄλλο. Τό κάθε πρόσωπο εἶναι σέ τέτοιο βαθμό ἀπαλλαγμένο ἀπό ἀτομικά ἐνδιαφέροντα καί ἐπιδιώξεις, ὥστε ἡ θεότητα νά παραμένει μία, εἶναι ἓνας θεός καί ποτέ δέν διαιρεῖται σέ τρεῖς θεούς. Αὐτονόητο, λοιπόν, εἶναι ὅτι ἓνας τέτοιος θεός, ἓνας θεός κοινωνία προσώπων μπορεῖ νά στρέφει τό πρόσωπό του πρός τά ἔξω, πρός τόν κόσμο, νά ἔρθει, δηλαδή, σέ κοινωνία μέ ἄλλα πρόσωπα. Γι' αὐτό οἱ χριστιανοί θεωροῦν ὅτι βρίσκονται συνεχῶς «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ», ἐνῶ ὅταν ὁ Θεός «ἄλλοῦ τό πρόσωπό του στρέφει, τά πάντα συγκλονίζονται» (στχ 29α).

Σέ ἓναν τέτοιο κόσμο πλημμυρισμένο ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ δέν ἔχει θέση ἡ ἁμαρτία, ἡ ἀπόρριψη δηλαδή τῆς θείας φροντίδας καί ἡ ἐμμονή στήν ἄρνηση τῆς ἀγάπης του, καί μέ αὐτήν τήν εὐχή ὀλοκληρώνει ὁ ψαλμωδός τό ποίημά του (στχ 35).

Ἀρσανᾶς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου

77. Ὑπῆροξαν κι ἄλλες μορφές χριστιανικῆς πίστεως πού χάθηκαν;

Πρωτ. Κων/νου Παπαθανασίου
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Κοιμ. Θεοτόκου Παλαιῦ Φαλήρου,
Ἰ. Μ. Νέας Σμύρνης

Τό ἐρώτημα ὀδηγεῖ τή σκέψη μας αἰῶνες πίσω καί θέτει τό εὐρύτερο ζήτημα τῆς ὑπαρξῆς καί πρόσληψης τῆς χριστιανικῆς πίστεως μέσα στήν ἑλληνορωμαϊκή ἐποχή. Μιά νέα πίστη, εἶναι γενικῶς αὐτονόητο, δέν εἶναι εὐκόλο νά ἐπικρατήσῃ καί νά ἀνατρέφῃ τίς καθιερωμένες καί ἐδραιωμένες θρησκευτικές ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἴτε τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ εἴτε τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Γι' αὐτό, ἤδη ἀπό τόν 2^ο αἰ. ὁ συγγραφέας τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς κάνει λόγο γιά τό «καινὸ γένος» τῶν χριστιανῶν, ἀφοῦ ἔχει ἀπορρίψει τίς ἀπατηλές θεότητες τῆς ἐθνικῆς θρησκείας (εἰδωλολατρίας) καί τίς τυπολατρείες τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀντίστοιχα.

Ἡ χριστιανικὴ πίστη, κατὰ τὴν ὀρθόδοξη θεώρηση, ἔχει ὡς ἀφετηρία τῆς ὄχι κάποια ἰδεολογία ἢ στοιχεῖο τοῦ κόσμου ἢ λογικὴ συνέπεια παρατήρησης τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τὴν ἐμπειρία τῶν αὐτήκων καί αὐτοπτῶν μαρτύρων τοῦ σαρκωθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἱ ὁποῖοι μετὰ τό σταυρικὸ πάθος του, τὴν ἔνδοξη ἀνάστασή του καί τὴν ἔλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀποτέλεσαν τὸν πυρήνα τῆς ἀρχικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία διακρατεῖ καί διασώζει ἕκτοτε τὴ χριστιανικὴ πίστη ὡς κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, καί ἡ χριστιανικὴ πίστη ἐπιβιώνει ὡς προσωπικὴ σχέση μέ τὸν Θεό καί ὡς κοινωνία ἀγάπης μέ τὸν πλησίον μέσα στήν Ἐκκλησία.

Στὴν πρώτη Ἐκκλησία, ὅπως γνωρίζουμε ἀπὸ τὰ ἱερά κείμενα τῆς Κ.Δ., ἐφάνιστηκαν δύο γραμμὲς ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης: ἡ Συνοπτικὴ καί ἡ Ἰωάννεια. Ἡ πρώτη διακλαδίζεται σὲ τρεῖς εὐαγγελικὲς ἐκδοχές, τοῦ Ματθαίου, τοῦ Μάρκου καί τοῦ Λουκᾶ· καί ὁ συγγραφέας τοῦ Δ' Εὐαγγελίου χρησιμοποιεῖ καί ἀξιοποιεῖ διαφορετικὸ διδακτικὸ καί ἀφηγηματικὸ ὕλικό, πού ἀποκρυσταλλώνεται στὴ σημερινὴ μορφή τοῦ Κατὰ Ἰωάννην. Ἐξ ἀρχῆς λοιπὸν ἐπικράτησαν μέσα στήν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα ποικίλες ἐκδοχές, πού καταγράφουν τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ του, οἱ ὁποῖες ταυτόχρονα συγκλίνουν τόσο στὴ ζωὴ καί τό κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσο καί στά γεγονότα τοῦ Πάθους καί τῆς Ἀνάστασης του.

Νεότεροι ἐρευνητές κατὰ τὸν περασμένο αἰῶνα προσπάθησαν νά ἀναζητήσουν τίς ἀρχικὲς ρίζες καί πηγές τοῦ ὕλικου πού ἔχουμε γιά τὸν Ἰησοῦ στὰ τέσσερα Εὐαγγέλια. Πρόκειται γιά τὴ λεγόμενη Μορφοϊστορικὴ Σχολὴ ἔρευνας τοῦ ὕλικου, κυρίως τῆς Συνοπτικῆς παράδοσης, πού ἀναδεικνύει τὰ φιλολογικὰ εἶδη, τίς παραδόσεις ἢ τίς μορφές ἀφήγησης καί διδασκαλίας τῶν Εὐαγγελίων. Ἡ ἔρευνα ἐπίσης ἀναφερόταν στὴν ἀναζήτησι ποικιλομορφίας τῶν πηγῶν μέχρι τὴν τελικὴ σύνταξη καί σημερινὴ μορφή τῶν ἱερῶν κειμένων, γεγονός

πού ἔθεσε ὀρισμένες ἀμφισβητήσεις γιά τήν αὐθεντικότητά τους.

Στήν ἐποχή μας ἐπανῆλθε τό ζήτημα αὐτό σέ διευρυμένες διαστάσεις. Τό ἐπίκεντρο τῶν ἐρευνητῶν δέν ἔμεινε μόνο σέ ὅσα κείμενα συμπεριελήφθησαν στήν Κ.Δ., ἀλλά σέ ἐκεῖνα πού ἀπερρίφθησαν ἀπό τόν Κανόνα, δέχθηκαν ἐπιθέσεις ὡς αἰρετικά, ἀποσιωπήθηκαν ἀπό τοὺς χριστιανούς καί, ἐνδεχομένως, ἐν τέλει καταστράφηκαν. Δέν πρόκειται μόνο γιά τή λεγόμενη ἀπόκρυφη χριστιανική γραμματεία, τά γνωστά ἀπόκρυφα κείμενα (εὐαγγέλια, πράξεις, ἐπιστολές κ.ἄ.) πού κυριαρχοῦν κατὰ τόν 2^ο καί 3^ο αἰώνα, ἀλλά γιά ἄλλα κείμενα ἄγνωστα στοὺς ἀνθρώπους τοῦ σύγχρονου κόσμου. Ὅλα αὐτά ὀδήγησαν στή θεωρία γιά τίς χαμένες μορφές Χριστιανισμοῦ (Lost christianities theory), πού κυρίως στηρίζεται στά ἐξῆς:

α. Χαμένες γραφές. Πρόκειται γιά τό βασικό ἐπιχείρημα τῆς θεωρίας ὅτι ὑπῆρχαν τήν ἴδια περίπου ἐποχή καί ἄλλα ἱερά κείμενα, τά ὁποῖα διαβάζονταν καί ἔχαιραν σεβασμοῦ ἀπό διάφορες χριστιανικές ὁμάδες. Αὐτές οἱ γραφές κατέληξαν νά ἀπορριφθοῦν, νά περιφρονηθοῦν ἢ νά διασυρθοῦν, νά περιέλθουν σέ ἀχρησία, νά λησμονηθοῦν καί νά χαθοῦν.

β. Διαμάχη καί νίκη. Ὑποστηρίζουν ὅτι τά κανονικά βιβλία τῆς Κ.Δ. ἀναγνωρίστηκαν κατόπιν εὐρύτατης ἀντιπαράθεσης καί διαμάχης μέ ἄλλα χριστιανικά βιβλία. Τά πρῶτα ἀναδείχθηκαν νικητές καί καθόρισαν ποιές μορφές Χριστιανισμοῦ μποροῦσαν νά περιθωριοποιηθοῦν καί νά ξεχαστοῦν, καί κάποιες φορές τά τελευταῖα βιβλία νά καταστραφοῦν.

γ. Εἰκασίες γιά ἄλλη μορφή. Οἱ ὑποστηρικτές θέτουν τό ἐρώτημα γιά τό τί θά γινόταν ἂν εἶχε κυριαρχήσει μιὰ ἄλλη

μορφή Χριστιανισμοῦ, ἀντί γι' αὐτή πού τελικά ἐπικράτησε. Κάνουν ὑποθέσεις μέ τελικό στόχο νά πλήξουν τήν «ἐπίσημη» χριστιανική πίστη, ἀναφέροντας ὅτι, ἂν εἶχε στραφεῖ ἡ Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία πρὸς μιὰ διαφορετική μορφή Χριστιανισμοῦ, δέν μποροῦμε νά φανταστοῦμε τήν ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας καί τοῦ πολιτισμοῦ.

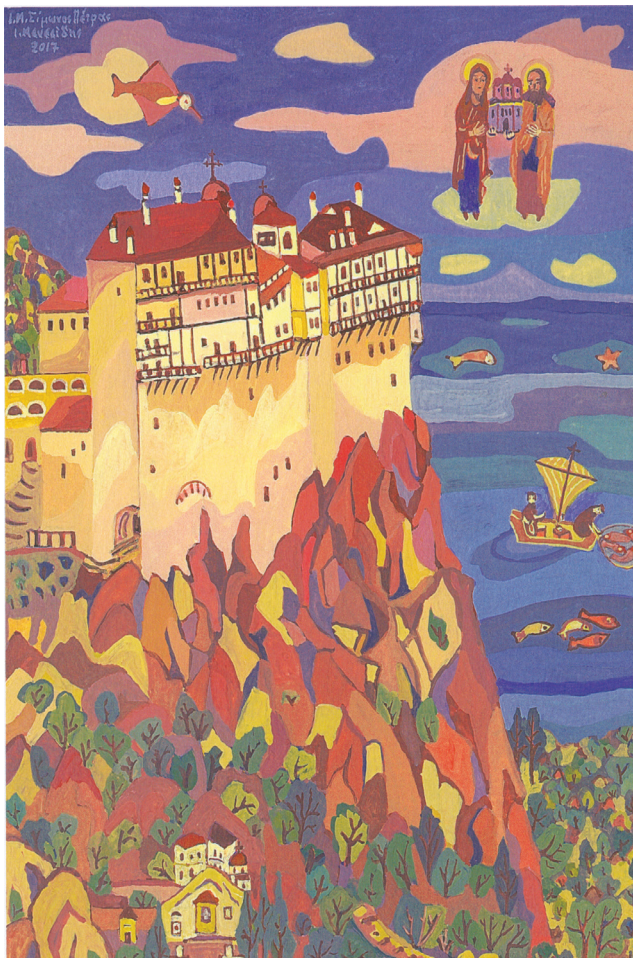
δ. Περιπτώσεις πλαστογραφίας. Ἡ ἀποδοχή διάφορων σημαντικῶν χριστιανικῶν ὁμάδων μέ ἀρκετά ἀνόμιες πεποιθήσεις, οἱ ἀλληλοεξοντωτικές μάχες τους καί ἡ γενικευμένη ἀρχικῶς ἀνωθυμία τῶν κειμένων, συνετέλεσαν στήν παρουσία πολλῶν ψευδεπίγραφων κειμένων, πού ἀσχοῦσαν δριμεία κριτική ἐναντίον ἄλλων χριστιανικῶν πεποιθήσεων. Νόθευση, ψευδωνυμία καί παραπλάνηση-ἀπάτη συνθέτουν τό πολύμορφο ψηφιδωτό.

ε. Διαφοροποίηση χριστιανῶν. Ἡ θεωρία γιά τίς χαμένες μορφές Χριστιανισμοῦ προβαίνει ἀκόμη σέ διαφοροποίηση τῶν χριστιανῶν, δίδοντας ἀντίστοιχες ταυτότητες: ἀρχαῖοι χριστιανοί, πρωτο-ορθόδοξοι χριστιανοί, ἀντίπαλοι περιθωριακοί αἰρετικοί, ψευδο-(τάδε), ἀδι-ἀλλακτοί ἡγέτες, νικητές, ἡττημένοι κ.ἄ. Σέ αὐτοὺς τοὺς κύκλους ἦταν ἀμφίβολο νά μὴν ἐπικρατοῦσε ἐχθρότητα μέ ἐπιθετικότητα ἀνάμεσά τους, ὅσο καί στοὺς ὀπαδούς τους.

Ἡ κατάληξη τῆς θεωρίας κάνει λόγο γιά ἐκπληκτικές ἀνακαλύψεις μέσα ἀπό τά σπαράγματα ἢ ἀπομεινάρια τῶν ὄσων ἔχουν χαθεῖ (ἀπό ἔμμεσες πηγές), καθὼς καί τῆς ἀπόκρυφης γραμματείας τῶν μεταχριστιανικῶν αἰώνων. Ὡστόσο, θέτει πολλοὺς προβληματισμούς γιά τήν αὐθεντικότητα καί ἀξιοπιστία τῆς χρι-

στιανικής πίστης διαχρονικά, ειδικότερα για τούς οποίους θά απαντήσουμε στο δέ για τά κανονικά εὐαγγέλια τῆς Κ.Δ., ἐπόμενο τεύχος.

Γιά περαιτέρω μελέτη: Σ. Χ. Ἀγουρίδη, *Δοκίμια στίς ρίζες τοῦ χριστιανισμοῦ*, Ἀθήνα: Ἔννοια 2005. B. D. Ehrman, *Lost christianities: The battles for scripture and the faiths we never knew*, Oxford: Oxford University Press 2005. H. Koester, *Ancient Christian Gospels: Their History and Development*, London: SCM Press, ³1992 [1990].

Ἱερά Μονή Σίμωνος Πέτρας -
Σπήλαιο Ἁγίου Σίμωνος

Τό Κοντάκιο τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως

Παναγιώτη Ἱ. Σκαλτσῆ
Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἑρώτηση: Στίς ἀκολουθίες τῶν Ὁρῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἰδιαίτερα στήν Θ' Ὁρα ἀναγινώσκεται τό Κοντάκιο τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως. Γιατί γίνεται αὐτό; Καί ποιά ἡ σχέση ἔχει μέ τή μεταφορά τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως ἀπό «πρό τοῦ τιμίου Σταυροῦ καί τοῦ Πάθους» στήν 6η Αὐγούστου;

π. Ἐπιφάνιος Θεοδωρίδης

Ἐφημέριος Ἱ.Ν. Ἁγίου Δημητρίου Κιλκίς, Ἱ. Μ. Πολιανῆς καί Κιλκισίου

Τό ἐν λόγῳ ἐρώτημα προέκυψε καί ἀπετέλεσε θέμα συζήτησης στό πλαίσιο τῶν εἰσηγήσεων τοῦ ΙΖ' Παν. Λειτουργικοῦ Συμποσίου Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων πού πραγματοποιήθηκε στήν Ἱ. Μ. Κορίνθου ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου, μέ γενικό θέμα «Οἱ Ἱερές Ἀκολουθίες στήν περίοδο τῆς “Παρακλητικῆς”, τοῦ “Τριωδίου” καί τοῦ “Πεντηκοσταρίου”».

Πράγματι κατά τήν περίοδο τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καθ' ἑκάστην ἡμέρα στήν Θ' Ὁρα, στό τέλος τῶν Μακαρισμῶν καί μετά τό «Πάτερ ἡμῶν...», τό πρῶτο ἀπό τά Κοντάκια πού ἀκολουθοῦν εἶναι αὐτό τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως: «Ἐπὶ τοῦ ὄρους μετεμορφώθης, καί ὡς ἐχώρουν οἱ Μαθηταί σου τήν δόξαν σου, Χριστέ ὁ Θεός ἐθεάσαντο, ἵνα ὅταν σε ἴδωσι σταυρούμενον, τό μὲν πάθος νοήσωσιν ἐκούσιον, τῷ δὲ κόσμῳ κηρύξωσιν,

ὅτι σὺ ὑπάρχεις ἀληθῶς, τοῦ Πατρὸς τό ἀπαύγασμα».

α) Ὁ λόγος εἶναι θεολογικός καί ἱστορικός καί κατά τή γνώμη μας ἀναφέρεται τόσο στή σχέση πού ἔχει τό γεγονός τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου μέ τή δόξα του σταυρικοῦ Του Πάθους, ὅσο καί στό βαθύτερο νόημα τῆς ἀκολουθίας τῆς Θ' Ὁρας. Ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος ἐγίνε κατά τό τελευταῖο ἔτος τοῦ ἐπί γῆς βίου τοῦ Κυρίου καί σέ χρόνο κατά τόν ὁποῖον ὁ Κύριος ἐτοίμαζε τούς μαθητές Του γιά τό ἐπικείμενο Πάθος. «Ἐἶχε προηγηθῆ ἡ ὁμολογία πίστεως τοῦ Πέτρου, ἀλλά καί ἡ ἔκφραση ἀδυναμίας του νά κατανοήσῃ ὅσα “σκληρά” ὁ Κύριος ἐδίδασκε γιά τόν πάσχοντα Μεσσία καί τήν ἀναγκαιότητα ἄρσεως τοῦ σταυροῦ καί ἀπό ὅλους ἐκείνους, ὅσοι θά ἤθελαν νά συμμετάσχουν στήν τελική δόξα του. Πρὸς ἄρση, λοιπόν, τοῦ προκληθέντος σκανδαλισμοῦ καί στήριξη τῶν μαθητῶν ἐπακολουθεῖ

μετά από περίπου ἕξ ἡμέρες τό θαῦμα τῆς Μεταμορφώσεως»¹.

ἽΟ Κύριος «ἡμέρας ἕξ»² ἤ «ὥσει ἡμέρας ὀκτώ»³, μετά τήν πρόρρηση τοῦ Πάθους Του, «εἰς ὄρος ὑψηλόν... μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν (Πέτρου, Ἰακώβου καί Ἰωάννου), καί ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τά τε ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκά ὡς τό φῶς»⁴. Μεταμορφώθηκε ἔμπροσθεν τῶν μαθητῶν Του «ὁ αἰεὶ ὡσαύτως δεδωξασμένος καί λάμπων τῇ ἀστραπῇ τῆς θεότητος»⁵, γιά νά ἀποκαλύψει στούς ἀνθρώπους τό φῶς καί τήν ἀπαστράπτουσα δόξα τῆς θεότητός Του καί νά δείξει «τῆς ἀναστάσεως τήν λαμπρότητα»⁶. Ἀνεβάζει τούς μαθητές Του στό Θαβώρ, γιά νά λαμπρύνει τήν ἀμαυρωθεῖσα φύση τοῦ ἀνθρώπου⁷, νά προαναγγεῖλει «τὴν εὐπρέπειαν τῆς θείας βασιλείας»⁸, καί νά δείξει στόν λαό τοῦ Θεοῦ τήν «ἀπό δόξης εἰς δόξαν»⁹ μεταμορφωτική του πορεία¹⁰.

Τό Κοντάκιο τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως, λεγόμενο στήν ἀκολουθία τῆς ἸΨώσεως κατά τήν περίοδο τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἀπηγεῖ ἀκριβῶς τό ἱστορικό καί θεολογικό πλαίσιο αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, πού συνέβη πρῖν ἀπό τό Πάθος γιά νά προετοιμαστοῦν οἱ μαθητές γι' αὐτό καί νά προγευθοῦν τή δόξα τοῦ Σταυροῦ, τή λαμπρότητα τῆς Ἀνάστασης καί τήν εὐπρέπεια τῆς θείας βασιλείας. Ἡ πρό τοῦ Πάθους καί τῆς Ἀνάστασης Μ.Τεσσαρακοστή εἶναι περίοδος Χριστομίμητος, «τό ταξίδι στό μέγα πέλαγος τῆς νηστείας γιά νά μᾶς ὀδηγήσῃ στόν εὐδίο λιμένα τῆς ὁμοιώσεως μέ τόν Χριστό, στήν ἀκύμαντο χαρά τῆς Βασιλείας Του»¹¹.

Ὡς κείμενο, βεβαίως, τό ἐν λόγω Τροπάριο εἶναι συνδεδεμένο μέ τήν τέλεση τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως τήν 6^η Αὐγού-

στου. Ὅπως εἶναι ἀντιληπτό, μία τόσο μεγάλη ἑορτή δέν θά μπορούσε νά ἑορτάζεται κατά τήν περίοδο τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Πολύ σοφά τοποθετήθηκε τήν 6^η Αὐγούστου, σαράντα ἡμέρες πρό τῆς Ἰψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἑορτή πού φέρει γενικά «τά ἴσα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς» καί μέ νηστεία ἀνάλογη πρός αὐτήν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς¹². Ἡ ἑορτή αὐτή ἔχει ρίζες Ἱεροσολυμιτικές, μαρτυρούμενη ἀπό τόν 6^ο-7^ο αἰ.¹³ καί ἐνταχθεῖσα στό Βυζαντινὸ Ἱεροτολόγιο ἀπό τόν 8^ο αἰ.¹⁴.

Τό Κοντάκιο «Ἐπὶ τοῦ ὄρους μετεμορφώθη...» δέν εἶναι ἀπό τά παλαιότερα ὑμνογραφήματα τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως, ἀφοῦ στά Τυπικά τουλάχιστον πρωτομαρτυρεῖται σέ αὐτό τῆς Εὐεργέτιδος (11^{ος} αἰ.)¹⁵. Μελέτη βεβαίως τῶν χειρογράφων Μηναίων θά μᾶς διαφωτίσει περισσότερο περί τοῦ θέματος. Σέ κάθε ὅμως, περίπτωση τό ἐν λόγω Κοντάκιο φαλλόμενο στήν πρό τῆς Ἰψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἑορτή τῆς Μεταμορφώσεως μᾶς συνδέει μέ τό πρό τοῦ Πάθους γεγονός τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου ἔμπροσθεν τῶν μαθητῶν Του, σύμφωνα μέ τή βιβλική διήγηση. Ἡ Μ.Τεσσαρακοστή πρό τοῦ Πάσχα καί ἡ «Τεσσαρακοστή» πρό τῆς Ἰψώσεως ἔχουν τήν ἀναφορά τους στό ἴδιο θέμα, στόν Σταυρό τοῦ Κυρίου καί τή σημασία του γιά τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

β) Ὁ β' λόγος γιά τόν ὅποῖον, κατά τή γνώμη μας, τό Κοντάκιο τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως ἐντάσσεται στήν ἀκολουθία τῆς ἸΨώσεως κατά τή Μ. Τεσσαρακοστή, ἔχει σχέση μέ τό Χριστοκεντρικό περιεχόμενο αὐτῆς τῆς ἸΨώσεως καί τήν ἀναφορά της στόν θάνατο τοῦ Κυρίου. Στήν Κ. Διαθήκη μαρτυρεῖται ἰδιωτική προσευχή «περὶ ὥραν ἐνάτην»¹⁶. Τήν ἐνάτην ἐπίσης ὥρα μετά τή σταύρωσή Του ὁ Χριστός «κρά-

ξας φωνῆ μεγάλη ἀφῆκε τὸ πνεῦμα»¹⁷. Στὴ λειτουργικὴ ἐρμηνευτικὴ μας παράδοση καὶ κυρίως κατὰ τὸν ἅγιο Συμεὼν Θεσσαλονίκης εἶναι σαφῆς ἡ σύνδεση τῆς Ὁρας αὐτῆς μὲ τὸν θάνατο τοῦ Χριστοῦ· κατ' αὐτὴν «εὐχαριστοῦμε οὖν τῷ ἀποθανόντι σαρκὶ δι' ἡμᾶς». Μὲ τὸν ἐκούσιο θάνατο τοῦ Κυρίου «αἱ ψυχὰι ἡμῶν τοῦ διαβόλου χειρῶν ἐρρυσθημεν, καὶ τὰ σώματα ἡμῶν, ἀναστάντος αὐτοῦ, ἀθανασίαν εἰλήρασαν»¹⁸.

Τὰ φαλμικά ἐπίσης καὶ ὕμνογραφικὰ στοιχεῖα πού συγκροτοῦν τὴν ἀκολουθία τῆς Θ' Ὁρας ἀποτελοῦν ὕμνο στὸν σταυρικό θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Στό σχετικὸ τροπάριο τῆς Ὁρας π.χ. ψάλλουμε «ὁ ἐν τῇ ἐνάτῃ ὥρᾳ δι' ἡμᾶς σαρκὶ τοῦ θανάτου γευσάμενος...». Οἱ φαλμοὶ 83^{ος}, 84^{ος} καὶ 85^{ος} ἀναφέρονται στὴν «διὰ τοῦ θανάτου Χριστοῦ καὶ τῆς νεκρώσεως τοῦ ἁγίου σκηνώματος αὐτοῦ ἡμῶν σωτηρίαν»¹⁹. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ εὐχὴ «Δέσποτα, Κύριε

Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ μακροθυμήσας...» ἀναφέρεται στὸν θάνατο τοῦ Κυρίου στὸν σταυρό, καθὼς καὶ στὴν τοῦ ληστοῦ μετάνοια²⁰.

Συμπερασματικὰ λοιπὸν θὰ θέλαμε νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι τὸ Κοντάκιο τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως, τὸ ὁποῖο γιὰ ἱστορικούς καὶ θεολογικούς λόγους, ὅπως ἀναφέραμε, ἐντάσσεται στὴν πρό τοῦ σταυρικοῦ Πάθους καὶ τῆς Ἀνάστασης λειτουργικὴ περίοδο τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, καὶ δὴ καὶ στὴν ἀκολουθία τῆς Θ' Ὁρας, λειτουργεῖ πνευματικὰ καὶ παιδαγωγικὰ γιὰ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Συμβάλλει δηλαδὴ ὥστε οἱ πιστοὶ νὰ προετοιμαστοῦν καλύτερα γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀνάστασης, νὰ ἐμβαθύνουν στό θεολογικὸ καὶ ὑπαρξιακὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο μῆνυμά των καὶ νὰ ἐμπνέουν στὴ ζωὴ των τὸ Χριστοκεντρικὸ πνεῦμα, τὸ σταυροαναστάσιμο ἦθος καὶ τὸ ὄραμα τῆς ἐσχατολογικῆς χαρᾶς καὶ ἐλπίδας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: **1.** Δημ. Τζέρπου (Πρωτοπρ.), «Ἡ ἑορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου», ἐν *Τὸ Χριστιανικὸν Ἑορτολόγιον. Πρακτικὰ Ἡ Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων*, Βόλος, 18-20 Σεπτεμβρίου 2006, Ἀθῆναι 2007, σ. 240. Βλ. καὶ Παν. Ἀ. Τσάμπηρα, *Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐναίσιμος ἐπὶ διδασκατορίᾳ διατριβή*, Manchester, NH 1999, σσ. 234-235. Φ. Ἀγγελάτου, *Ἡ ἑορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως*, ἐν Ἀθήναις 1942. **2.** Μάρκ. 9,2. **3.** Λουκ. 9, 28. **4.** *Ματθ.* 17, 1 **5.** Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Λόγος εἰς τὴν ὑπερένδοξον μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, PG 99, 564B. **6.** Στιχηρὸ τροπάριο δεῦτερο τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως. **7.** Τροπάριο γ' ὠδῆς, β' κανόνα Ὁρθρου ἑορτῆς. «Ὅλον τὸν Ἀδάμ, Χριστέ, τὴν ἀμαυρωθεῖσαν ἀμείψας ἐλάμπρυνας πάλαι φύσιν, καὶ ἀλλοιώσει τῆς μορφῆς σου ἐθεούργησας». **8.** Τροπάριο ζ' ὠδῆς, β' κανόνα Ὁρθρου ἑορτῆς **9.** *Β' Κορ.* 3,18. **10.** Βλ. Π. Ἰ. Σκαλτσῆ, «Ἡ εὐλογία τῶν σταφυλιῶν κατὰ τὴν ἑορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως», ἐν *Λειτουργικὲς Μελέτες* II, ἐκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 308. **11.** Ἰω. Μ. Φουντούλη, «Τυπολογία τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς», ἐν *Λειτουργικὰ Θέματα*, Β', Θεσσαλονίκη 1977, σ. 38. **12.** Βλ. Ἰω. Μ. Φουντούλη, *Λειτουργική*, Α', Θεσσαλονίκη 2004, σ. 126. **13.** E. Schwarz, *Kyrrillos von Skythopolis. Texte und Untersuchungen* 49.2 (1939), Λειψία, σσ. 85-200. Κ. Κεκελίδζε, *Ἱεροσολυμιτικὸν Κανονάριον (Τυπικόν) τοῦ 7ου αἰ. κατὰ γεωργιανὴν μετάφρασιν, μεταφρασθέν ἐκ τοῦ ρωσικοῦ ὑπὸ τοῦ ἁρχιμ. Καλλίστου*, ἐν Ἱεροσολύμοις 1914, σ. 101. **14.** Βλ. M. Aubineau, "Une homélie Grecque inédite sur la Transfiguration", *Analecta Bollandiana* 85 (1967) 422-423. C. Porphyrogeniti, *De cerimoniis aule byzantinae*, Libri Duo, ἐκδ. J.J. Reiske, Bonn 1829, σ. 22. *Βασιλειανὸ Μηνολόγιο*, PG 117, 573 AC. M. Γεδεών, *Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον*, Κωνσταντινούπολις 1895, σ. 38. Juan Mateos, *Le Typicon de la Grande Église*, τόμ. I, [Orientalia Christiana Analecta 165], Roma 1962, σσ. 360-362. Βλ. καὶ Δ. Τζέρπου (Πρωτοπρ.), «Ἡ ἑορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου», δ.π., σσ. 246-249. **15.** Aleksej Dmitrievskij, *Opisanie Liturgitskikh Rukopisej*, τόμ. I., Κίεβο 1895 (φωτ. ἀνατ. 1965), σ. 481. **16.** Πράξ. 10, 9· πρβλ. Πράξ. 3,1 ἐξ. **17.** *Ματθ.* 27, 46· 50. **18.** Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, Στ'Θ', PG 155, 552D. Βλ. καὶ Παναγιώτῃ Ἰ. Σκαλτσῆ, *Λειτουργικὲς Μελέτες* I, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2007, σσ. 175-176. **19.** Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, TKZ', PG 155, 593A. **20.** Ἰω. Μ. Φουντούλη, *Λειτουργική*, τεύχος Ε', Ἀκολουθία τοῦ Νυχθημέρου, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 149.

55. Βασικά θέματα τῆς κατήχησης Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας

Πρωτ. Ἀλεξάνδρου Καριώτογλου

Μετά τόν σχολιασμό τῶν κειμένων τῆς Ἁγίας Γραφῆς στή Θ. Λειτουργία, ὅπως τελεῖται στίς μέρες μας, ἀκολουθεῖ ἡ εἴσοδος τῶν Τιμίων Δώρων ἢ Μεγάλη Εἴσοδος. Ὁ ἱερέας διαβάζει μία εὐχή (Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς...), ἡ ὁποία ἀναφέρεται ὡς εὐχή τὴν ὁποία «ἀναπέμπει ὁ ἱερέας γιὰ τὸν ἑαυτό του κατὰ τὴν τέλεση τῆς εἰσόδου τῶν Ἁγίων Δώρων». Ζητεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ νά τὸν καθαρῖσει ἀπὸ κάθε μολυσμὸ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδιᾶς γιὰ νά τελέσει ὅσο γίνεται πιὸ ἄξια τὸ μυστήριον, ἐφ' ὅσον τοῦ δόθηκε μὲ τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης ἢ χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὴ στιγμή αὐτὴ οἱ ψάλτες ψάλλουν τὸν «χερουβικό ὕμνον» (Οἱ τὰ Χερουβίμ μυστικῶς εἰκονίζοντες... Ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξόμενοι...). Στὸ σημεῖο αὐτὸ γίνεται ἡ εἴσοδος τῶν Ἁγίων Δώρων μὲ λιτανεῖα ἀνάμεσα στὸν λαὸ πρὸς τὴν Ἁγία Τράπεζα.

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς σχολιάζει ἀναγνωρίζοντας τὸν ἐσχατολογικὸ χαρακτῆρα τῆς Μεγάλης Εἰσόδου: «Ἡ εἴσοδος πάλι τῶν ἁγίων καὶ σεβαστῶν Μυστηρίων εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ πρόλογος, ...τῆς καινούργιας διδασχῆς, πού θά γίνεῖ στοὺς οὐρανοὺς, σχετικὰ μὲ τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς καὶ ἡ ἀποκάλυψη τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας μας, πού εἶναι

κρυμμένο στὰ ἄδυτα τῆς θεικῆς μυστικότητος». Δέν θά πιῶ, λέει ὁ Θεὸς Λόγος στοὺς μαθητὲς του, στὸ ἐξῆς ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ ἀμπελιοῦ ὡς τὴ μέρα ἐκείνη, ὅποτε θά τό πίνω καινούργιο μαζί σας μέσα στή Βασιλεία τοῦ Πατέρα μου¹.

Τὰ Τίμια Δῶρα βρίσκονται τώρα στήν Ἁγία Τράπεζα καὶ πρὶν ἀρχίσει τὸ μυστήριον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς θυσίας ἀπαγγέλλεται ἡ προτροπὴ «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν». Ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴ ἐποχὴ εἶναι γνωστὸς ὁ ἀσπασμὸς τῆς ἀγάπης κατὰ τὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Θά χρειαστεῖ νά τονιστεῖ στοὺς κατηχούμενους ὅτι ἡ παράδοση τῆς εἰρήνης καὶ ὁ ἀσπασμὸς τῆς ἀγάπης ἦταν στήν πρώτη Ἐκκλησία οἱ ἀρχικὲς πράξεις τῆς Λειτουργίας τῶν πιστῶν. Γιατί, ὅπως ἀναφέρει ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν «αὐτὲς ὄχι μόνο ἀρχίζουν τὴν Εὐχαριστία, ἀλλὰ κατὰ κάποια ἔννοια τὴν κάνουν δυνατὴ, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι τὸ μυστήριον τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῆς Βασιλείας τῆς Ἀγάπης τοῦ Θεοῦ»².

Ὁ π. Δημήτριος Στανιλοάε σχολιάζοντας τὸν ἅγιο Μάξιμο ἀναφέρει: «Τὰ στόματα πού φιλιῶνται κατὰ τὴ θεία Λειτουργία μὲ τὸ νά ἐνώνονται μεταξύ τους, παρουσιάζουν τὸ λόγο ὅλων γνωμῆς ἕνα, καὶ αὐτὸς ὁ λόγος περιέχει μέσα του τοὺς λό-

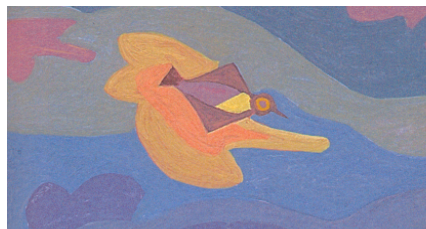
γους όλων. Οί πιστοί εκφράζονται συνάμα σάν ένας και σάν πολλοί. Αυτό αποτελεί ένωση όχι μόνο μέσα στην αλήθεια, αλλά και μέσα στην αγάπη»³.

Ακολουθεί η απαγγελία του Συμβόλου της Πίστεως. Αποτελεί κατά κάποιο τρόπο την απόδειξη από την πλευρά των πιστών της κατανόησης όλων των έργων του Θεού για χάρη μας. Είναι η απόδειξη της αγάπης μας ως απάντησης στην αγάπη του και η απόδειξη ότι η αγάπη του προς εμάς δεν έμεινε χωρίς αποτέλεσμα.

Αν θά χρειάζοταν να ρίξουμε ιδιαίτερο βάρος σε κάποιο σημείο της Θ. Λειτουργίας, έτσι ώστε να κατανοήσει ο κατηχούμενος τη σημασία της για τη ζωή μας, είναι τό μυστήριο της προσφοράς και της θυσίας. Όνομάζεται και μυστήριο της αναφοράς, γιατί με την προτροπή «*Στῶμεν καλῶς· στῶμεν μετὰ φόβου. Πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν...*» μπαίνουμε πραγματικά στό κύριο μέρος της Θείας Λειτουργίας. Είναι κύριο μέρος

σέ σχέση μέ τά ἄλλα μέρη της καί ὄχι ξεχωρισμένο ἀπό αὐτά. Ἡ προτροπή εἶναι νά σταθοῦμε «καλῶς» καί «μετὰ φόβου». Τό δεύτερο ἴσως εἶναι περισσότερο κατανοητό: μέ σεβασμό, μετὰ φόβου. Τό πρῶτο, τό «καλῶς», παραπέμπει στή χρήση τῆς λέξης «καλόν» σέ δύο περιπτώσεις στήν Παλαιά καί Καινή Διαθήκη. «*Καί εἶδεν ὁ Θεός ὅτι καλόν*», ἀναφέρεται στή *Γένεση* (Γεν. 1,8) καί ἐννοεῖται μέ τή λέξη αὐτή ὅτι ὁ κόσμος δημιουργήθηκε ἀπό τόν Θεό καί ἀνταποκρίνεται στό σχέδιό του, ἐπομένως εἶναι καλό. Στήν Κ.Δ. στό ὄρος Θαβώρ οἱ μαθητές λένε στόν Ἰησοῦ: «*Κύριε, καλόν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι*» (Ματθ. 17,4), ἐπιβεβαιώνοντας τήν ἀποδοχή ἀπό τόν ἄνθρωπο τοῦ Θεϊκοῦ «καλόν», σάν δικῆς του ζωῆς καί σάν δικοῦ του προορισμοῦ. Νά σταθοῦμε «καλῶς» μπροστά στό μυστήριο πού ἐπιτελεῖται καί θά ὀλοκληρωθεῖ σέ λίγο κατά τή Θ. Εὐχαριστία εἶναι τό ὄραμα τῆς Ἐκκλησίας. Σ' αὐτό τό «βίωμα ὑπάρχει καί ἡ ἀρχή καί ἡ ἐκπλήρωσή της»⁴.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: **1.** *Μυσταγωγία τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1973, σ. 199. **2.** Ἀλεξάνδρου Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1987, σ. 148. **3.** *Μυσταγωγία τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1973, σ. 201. **4.** Ἀλεξάνδρου Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1987, σ. 175. Στό ἴδιο σημεῖο ὁ π. Σμέμαν ἀναφέρει κάτι πού εἶναι σημαντικό γιά τόν κατηχητή: «Ἐκεῖ, σ' αὐτή τή “φωτεινή νεφέλη” πού τό σκέπασε, εἶδε ὁ ἄνθρωπος “ὅτι καλόν”, καί δέχτηκε καί ὁμολόγησε... Καί μ' αὐτό τό ὄραμα, μ' αὐτή τή γνώση, μ' αὐτό τό βίωμα, ζεῖ ἡ Ἐκκλησία σ' ὅλο της τό βάθος καί σ' αὐτό τό βίωμα ὑπάρχει καί ἡ ἀρχή καί ἡ ἐκπλήρωσή της καθώς καί ἡ ἀρχή καί ἡ ἐκπλήρωση ὅλων μέσα της. Πραγματικά μπορούμε ἀτελείωτα νά μιλάμε γιά τήν Ἐκκλησία, νά προσπαθοῦμε νά τήν ἐρμηνεύσουμε, μπορούμε νά μελετᾶμε τήν ἐκκλησιολογία νά λογομαχοῦμε γιά τήν ἀποστολική διαδοχή, τούς κανόνες καί τίς ἀρχές τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀργάνωσης, ἀλλ' ὅμως χωρίς αὐτό τό βίωμα, χωρίς ἐκεῖνη τή μυστηριακή χαρά του, χωρίς τήν ὑπαγωγή του καθεῖ τί σ' ἐκεῖνο τό “καλόν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι”, ὅλα αὐτά παραμένουν μόνο λόγια».

Πύργος
Ἰεράς Μονῆς Ἰβήρων
(λεπτομέρεια)

Αίρέσεις και κήρυγμα

Άρχιμ. Βαρνάβα Λαμπροπούλου

Ο Αρχιποίμην Χριστός, όταν δικαζόταν από τον Πιλάτο, αποκάλυψε ότι η όριοθέτηση και περιφρούρηση της αλήθειας είναι ο βασικός σκοπός της ενανθρώπησής Του: «Εγὼ εἰς τοῦτο γεγένημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ» (Ιω. 18, 37). Ἐκτοτε τὸ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας ἦταν, εἶναι καὶ πρέπει νὰ παραμείνει πρῶτιστα «μαρτυρία τῆς Μιᾶς Ἀληθείας». Ἀπαραίτητη, βέβαια, προϋπόθεση αὐτῆς τῆς μαρτυρίας εἶναι ἡ διδασκαλία περὶ ὀρθοδόξου γνωσιολογίας. Πρὶν ἀρχίσει ὁ ποιμένας νὰ ἐκθέτει στοὺς ἐντός ἢ καὶ στοὺς ἐκτός τὰ δόγματα, πρέπει νὰ τοὺς μάθει τίς προϋποθέσεις τοῦ ὀρθοδόξως θεολογεῖν· δηλαδή, πῶς θεραπεύεται ἡ τύφλωση, τὴν ὁποία προκαλοῦν τὰ πάθη. Ὁ Μ. Βασίλειος, λέει ὅτι, ὅπως δέν εἶναι δυνατόν «ἐν κηρῷ γράψαι, μὴ προκαταλεάναντα τοὺς ἐναποκειμένους χαρακτῆρας», ἔτσι δέν εἶναι δυνατόν νὰ φυτέψεις στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τὰ θεῖα δόγματα, ἂν πρῶτα δέν ξεριζώσεις τίς ἄλογες προλήψεις τῶν παθῶν, πού συνήθως ἀπὸ τὴν πολυκαιρία ἔχουν ριζώσει βαθιά. Τὰ κύρια χαρακτηριστικά τοῦ κηρύγματος οἰκοδομῆς στὴν ὀρθοδοξία κατὰ τοὺς Πατέρες εἶναι:

α) Δέν πρέπει νὰ «διανθίζεται» εὐκαιρῶς - ἀκαιρῶς μέ ἀντιαιρετικές «κορώνες». Ἡ προτροπὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου

πρὸς τὸν Τιμόθεο «κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαιρῶς ἀκαιρῶς, ἔλεγξον, ἐπιτίμησον» δέν σημαίνει ὅτι στὸ κήρυγμα κάθε Κυριακῆς πρέπει νὰ κατακεραυνώνουμε, ἅς ποῦμε, τὸν ... Πάπα! Σέ κάποια ἐνορία, πού συμβαίνει αὐτό, οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ἀναρωτιοῦνται: «Γιὰ νὰ δοῦμε, ὁ παπούλης πῶς θὰ “κολλήσει” τὴν κριτικὴ τοῦ Πάπα μέ τὸ σημερινό Εὐαγγέλιο;» Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ποτέ δέν θεώρησαν τὸν ἐκκλησιαστικὸ ἄμβωνα ὡς μέσο ψυχολογικῆς ἐκτόνωσης ἢ πολεμικῆς ἀντιπαράθεσης μέ ὑπαρκτοὺς ἢ κατὰ φαντασίαν ἐπικίνδυνους ἐχθρούς.

β) Δέν ἐξαντλεῖται σέ «πετροβόλημα» ἀγιογραφικῶν χωρίων, πού ἔχει ἀπλῶς σκοπὸ νὰ δείξει ὅτι «παίζουμε τὴ Γραφὴ στὰ δάχτυλα». Κάποτε ἐπισκέφθηκαν τὸν ἀββᾶ Σισώη ἄρειανοί καὶ ὅταν «ἤρξαντο καταλαλεῖν τῶν ὀρθοδόξων, ὁ γέρων οὐκ ἀπεκρίθη αὐτοῖς οὐδέν». Μόνο φώναξε τὸν μαθητὴ τοῦ καὶ τοῦ εἶπε: «Ἀβραάμ, φέρε μοι τὸ βιβλίον τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου καὶ ἀνάγνωθι αὐτό». Ἐτσι «ἐγνώσθη ἡ αἵρεσις αὐτῶν· καὶ ὁ γέρων ἀπέλυσεν αὐτοὺς μετ’ εἰρήνης». Ὁ Μ. Σισώης δέν χρησιμοποίησε γυμνὸ τὸ κείμενο τῆς Γραφῆς, γιὰ νὰ δείξει τὴν πλάνη τους. Διετράνωσε ὅτι «στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς Ἀληθείας» δέν εἶναι ἓνα βιβλίον, ἢ κάποιες λεκτικὲς διατυπώσεις, ἀλλὰ ἡ Ἐκκλησία.

Δέν «γέννησε» ἡ Γραφή τήν Ἐκκλησία, ἀλλά ἡ Ἐκκλησία τή Γραφή. Συνεπῶς, ὁ μόνος αὐθεντικός ἐρμηνευτής της εἶναι ἡ Ἐκκλησία μέ τούς ἁγίους Πατέρες Της.

γ) *Εἶναι ἄρρηκτα δεμένο μέ τή Λατρεία.* Σχεδόν ὅλοι οἱ ἀντιαιρετικοί λόγοι τῶν Πατέρων ἐκφωνήθηκαν μέσα στή Θ. Λειτουργία. Κήρυγμα καί λατρεία, ἄρρηκτα δεμένα, ἀποτελοῦν τό Ζωντανό Γεῦμα τῆς Ἀληθείας, πού δέν ἔχει καμμιά σχέση μέ νεφελώδη ἰδεολογήματα, ἀλλά εἶναι ἕνα Πρόσωπο. Ἔτσι, τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι κάποιοι πού ἔχουν ἀπλῶς τή σωστή ἄποψη περί Ἀληθείας ἢ κάποιοι πού τήν «κατάλαβαν» καλύτερα ἀπό ἄλλον. Ἡ ὀρθοδοξία τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας δέν κατακτᾶται οὔτε μέ τό νά πάρουν πτυχίο ἀπό κάποιο ὀρθόδοξο σεμινάριο, οὔτε ἂν ἀποστηθίσουν τό Σύμβολο τῆς Πίστεως. Ἡ ὀρθοδοξία τους οὐσιαστικά ἀρχίζει καί τελειώνει στό ὅτι εἶναι μέλη τοῦ Ἐνός Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Μέσα στήν Εὐχαριστία μποροῦν καί γίνονται «σύσσωμοι» καί «σύναιμοι» μέ τή Σαρκαμένη Ἀλήθεια, τόν Χριστό.

δ) Δέν διαπνέεται ἀπό ἄκριτο ζῆλο. Σέ ἔκθεση ἀντιαιρετικῆς δράσης μιᾶς ἐνορίας ἀναφέρεται: «Ὅταν κάποτε ἤλθαν Χιλιαστές στήν ἐνορία μας, μέ τά μεγάφωνα καί τίς καμπάνες εἰδοποιήθηκε ὅλος ὁ λαός, πώς κατέφθασαν “λύκοι βαρεῖς”. Ἀμέσως ομάδα παιδιῶν βγήκε στους δρόμους, φωνάζοντας συνθήματα ἐναντίον τους. Κάποιοι πού διέθεταν μεγαλύτερη δεξιότητα, ἐντόπισαν τό ἀμάξι τους καί ξεφούσκωσαν τά λάστιχα...»! Ἄν τό ἀντιαιρετικό κήρυγμα (συνεπικουρούμενο ἀπό ντουντουῦκες

καί καμπάνες) καταλήγει στό νά ξεφουσκώνουν οἱ πιστοί τά λάστιχα τοῦ αὐτοκινήτου τῶν αἰρετικῶν, σύντομα θά «ξεφουσκώσει» καί ὁ οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλος ποιμένος καί ποιμενομένων θά ἀποδειχθῇ κενός ἀπό ὑγιᾶ ποιμαντική ἀγωνία καί διάκριση πνευματική.

ε) Δέν ἔχει διανοουμενίστικο ὕφος. Ὁ διανοουμενισμός καί ὁ θεολογικός ἀκαδημαϊσμός ὀδηγεῖ στήν ξερή διατύπωση κάποιων ἀρχῶν, πού μπορεῖ νά τίς δέχσαι σάν ἰδεολογικές πεποιθήσεις, χωρίς ὅμως ἡ ζωή σου νά μεταβάλλεται σέ τίποτα. Ἀπόρροια τέτοιας διαστροφῆς εἶναι νά νομίζεις ὅτι, γιά νά σωθῆς, ἀρκεῖ νά κρατᾶς στά χέρια σου ἕνα καλό ἐγχειρίδιο δογματικῆς. «Τί νά τό κάνω τό δόγμα ξεκομμένο ἀπό τήν ἐμπειρία τῆς θεώσεως;» ἀναρωτιέται ὁ π. Ἰω. Ρωμανίδης. «Ἡ ὀρθόδοξη διδασκαλία, ἀποκομμένη ἀπό τήν ἐμπειρία τῆς Μεταμορφώσεως καί τῆς Πεντηκοστῆς, εἶναι σκέτη βλακεία. Δέν πείθει κανένα. Μόνο μέ στρατιωτικές δυνάμεις μπορεῖ νά σταθῇ». Γι' αὐτό δέν πρέπει νά ἐξαντλεῖται τό ἀντιαιρετικό κήρυγμα στή σύνταξη λίστας «λογικῶν» ἐπιχειρημάτων, γιά «νά κολλήσουν τούς αἰρετικούς στόν τοῖχο». Ὁ σκοπός εἶναι οἱ ἐντός τῆς Μάνδρας «περισσεύοντες ἄρτων μίσθιοι τοῦ Πατρός» νά βοηθήσουν τούς ἐκτός νά ἐννοήσουν ὅτι θά μένουν πάντοτε πεινασμένοι καί ὅτι στό Σπίτι τούς περιμένει ὁ Πατέρας τους, ὄχι γιά νά τούς κατσαδιάσει, πού τόσο καιρό ἀλήτευαν ἐδῶ κι ἐκεῖ, ἀλλά γιά νά τούς ἀγκαλιάσει καί νά τούς χορτάσει μέ «τόν μόσχον τόν σιτευτόν».

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, Κ' Ἡ νήψη ὡς ὁδὸς ἐλευθερίας

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Σέ προηγούμενο ἀρθρίδιο (τό ΙΖ') ἀναφερθήκαμε στίς συνθήκες καί ἐνέργειες τῶν πιστῶν πού τόν ποδηγετοῦν στήν ὁδὸ τῆς σωτηρίας, σημειώνοντας ὅτι: «Στήν παράδοσή μας μιλάμε γιά τρεῖς ὁδοὺς σωτηρίας: τή θεολογική, τή ἀσκητική καί τή νηπτική. Οἱ τρεῖς αὐτές ὁδοὶ συνάπτονται μεταξύ τους καί δημιουργοῦν τρία κλιμακωτά στάδια. Καμμία ὅμως ἀπό τίς ὁδοὺς δέν ὑπάρχει καί δέν λειτουργεῖ αὐτόνομα, ἀλλά ἡ καθεμιά γεννιέται ἀπό τήν ἄλλη καί συγχρόνως γεννάει τήν ἄλλη. Ἡ παιδεία εἶναι αὐτή πού μᾶς κρατεῖ σέ μιά ἐρμηνεία, σέ μιά στάση καί σέ ἓναν τρόπο ζωῆς. Αὐτή ἡ παιδεία, στή δική μας παράδοση, εἶναι θεολογική, ἀσκητική καί νηπτική. Οἱ τρεῖς αὐτές πλευρές τῆς παιδείας μας, πού τίς ὀνομάζουμε «ὁδοὺς», ἀποκαλύπτονται τελικά ὡς μιά παιδεία, ὡς παιδεία κατά Χριστόν, ὡς θεογνωσία», ἀναπτύσσοντας, κατά τήν οἰκονομία τοῦ χώρου, τή θεολογική, τήν ἀσκητική καί τή νηπτική παράμετρο τῆς ὁδοῦ Κυρίου. Στό παρόν ἀρθρίδιο θά ἀναπτύξουμε διεξοδικότερα περί τῆς νηπτικῆς παραδόσεως.

Νήψη (νήψις) σημαίνει ἡσυχία, νηφαλιότητα, καί στή θύραθεν γραμματεία χαρακτηρίζει τήν ἀντίθετη κατάσταση πρός τή μέθη, εἶναι δηλαδή τό ἀντίθετο τῆς μέθης, ἡ ὁποία δημιουργεῖ σύγχυση τοῦ νοῦς. Ἡ χριστιανική ὅμως παράδοση ἀντιλήφθηκε

τή νήψη, κυρίως τό ρῆμα «νήφω», ἤδη ἀπό τοὺς πρώτους ἀποστολικούς χρόνους, ὡς ἐνδιάθετη κατάσταση τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου καί ὡς ὄπλο κατά τῶν πειρασμῶν τοῦ αἰῶνος τούτου, ὅπως εὔστοχα διατυπώνει τή σημασία τῆς ὁ Ἀπόστολος Πέτρος: «νήψατε, γρηγορήσατε ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπήρῃ» (Α' Πέτρο. 5,8). Ἐπομένως, ἡ νήψη νοεῖται ὡς ἐγρήγορη, ὡς πνευματική ἐπαγρύπνηση, καί ἡ ἀπόκτησή τῆς ἐπιτυγχάνεται μέ ἄσκηση διά βίου. Ἔτσι ἀποφεύγεται καί νικεῖται ἡ ἁμαρτία, ὅπως ἀποφαίνεται ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «ἐκνήψατε δικαίως; καί μὴ ἁμαρτάνετε» (Α' Κορ. 15,34).

Φαίνεται ὅτι αὐτή ἡ πνευματική διάσταση τῆς νήψεως, αὐτή ἡ πνευματικότητα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου, ἀντλεῖται ἀπό τήν κατάσταση πού θεμελιώνει ὁ βίος τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος καλεῖ τοὺς μαθητές του νά τόν σπουδάσουν: «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῦς εἰμι καί ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καί εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν» (Ματθ. 11,29). Ἄλλωστε, ὁ ἴδιος θά μακαρίσει τοὺς πραεῖς μέ ἀναγωγή σέ πολίτες μιᾶς κατά Θεόν Δημιουργίας: «μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσιν τὴν γῆν» (Ματθ. 5,5), ἓναν μακαρισμὸ πού εἰσάγει στόν μακαρισμὸ, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει στοὺς καθαρὸς τῇ καρδίᾳ

συνθήκη θεοπτίας: «μακάριοι οί καθαροί τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται» (Ματθ. 5,8). Ἐπομένως, ἡ πραότητα καὶ ταπεινότητα τοῦ Χριστοῦ ἔχει ἐσωτερικό περιεχόμενο καὶ χαρακτηρίζει τρόπο βίου. Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν τρόπο βίου καλοῦν οἱ κορυφαῖοι Πέτρος καὶ Παῦλος νά ἀποτελέσει τὸ ἐνεργούμενο κάθε πιστοῦ στὸν παρόντα βίο του. Ὁ μὲν πρῶτος, ἀφ' ἑνός ἀντιλαμβανόμενος τὴν κατὰ Θεὸν πολιτεία ὡς ὁμορφιά πού πηγάζει ἀπὸ τὴν πραότητα καὶ τὸν ἥσυχο βίο («ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέος καὶ ἡσυχίου πνεύματος, ὃ ἐστὶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πολυτελής», Α' Πέτρο. 3,4), ἀφ' ἑτέρου ὡς σώφρονα καὶ διαρκῆ προσευχῆ, ἐν ᾧ τὸ παρόντος βίου καὶ τῆς πορείας πρὸς τὴν θεία Βασιλεία («Πάντων δὲ τὸ τέλος ἤγγικε. σωφρονήσατε οὖν καὶ νήψατε εἰς τὰς προσευχάς», Α' Πέτρο. 4,7). Ἡ βεβαιότητα γιὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐλεύσεως τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ ἀναπαύεται στὸν ἔλεγχο τοῦ νοός ἀπὸ τοὺς πειρασμούς τῶν παθῶν, δηλαδή ἀπὸ τὴ νήφουσα καρδιά («Διὸ ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας ὑμῶν, νήφοντες, τελείως ἐλπίσατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ», Α' Πέτρο. 1,13).

Ἐπίσης, ὁ ἀπόστολος Παῦλος θά προτρέψει τοὺς μαθητές του, δηλαδή τοὺς πιστοὺς, νά γρηγοροῦν καὶ νά νήφουν, δηλαδή νά προσκατεροῦν τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ χωρὶς νά ταράζονται ἀπὸ τοὺς πειρασμούς τοῦ κόσμου τούτου: «Ἄρα οὖν μὴ καθέδωμεν ὡς καὶ οἱ λοιποί, ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν [...] ὑμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες νήφωμεν, ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ περικεφαλαίαν ἐλπίδα σωτηρίας» (Α' Θεσ. 5,6 καὶ 8). Μάλιστα, στὸν μαθητὴ του Τιμόθεο καταθέτει εὐθέως

τίς προϋποθέσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν προσωπικὴ προκοπὴ καὶ τὴ διακονία στό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας: «σύ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον, ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον» (Β' Τιμ. 4,5).

Μέ αὐτές τίς Καινοδιαθηκικές παρακαταθήκες θά ἀναπτυχθεῖ ἡ θεολογία τῆς δυναμικῆς τῆς νηπτικῆς μέριμνας, μέ ἀναζήτηση καὶ ἐφαρμογὴ πλοῦσιας ἀσκητικῆς, γιὰ νά περιγραφεῖ ὁ ἐσωτερικός (καὶ ἐξωτερικός) βίος τῶν πιστῶν καὶ ζητούμενο τὴν ἐναρμόνιση τοῦ οἰκείου θελήματος μέ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Πρότυπο σ' αὐτὴν τὴν πορεία, ἐκτός ἀπὸ τὸν Χριστό («οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω ἀλλ' ὡς Σὺ»), θά ἀναγνωριστεῖ καὶ θά προβληθεῖ ἡ Παναγία μέ τὴν ὁλοκληρωτικὴ παράδοσή της στό θέλημα τοῦ Θεοῦ: «γένειτό μοι κατὰ τὸ ρῆμά σου».

Ἡ κυριότερη ἀνάπτυξη τῆς νηπτικῆς παράδοσης ἐμφανίζεται στοὺς χώρους τῶν μοναστῶν τῆς ἐρήμου (τέλη 2^{ου} αἰ.), ἀλλὰ αὐτὸς πού ἀναπτύσσει στοιχεῖα νηπτικῆς θεολογίας εἶναι ὁ Ὁριγένης (3^{ος} αἰ.). Τὰ νηπτικά στοιχεῖα τῆς θεολογίας του θά γοητεύσουν τοὺς νεαροὺς Καππαδόκες Μ. Βασίλειο καὶ Γρηγόριο Θεολόγο, πού τὸν μελετοῦν ἀσκούμενοι στό κτῆμα τοῦ δευτέρου παρὰ τὸν Ἴρι ποταμὸ τοῦ Πόντου, πρὶν ἀκόμη βαπτιστοῦν καὶ πρὶν γίνουν ἐπίσκοποι. Ἀπὸ τὴ μελέτη αὐτὴ θά προκύψει ἡ συλλογὴ μέ τὸ ὄνομα «Φιλοκαλία», πού ὅμως δὲν σῶθηκε. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος εἶναι αὐτὸς πού θά εἰσαγάγει ἐπισήμως τὴ νηπτικὴ παράδοση στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας μέ τὸ ἔργο «Βίος τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου» (4^{ος} αἰ.). Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ θά ἐμφανιστοῦν σπουδαῖες ἀναλύσεις (κατὰ θεωρία καὶ πράξη) τῆς νηπτικῆς παράδοσης, μέ ἔργα τῶν Παχωμίου, Εὐαγρίου Ποντικοῦ, Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, Γρηγορίου

Νύσσης. Ὁ τελευταῖος θά ἀναπτύξει μία νηπτική θεματολογία κυρίως μέ τά ἔργα του «Ἐρμηνεία εἰς τὸ Ἅσμα Ἀσμάτων» καί «Εἰς τὸν βίον Μωυσέως».

Σπουδαῖες πατερικὲς μορφές θά μᾶς κληροδοτήσουν ἔργα ἐξαίρετης ἀνάπτυξης νηπτικῶν θεμάτων: Μ. Βασίλειος, Γρηγόριος Θεολόγος, Διάδοχος Φωτικῆς, Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, Μάξιμος Ὁμολογητής, Ἐφραίμ ὁ Σύρος, Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης (ὁ ἐπιλεγόμενος τῆς Κλίμακος), Ἰσαάκ ὁ Σύρος, Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος, Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, γιὰ νά περιοριστοῦμε σέ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους. Τό 1782 ἐκδόθηκε στή Βενετία, σέ πέντε τόμους, τὸ ἔργο τῶν Μακαρίου Νοταρᾶ (πού τὸ εἰσηγήθηκε καί τὸ ἐτοίμασε στό μεγαλύτερο μέρος του) καί Νικόδημου τοῦ Ἀγιορείτη (πού τὸ ἐπεξεργάστηκε καί τὸ ἐμπλούτισε) μέ κύριο τίτλο *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν καί ἐπεκτεινόμενη διασάφηση*: «ἐν ἧ δια τῆς κατὰ τὴν Πρᾶξιν καί Θεωρίαν Ἠθικῆς Φιλοσοφίας ὁ νοῦς καθαίρεται, φωτίζεται, καί τελειοῦται». Τό ἔργο ἐπανεκδόθηκε σέ σύγχρονη τυπογραφικὴ μορφή ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Ἀστὴρ», πάλι σέ πέντε τόμους (1957-1963). Ἐκτοτε ἐπανεκδίδεται καί ἀπὸ ἄλλους ἐκδότες, εἴτε συνολικά, εἴτε κατ' ἐπιλογὴν.

Ἡ *Φιλοκαλία* ἐπηρεάσε καί ἐξακολούθει νά ἐπηρεάζει τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τῶν πιστῶν. Πρόκειται γιὰ εἶδος ἐγκυκλοπαι-

δείας τῆς πνευματικότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ἄλλωστε, ἡ νηπτικὴ θεολογία ἀναδεικνύει ἀνά τοὺς αἰῶνες καί μέχρι σήμερα τοὺς δρόμους ἐπίτευξης τῶν κατὰ Χριστὸν ἀρετῶν, κυρίως τῆς ἀγάπης, τῆς ταπεινοφροσύνης καί τῆς ἀπάθειας. Ἡ προσευχὴ εἶναι ἐπίσης ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια θέματα πού ἀναπτύσσει· σ' αὐτὴν ἐντάσσεται καί ἡ λεγόμενη νοερά ἢ μονολόγιστη εὐχή, τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ Θεοῦ, ἐλέησόν με».

Συνοψίζοντας, σημειώνουμε ὅτι νήψη, καί κατ' ἐπέκταση νηπτικὴ παράδοση ἢ νηπτικὴ θεολογία, ὀνομάζουμε τὴν πνευματικὴ ἄσκησι πού μᾶς ἐπιτρέπει νά ἐλέγχουμε τὰ θελήματα τῆς φύσεως καί νά τὰ μεταβάλλουμε σέ θελήματα τοῦ Θεοῦ, ὥστε νά ἀναδύεται ἀπὸ τὸν πνευματικὸ αὐτὸ ἀγῶνα ἡ πραγματικὴ θεία εἰκόνα καί νά γινόμαστε υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου. Πρόκειται γιὰ διαρκὴ (διὰ βίου) ἔλεγχο τῶν φυσικῶν παθῶν καί τῶν φυσικῶν λογισμῶν, ἢ, ὅπως τονίζεται ἀπὸ τοὺς νηπτικούς Πατέρες, γιὰ τὴν ἰσορροπία λειτουργία μεταξὺ νοός καί καρδίας, μεταξὺ λογικῆς καί αἰσθήματος, ὥστε τὸ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου νά ἐναρμονίζεται μέ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καί ἔτσι οἱ ἐνεργειές του νά πηγάζουν ἀπὸ μιὰ ἐγχριστωμένη ἔμπνευση. Ἡ παγίδευση καί ὁ ἐγκλωβισμὸς μόνον στὰ αἰσθήματα (καρδία) ἢ μόνον στὴ λογικὴ (νοῦς) παράγουν στρεβλώσεις, σκοτεινιάζουν τὴν ὁδὸ Κυρίου.

Μετόχι Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος στό Πόρτο Λάγος (λεπτομέρεια)

Κυριακή πρό τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ

Πρωτ. κ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημερίου Ἱ. Ν. Ἁγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως
Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πειραιῶς

«οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνη τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ» (Ἰωάν. 3, 17)

Ο σκοπός τῆς ἀποστολῆς τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν Θεὸν στὸν κόσμον εἶναι ἐκεῖνο πού κυρίως θά μᾶς ἀπασχολήσῃ στὸ ἐκπληκτικῆς συμπύκνωσης ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

1. Τὸ πρῶτο πού σημειώνει ὁ Εὐαγγελιστὴς στὸν προκειμένο στίχο εἶναι ὅτι ὁ ἐρχομὸς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δέν ἀποτελεῖ μεμονωμένη ἐνέργεια ἐνός προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ ἐνέργεια ὅλου τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ: ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔρχεται ὡς ἄνθρωπος στὸν κόσμον σταλμένος ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα καὶ βεβαίως ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Κι εἶναι τοῦτο μία κεντρικὴ διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς πίστεως, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι κοινὴ στὴ Θεότητα. Ὁ Θεὸς μας, ὅπως ἀποκαλύπτει ὁ αἰώνιος λόγος τοῦ Θεοῦ, εἶναι τρισυπόστατος (Πατήρ, Υἱός, Πνεῦμα Ἅγιον), ἀλλὰ ἡ ἐνέργειά Του, ὅπως καὶ ἡ φύση Του ἀσφαλῶς, εἶναι μία καὶ κοινὴ καὶ γιὰ τὰ τρία πρόσωπα. «Ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ποιεῖ τὰ πάντα».

2. Ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀναφέρεται στὸν σκοπὸ τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Χριστοῦ: τὴ σωτηρία καὶ ὄχι τὴν κρίση τοῦ κόσμου. Ἡ ἄρνηση τῆς κρίσης ἀπὸ τὸν Χριστὸ δέν πρέπει νὰ γίνεται τυχαία. Ὁ Χριστὸς ἔρχεται ὄχι

ὡς ὁ αὐστηρὸς κριτὴς πού θά ἐλέγξει τὸν ἄνθρωπο γιὰ τίς ἁμαρτίες του -μία εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, πού ἐγείρει στὸν ἄνθρωπο τὸν φόβο καὶ πού ὑπῆρχε κατὰ τὴν περίοδο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τότε πού ὁ ἄνθρωπος βρισκόταν ἀκόμη σ' ἓνα νηπιακὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο, συνεπῶς ὁ φόβος λειτουργοῦσε ὡς παιδαγωγία πρὸς συνεισμό τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μόνη κρίση πού φέρνει ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ φανέρωση τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου, λόγω τῆς ἀλήθειας πιά πού βρίσκεται στὸν κόσμον. Μπροστὰ στὴν ἀλήθεια, ἡ πλάνη καὶ τὸ ψεῦδος ἀποκαλύπτονται. «Νῦν κρίσις ἐστὶν τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω». Ὅχι ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία κρίνεται καὶ ὁ ὑποκινητὴς αὐτῆς διάβολος.

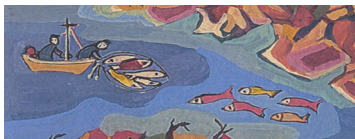
3. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης λοιπὸν ἀρνεῖται κατηγορηματικὰ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ὡς κριτὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸν κόσμον τοῦτο. Ἡ περίοδος τῆς σκιᾶς παρῆλθε. Ὁ Οὐρανὸς δέν εἶναι ἀπειλητικὸς. Δέν κρυβόμαστε γιὰ νὰ σωθοῦμε ἀπὸ μία ἄγνωστη δύναμη. Διότι ὁ Θεὸς φανερώνεται μέ τὸ ἀληθινὸ πρόσωπό Του: τὸ πρόσωπο τοῦ φίλου, τοῦ ἀδελφοῦ, τοῦ γεμάτου ἀγάπης πρὸς τὰ πλάσματά Του Πατέρα. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ» καὶ «Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ

Θεός τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν». Εἶναι Ἐκεῖνος μπροστά στον Ὅποιο νιώθουμε ἀσφαλεῖς καὶ ἡσυχοί, ὅπως τὸ μικρὸ παιδί στήν ἀγκαλιά τοῦ πατέρα του. Ὅ,τι πρὶν ἦταν ἀπειλή καὶ βίωμα τραγικὸ -ἡ ἁμαρτία, ὁ θάνατος, ὁ διάβολος, τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου τούτου, αἴρονται ἀπὸ Ἐκεῖνον. Τὰ πῆρε καὶ τὰ ἐξαφάνισε μέσα στή φλόγα τῆς ἀγάπης Του, προσφέροντάς μας τὴν ἴαση. Γιατί αὐτὰ ἀποτελοῦσαν τὴν πληγὴ μας. Ὅπως στήν ἔρημο οἱ Ἰσραηλίτες, πού κοιτάζοντας τὸ χάλκινο φίδι (τύπο τοῦ Σταυροῦ) θεραπεύονταν ἀπὸ τὰ θανατηφόρα δῆγματα τῶν φιδιῶν, ἔτσι καὶ μέ τὸν ἐρχομὸ του ὁ Χριστὸς πάνω στον Σταυρὸ σηκώνει τίς ἁμαρτίες μας καὶ μᾶς σώζει ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, τὸν θάνατο, τὸν ἴδιο τὸν διάβολο.

4. Ἡ σωτηρία αὐτὴ πού μᾶς ἔφερε ὁ Χριστὸς δέν πρέπει νά κατανοηθεῖ μονοδιάστατα, ὡς μία ἀπλή ἀπαλλαγὴ καὶ ἀπελευθέρωση. Μᾶς ἔσωσε, διότι κυρίως μᾶς γέμισε μέ τὴν παρουσία Του, ἐντάσσοντάς μας μέσα στον ἑαυτὸ Του. Καὶ ἡ ἔνταξη αὐτὴ συνιστᾷ τὴν προσφορά τῆς αἰώνιας ζωῆς, ὡς ζωῆς τοῦ Θεοῦ μέσα στήν ὑπαρξή μας, ἤδη ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν: «ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον». Ἔτσι, ἡ σωτηρία εἶναι γεγονός πού βιώνεται ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτῆ, ἀρκεῖ βεβαίως κανεὶς νά ἀποδεχτεῖ καὶ νά πιστέψει στον Χριστό: «ἵνα πᾶς ὁ πιστεύ-

ων εἰς Αὐτόν». Ἄν μάλιστα δέν ζήσει ἐν πίστει στον κόσμο τοῦτο τὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ, συνεπῶς τὴ σωτηρία του, δέν ὑπάρχει περίπτωση νά τὴ ζήσει μετὰ, στήν ἄλλη ζωὴ πού λέμε. Ὅ,τι ζεῖ καὶ θά ζήσει τότε, θά εἶναι μία ζωὴ ἐν θανάτῳ, μία κόλαση.

Μεγαλειώδης ἡ ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ. Στήν πραγματικότητα, προέκταση τῆς ζωῆς τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστὸς μέσα ἀπὸ ἐμᾶς, «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστὸς». Αὐτὸ σημαίνει βεβαίως ἀπ' ἐνὸς ἐκκλησιαστικὴ μυστηριακὴ ζωὴ, πού δίνει τὴ δυνατότητα ἐνεργοποίησης σ' ἐμᾶς τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, ἀπ' ἑτέρου καὶ δική μας ἄρνηση κρίσης ὡς κατάκρισης τῶν συνανθρώπων μας. Ἄν ὁ Χριστὸς ἦλθε στον κόσμο ἀρνούμενος τὴν κρίση τῶν ἀνθρώπων, δέν μπορούμε ἐμεῖς στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ νά κρίνουμε τοὺς ἀνθρώπους. Δυστυχῶς, εἶναι αὐτὸ πού κυρίως κάνουμε. Οἱ πάντες, ἢ ἔστω πάρα πολλοί, λειτουργοῦμε ὡς «εἰσαγγελέας» τοῦ κόσμου: κρίνουμε, κατακρίνουμε, μὴ συνειδητοποιώντας ὅτι ἔτσι ἀρνούμαστε τὸν Χριστό. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι σαφής: ἡ παρουσία τοῦ Χριστιανοῦ στον κόσμο, ἐφ' ὅσον προεκτείνει τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, εἶναι παρουσία σωτηριώδης: «κλαίειν μετὰ κλαιόντων καὶ χαίρειν μετὰ χαιρόντων». Φίλοι καὶ ἀδελφοί πρὸς τοὺς ἄλλους. Καθόλου ἀπειλητικοί, παρά μόνο στήν ἁμαρτία. Καὶ κυρίως: ἀπειλητικοί ἀπέναντι στή δική μας ἁμαρτία.

Ἱερά Μονή Γρηγορίου
(λεπτομέρεια)

Ἱερά Μονή Σίμωνος
Πέτρως (λεπτομέρεια)

Κυριακή πρό τῆς Ὑψώσεως (Γαλ. 6, 11-18)

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρ.Θ.Ι. Προϊσταμένου Ἱ. Ν. Ἀγ. Ἀναργύρων Ψυρρή

Ἡ περιτομή στήν Π. Διαθήκη εἶχε δοθεῖ στόν πατριάρχη Ἀβραάμ ἀπό τόν Θεό ὡς ἐπιβεβαίωση τῆς πίστεώς του, «καί ἐπίστευσεν Ἀβραάμ τῷ Θεῷ, καί ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην» (Γέν. 15, 6), ἀλλά καί τῆς πιστότητός του, ὡς «σημεῖον διαθήκης ἀνά μέσον ἐμοῦ καί ὑμῶν» (Γέν. 17,11-14). Ἦταν δηλαδή ἐξωτερική ἀπόδειξη καί σημάδι τῆς συμφωνίας πού εἶχαν συνάψει ὁ Θεός μέ τόν Ἀβραάμ ἐπιβεβαιώνοντας ἔτσι τήν πίστη του ὅτι, παρά τήν ἀτεκνία του, θά γίνει γενάρχης μεγάλου λαοῦ.

Ἡ ἐσωτερική ἀξία τῆς περιτομῆς ἐγγύεται στή διαφύλαξη τῶν διαθηκῶν ἀπό τόν Ἰσραήλ, ἀφοῦ ὁ Θεός παραμένει σταθερός στίς ἐπαγγελίες Του· ἀπό μόνη τῆς, δίχως τή θεολογία πού τήν ὑποβαστάζει, ἡ περιτομή εἶναι μία πράξη δίχως νόημα, (Ρωμ. 4, 3, 9, 18, 22· Γαλ. 3,6). Παρ' ὅλα ταῦτα στήν ἐποχή τῶν Ἀποστόλων ὑπῆρχαν πολλοί ἐξ Ἰουδαίων, ὀνομάσθηκαν Ἰουδαῖζοντες, οἱ ὁποῖοι ἐπέμειναν νά ἐφαρμόζουν τήν περιτομή, ἂν καί εἶχαν βαπτισθεῖ Χριστιανοί, καί προσπαθοῦσαν μάλιστα νά ἐπιβάλλουν σέ ὅλους τούς Χριστιανούς τήν περιτομή ὡς ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς σωτηρίας.

Γιά νά δώσει τέλος ὁ ἀπόστολος Παῦλος σέ ὅλη αὐτή τήν παραφιλολογία τῶν Ἰουδαῖζόντων ἔγραψε ἰδιοχειρῶς τήν Ἐπι-

στολή πρός τούς Γαλάτες, τῆς Μ. Ἀσίας, καί κατ' ἐπέκταση σέ ὅλες τίς Ἐκκλησίες, προκειμένου νά δώσει μία αὐθεντική καί ὀριστική ἀπάντηση στό θέμα.

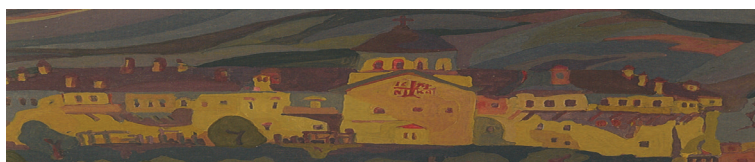
Οἱ Ἰουδαῖζοντες διέπρατταν ἓνα σοβαρό θεμελιῶδες λάθος, διότι νόμιζαν ὅτι αὐτό καί μόνο τό σημάδι, κατά τρόπο μαγικό, ὑποχρέωνε τόν Θεό νά τούς σώσει! Στούς παραπάνω ἀπευθύνει ὁ ἀπ. Παῦλος τό ἀπλό ἐρώτημα, χωρίς φυσικά νά λάβει ποτέ ἀπάντηση: ἡ περιτομή δόθηκε στόν Ἀβραάμ πρῖν ἢ μετά τήν ἀναγνώριση τῆς πίστεώς του ἀπό τόν Θεό; Ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ πίστευσε στόν Θεό πολύ πρῖν ἀπό τήν περιτομή καί ἡ πίστη αὐτή ἦταν πού σφραγίσθηκε μέ τήν περιτομή κι ὄχι τό ἀντίστροφο· δέν χρειάζοταν ἡ περιτομή γιά νά πιστέψει. Συνεπῶς, ὅσοι πιστεύουν, ὅπως καί ὁ Ἀβραάμ, λαμβάνουν ἓνα σημάδι ἀναγνωρίσεως ἀπό τόν Θεό, τότε ἦταν στό σῶμα καί τώρα στό πνεῦμα. Σημασία πάντως ἔχει ὅτι ὅσοι πιστεύουν, ὅπως καί ὁ Ἀβραάμ, εἶναι συγγενεῖς του καί ἔτσι ἀναγνωρίζονται ἀπό τόν Θεό, μέ συνέπεια νά λαμβάνουν ὡς σημεῖο ἐπιβεβαιώσεως καί διακρίσεως, τότε τή σωματική περιτομή καί τώρα τή σφραγίδα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατά τό βάπτισμα, (Ρωμ. 4, 11-12). Στό ἀποστολικό τοῦτο ἀνάγνωσμα, στήν τελευταία παράγραφο, διαβάζουμε τήν κατακλείδα τῆς Ἐπιστολῆς, στήν ὁποία

ὁ Παῦλος, μετά ἀπό πλειάδα θεολογικῶν ἐπιχειρήματων, κατά τά ὅποια ἀνέπτυξε τόν καιρικό χαρακτήρα τοῦ Νόμου ὡς προετοιμασία γιά τήν ἐποχή τοῦ Μεσσία, «ρίχνει τό γάντι» στούς Ἰουδαίους, ἀποκαλύπτοντας ὅτι τηροῦν αὐτή τή στάση προκειμένου νά ἀποκρύψουν τή δειλία τους· καλύπτονται πίσω ἀπό τήν ἀσφάλεια πού προσφέρει ἡ ἀναγνωρισμένη ἰουδαϊκή θρησκεία ἀπό τούς Ρωμαίους, προκειμένου νά ἀποφύγουν τίς διώξεις, τίς ὁποῖες ὡς Χριστιανοί καί ἐχθροί τοῦ κράτους θά ὑφίσταντο. Τούς λέγει, λοιπόν, πολύ ἀπλά: «φτάνει πιά· ὅλοι ὅσοι σᾶς ἀναγκάζουν νά περιτέμνεσθε τό κάνον γιά τή ματαιοδοξία τους, μόνο καί μόνο νά καυχῶνται καί νά λένε νά! τόσους πείσαμε νά περιτμηθοῦν, ἐνῶ αὐτοί δέν τηροῦν τόν Μωσαϊκό Νόμο. Ἐγώ δέν ἔχω νά καυχηθῶ γιά τέτοια πράγματα, παρά μόνο γιά τόν Σταυρό τοῦ Κυρίου καί γιά τό ἔλεος πού ἐπέδειξε σέ ἐμένα, γιά τόν ὅποιο ἐγώ ἐγκατέλειψα τά πάντα καί ἔχω σταυρωθεῖ. Ὅσοι τώρα πιστεύουν στόν Χριστό, εἴτε προέρχονται ἀπό τούς Ἰουδαίους, εἴτε ἀπό τούς Ἐθνικούς, θά ἔχουν εἰρήνη καί ἔλεος ἀπό τόν Θεό, γιατί ἀνήκουν στόν νέο λαό τοῦ Θεοῦ. Ἀπό ἐδῶ καί ἐμπρός, λοιπόν, κανεῖς νά μὴ μέ ταλαιπωρεῖ μέ τέτοιου εἴδους συζητήσεις, διότι ἀρκετά ἔχω ὑποφέρει καί τά σημάδια τῶν βασανισμῶν γιά τήν πίστη τοῦ Χριστοῦ τά ἔχω ἐκδηλα

στό σῶμά μου». Ἀπέναντι ὅλων ἐκείνων πού εἴτε σκανδαλίζονταν, εἴτε χλεύαζαν τό Εὐαγγέλιο, ὁ Παῦλος συνεχῶς καί μέ ἀμείωτη ἔνταση ἐπαναλάμβανε τό ἴδιο κήρυγμα καί ὀρθωνε τόν Σταυρό τοῦ Χριστοῦ, ἀπό τή μία ὡς τό σημεῖο διαφορᾶς, γι' αὐτούς πού δέν πίστευαν, καί ἀπό τήν ἄλλη ὡς σημεῖο καταλλαγῆς, συμφιλιώσεως, γιά ὅσους πίστευαν.

Τό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου δέν ἀπευθύνεται σέ ὅλους, ἐπειδὴ δέν τό χρειάζονται, ἀφοῦ τό θεωροῦν «μωρία», ἀλλά ἀπευθύνεται σέ ἐκείνους πού χρειάζονται ἀπέραντη βοήθεια· γιά ὅλους ἐκείνους, μέ ἄλλα λόγια, πού νιώθουν ἀπέραντο πόνο καί λαχταροῦν τή λύτρωση. Τό ζητούμενο σέ ἕναν ἄνθρωπο πού ἀργοπεθαίνει δέν εἶναι τά λογικά ἐπιχειρήματα, οὔτε οἱ ὠραῖες ιδέες, γιατί ἡ σοφία εἶναι γκριζα, ἀλλά τό χρῶμα καί ἡ ὀμορφιά πού ἡ ζωὴ θέλει. Ὁ Χριστός προσφέρει αὐτό πού ἀναζητεῖ ὁ κάθε ἄνθρωπος, τήν εἰρήνη τῆς καρδιάς καί τή γαλήνη τοῦ νοῦ καί αὐτό πού διεκδικεῖ ὁ κάθε θνητός, τή βεβαιότητα τῆς πίστεως σέ ἕναν Θεό πού νίκησε τόν θάνατο καί χάρισε ἀπέραντη Ζωή καί ἀτελεύτη Χαρά!

Ὁ Σταυρός τοῦ Χριστοῦ εἶναι τό μόνο καύχημα τῶν Χριστιανῶν, διότι αὐτός εἶναι πού ἐνώνει τά ἄκρα, Ἰουδαίους καί Ἐθνικούς, καί φέρνει τήν εἰρήνη σέ ὅλους· φθάνει νά τοῦ δώσουν τή σωστή θέση στή ζωὴ τους.

Ἱερά Μονή Φιλοθέου (λεπτομέρεια)

Οι λάμνες του τέμπλου

Ίωακείμ Αθ. Παπαγγέλου
Αρχαιολόγου

Σέ ἔγγραφο τοῦ 1247 (Vatop. ἔγγρ. 15, στ. 174) ἀναφέρεται ὅτι στό καθολικό τῆς μικρασιατικῆς μονῆς τῆς Βορεινῆς ὑπῆρχαν καί «λάμναι δύο τοῦ πέπλου (γράφει τέμπλου) ἕτεραι δύο τῶν Ἀσωμάτων ἄλλαι τρεῖς ἔξωθεν τοῦ προπύλου ἑτέρα ἐν τῷ τάφῳ». Σέ ἔγγραφο τοῦ 1365 γιά τή Σπηλαιώτισσα τοῦ Μελενίκου ἀναφέρονται καί πάλι «λάμναι τοῦ τέμπλου ... δύο κομμάτια ἕτεραι δύο λάμναι, ἡ μὲν μία εἰς τὴν σταύρωσιν, ἡ δὲ ἑτέρα εἰς τὴν γέννησιν» (Vatop. ἔγγρ. 120, στ. 6-7).

Γιά τόν ὄρο «τέμπλο» ἔχει πλέον γίνεи ἀποδεκτό ὅτι ἀφορᾷ τὸ ἐπιστύλιο τοῦ φράγματος τοῦ πρεσβυτερίου.

Στόν ὄρο «λάμνα» ἔχουν δοθεῖ πολλές ἐρμηνεῖες. Ἡ ἐπικρατέστερη ἀφορᾷ τόν μεταλλικό βραχίονα πού στερεώνεται σέ κάθετη ἐπιφάνεια («κατ' ἐγκάρσιον σχῆμα») καί στήν ἄλλη ἄκρη του ὀρθώνεται αἰχμή, στήν ὁποία στερεώνεται λαμπάδα. Πῶς συλλειτουργοῦσε ὅμως ἡ λάμνα μέ τὸ τέμπλο; Ἐχομε κανένα παλαιό εὔρημα τοῦ εἴδους;

Στήν ἀγιορειτικὴ μονὴ Ζυγοῦ βρέθηκε καί ἀναστηλώθηκε μεγάλο μέρος τῶν μαρμαρίνων διαστύλων τοῦ καθολικοῦ (ἀρχές 11^{ου} αἰ.). Στὴ λοξότιμη ὄψη τοῦ μαρμαρίνου ἐπιστυλίου («τοῦ τέμπλου») σῶζονται, σέ ἀρμονικὴ διάταξη, δέκα μικρές ὀπές, στίς ὁποῖες διακρίνεται ἡ βάση ἐξέχοντος μεταλλικοῦ στελέχους στερεωμένου μέ μολυβδο-

χόση. Στὴν ἄνω ὄψη τοῦ ἴδιου ἐπιστυλίου σῶζονται, στερεωμένες μέ μολυβδοχόση, οἱ βάσεις τῶν σιδηρῶν ἐλασμάτων, τὰ ὁποῖα κρατοῦσαν ὄρθιο τὸ ὑπερκείμενο (ξύλινο;) τέμπλο. Τὰ μεταλλικά στελέχη τῆς ὄψεως τὰ ταυτίζω μέ τίς λάμνες τῶν κειμένων, στίς ὁποῖες στερεώνονταν οἱ λαμπάδες πού φωτιζαν τὸ ὑπερκείμενο τέμπλο. Ἄς μὴ λησμονοῦμε ὅτι στά μαρμαρίνα διάστυλα δέν τοποθετοῦνταν δεσποτικὲς εἰκόνες, ἐπομένως δέν ὑπῆρχαν ἐκεῖ κρεμάμενα κανδύλια.

Τί ἀπέγινε ἡ παράδοση τῆς φωταφίας αὐτοῦ τοῦ εἴδους;

Κατὰ τόν 16^{ον} αἰ. ἔφτασε καί στό Ἅγιον Ὅρος ἡ μόδα τῶν ὑψηλῶν καί κατάφρακτων ξυλογλύπτων εἰκονοστασίων καί ἄρχισε νά χρησιμοποιεῖται γι' αὐτὰ ὁ ὄρος «τέμπλον». Στὴ νέα κατασκευὴ, τὸ Δωδεκάορτο καί ἡ Δέηση κράτησαν τὴ θέση τους κοντὰ στήν κορυφὴ τοῦ εἰκονοστασίου καί, ἐπὶ πλέον, κράτησαν καί τίς λαμπάδες τους. Ἀλλὰ οἱ λαμπάδες ἦσαν πλέον πολὺ ὑψηλά καί ἦταν κοπιαστικό τὸ ἀναμμα καί σβῆσιμό τους. Σέ κάποιες περιπτώσεις ἀντικαταστάθηκαν μέ ξύλινες ὁμορφοβαμμένες λαμπαδόσχημες κατασκευές. Σέ πολλὰ καθολικά ἀφαιρέθηκαν καί σέ κάποια ἡ παράδοση τοῦ πανηγυρικοῦ φωτισμοῦ τοῦ Δωδεκαόρτου συνεχίσθηκε ὡς καί τόν 20^{ον} αἰ. Σέ παλιές φωτογραφίες βλέπουμε τίς λαμπάδες αὐτὲς νά εἶναι στὴ θέση τους (π.χ. στα ξύλινα

είκονοστάσια τοῦ Πρωτάτου καί τοῦ παλαι-
οῦ καθολικοῦ τῆς Μ. Ξενοφῶντος). Στή Μ.
Βατοπεδίου διακόπηκε αὐτή ἡ παράδοση
τό 1937, ὅταν ἀφαιρέθηκαν τά «δρακόντια»
καί ἔμειναν στή θέση τους μόνον οἱ βάσεις
τους.

«Δρακόντια» ὀνομάζονται στό Ἅγι-
ον Ὅρος, ἤδη ἀπό τό 1143 (Ξυλουργοῦ),
οἱ λάμνες, καί μᾶλλον ταυτίζονται μέ τά
«δρακοντάρια» τῆς μονῆς Πετριτζιωτίσης,
τοῦ 1084. Τό ὄνομά τους τό ὀφείλουν στόν
ἕνα ἢ περισσότερους δράκοντες, οἱ ὁποῖοι
κοσμοῦν τόν βραχίονα. Ὁ ὄρος «λάμνα»
εἶναι πλέον ἄγνωστος καί ἐκεῖ. Τά δρα-
κόντια συνήθως εἶναι ὀρειχάλκινα, ἀλλά
ὑπάρχουν καί ἀργυρᾶ. Στό Τυπικό τῆς
Κοσμοσώτηρας ἀναφέρεται «πάντα τά
κηρία ... ἀνάπτεσθαι, ὡς ἄπερ ἡ χαλκῆ λά-
μνα πέφυκεν ὑποδέχεσθαι», πού σημαίνει
ὅτι ὑπῆρχαν καί λάμνες «ὑποδεχόμενες»
περισσότερες τῆς μιᾶς, λαμπάδες. Στό
Βατοπέδι φυλάσσεται χάλκινη λάμνα μέ
πέντε ὑποδοχές. Τόν Ἀπρίλιο τοῦ 2008
βρέθηκα στά Κύθηρα. Ἦταν Παρασκευή
βραδάκι καί ἐπιστρέφοντας ἀπό τήν ἡμε-
ρήσια ἐξόρμησή μας περάσαμε ἔξω ἀπό
ἕνα ἐξωκλήσι, ὅπου ἦταν μαζεμένος πο-
λύς κόσμος. Ἦταν ἡ Παρασκευή τοῦ Ἀκα-
θίστου. Σταθήκαμε νά ἐκκλησιασθοῦμε
καί μεῖς. Μπαίνοντας μέσα, ἔμεινα!...

-Μά καλά, δέν τέλειωσε αὐτή ἡ ἱστορία;
Ἦ, ὅχι δέν τέλειωσε!.. Νάτη ἐμπρός μου,
ὀλόφωτη!.. Στό περβάζι τῆς μεγάλης Δεή-
σεως, στή β' σειρά τοῦ ἐπιστυλίου, πάνω
ἀπό τό Δωδεκάροτο, μπροστά σέ κάθε
εἰκόνα, ἕνα ἀναμμένο... ρεσώ!.. Καταγο-

ητευμένος ἀπό τή ζῶσα παράδοση, ἔφα-
λα καί ἐγώ «τοὺς σοὺς ὑμολόγους, Θε-
στόκε», ἐκφώνησα καί τό «Καὶ δὸς ἡμῖν,
Δέσποτα, πρὸς ὕπνον ἀπιοῦσιν», καί μό-
λις τελείωσε ἡ Ἀκολουθία ἀνεζήτησα τόν
ἀνάφαντα τά ρεσώ, γιά νά τεκμηριώσω
διὰ τῆς συνεντεύξεως τό Ζῶν τῆς Παρα-
δόσεως.

-Μαρία, σέ ζητάει ὁ κύριος. Ἦλθε ἡ Μα-
ρία, καί ἀμέσως ἔθεσα τό καιρῖο ἐρώτημα,
διατελών ὑπό τό κράτος τῆς συγκινησεως
ἐπί τῷ ὀφθέντι καί διὰ τήν προσδοκόμε-
νην ἀπάντησιν:

-Γιατί ἀναψες αὐτά τά ρεσώ;

-Νά τά σβήσω ἀμέσως, ἀπήντησε ξέψυ-
χα, σεμνά καί ταπεινά, καί ἔσπευσε νά τό
πράξει... Εἶπα ἀμάν νά τή μερῶσω καί νά
τήν πείσω ὅτι δέν τή μάλωσα, ὅτι εἶμαι
ἀπλὸς φιλομαθῆς καί καλοπροαίρετος
ἐρευνητής, πού μελετᾶ θέματα σχετικὰ μέ
τόν τεχνητό φωτισμό τῶν ναῶν καί μέ τά
πολλά νά πάρω τήν ἀπάντησιν ὅτι αὐτό
δέν συμβαίνει στά Κύθηρα, ὅτι ἦταν δική
της ἰδέα καί, στό κάτω κάτω, δέν ὀμόρφη-
νε ἡ ἐκκλησία;

Ἦκτοτε σκέφτομαι συχνά τήν ἀκροτε-
λεύτεια ἀπάντησής της, στά μοναστηριακά
παρεκκλήσια, στά ἀπόδειπνα καί στίς
Ἱῶρες, ὅταν, σάν τόν Μπάρσκυ, παρατη-
ρῶ τή φλόγα στίς λουζέρνες, κι ἀρχίζω καί
μπερδεύομαι: ποιές νά ἔναι οἱ σκιές καί
ποιοί οἱ ζωντανοί; / ποιοί οἱ ἀγιάσαντες
καί ποιοί οἱ ἀγιάζοντες; καθὼς τά δρα-
κόντια φαίνεται νά ζωντανεύουν καί ὁ Ἅι
Γιώργης τραβάει τό ξίφος του γιά νά μέ
σώσει..., ἢ γιά νά μέ κόψει;

Τίμιος Σταυρός και Πανάγιος Τάφος: τά πραγματικά “μαρτύρια”

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινής Τέχνης

Ο Ευσέβιος Καισαρείας (*Βίος Κωνσταντίνου*, III.27 κ.έ.) σχολιάζει πώς εντοπίστηκε με ανασκαφές ο Πανάγιος Τάφος τό 325 στη ρωμαϊκή Ἱερουσαλήμ (Αἰλία Καπιτωλίνα) κάτω ἀπό τόν ἀδριάνειο ναό τῆς Ἀφροδίτης πού κατεδαφίστηκε. Γιά τόν Σταυρό τοῦ Χριστοῦ δέν υπάρχουν μαρτυρίες σύγχρονες τῆς ἀνευρέσεώς του, ἀλλά τόν ἀναφέρει λίγο ἀργότερα ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων (*Κατήχησις*, X.19. *Ἐπιστολή εἰς Κωνσταντίνον Β΄* τοῦ 351-353, κεφ. 3), ἐνώ γιά τήν προσπάθεια τῆς Ἁγίας Ἐλένης μεταγενέστεροι συγγραφεῖς, τέλη 4^{ου} αἰ., ὁ Γελάσιος Καισαρείας (π. 367 κ.έ.), ἀνεπιός τοῦ Κυρίλλου καί ἄλλοι [St. Borgehammar, *How the Holy Cross was found. From Event to Medieval Legend*, Stockholm 1991, 8, 11 κ.έ., 31 κ.έ.]. Ἡ ὕψωση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (14^η Σεπτεμβρίου), τήν ἐπομένη τῶν Ἐγκαινίων (δημόσια παράδοση, 13 Σεπτεμβρίου), συνέβη δέκα χρόνια ἀργότερα (335).

Ἡ σύγχρονη ἀρχαιολογική ἔρευνα στόν χώρο τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ὅπως διαμορφώθηκε ὀριστικά τήν ἐποχή τῶν Σταυροφόρων, ἔδειξε πώς ἦταν ἓνα ἀνοιξιότικο πρῶι στά π. 30, ὅταν μεταφέρθηκε ὁ Ἰησοῦς, μέ τόν σταυρό πού κρατοῦσε ὁ Σίμων ὁ Κυρηναῖος. Ἦταν ἐγκαταλειμμένο λατομεῖο [βλ. google] ἔξω ἀπό τά τείχη τῆς Ἱερουσαλήμ (*Ἐβρ.* 13,12: «ἔξω τῆς πύ-

λης ἔπαθεν», ἀλλά «ἐγγύς τῆς πόλεως», *Ἰωαν.* 19, 200. Λεγόταν «Κρανίον», Γολγοθᾶς, *Ματθ.* 27, 34 κ.τ.λ.), περιέχοντας τόν ἀχρησιμοποίητο τάφο τοῦ βουλευτῆ Ἰωσήφ ἀπό Ἀριμαθαίας (*Ματθ.* 27.59: «ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημεῖον»). Ὁ Ἰωάννης (19, 41-42) προσθέτει: «ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐσταυρώθη κήπος καί ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν...», ἐλεγχόμενος μάλιστα ἀπό κηπουρό (*Ἰω.* 20,15). Δέν μπορεί νά ἦταν χώρος δημοσίων ἐκτελέσεων, ἀλλά νεκροταφεῖο ἐπιφανῶν προσώπων, ὅπως ὁ Ἰωσήφ. Ἡ ὀνομασία «Κρανίον» μπορεί νά ὀφείλεται στήν ὕπαρξη μεγάλου τάφου ἢ ναοῦ σέ μορφή κρανίου, γνωστῶν ἀπό τήν προῖστορική ἐποχή σέ ὅλη τή Μεσόγειο [Κ. Καλοκύρης, *Τό ἀρχιτεκτονικό συγκρότημα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως Ἱεροσολύμων...*, Θεσσαλονίκη 1999, 35 κ.έ.]. Ἐπί Ἀδριανοῦ ὅμως, τό 135, ἔγινε τό κέντρο τῆς Αἰλίας Καπιτωλίνας μέ τόν ναό τῆς Ἀφροδίτης (μᾶλλον Ἀστάρτης) νά καλύπτει τόν χριστιανικό χώρο [Μελίτων Σάρδεων, 2^{ος} αἰ., *Τὰ περὶ τοῦ Πάσχα δύο*, 94, στ. 724-5: «...ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ...»]. Τήν ἐγγύτητα τόπου σταυρώσεως καί τόπου ταφῆς διαπιστώνει ὁ ἐπισκέπτης τοῦ συγκροτήματος τῆς Ἀναστάσεως, πού ἀπέχει λίγες δεκάδες μέτρα. Τί συνέβη ἐδῶ; Ὁ φιλύππος νοῦς θά ἔλεγε ὅτι κάτι «παίχθηκε» ἀργότερα, ἓνα εἶδος ἀπό κοινοῦ ἀναπαρά-

στασης Σταυροῦ καί Τάφου, γιά νά ἐξυπηρετοῦνται οἱ προσκυνητές. Τό νά στηθεῖ ἕνα σκηνικό εἶναι ἀπολύτως θεμιτό, ἀλλά ὁ Σταυρός ὑψώθηκε δίπλα στόν Τάφο ἐξ ἀρχῆς. Τό κείμενο τῶν Εὐαγγελίων παραθέτει μία γραμμική ἐξιστόρηση:

Ὁ Πιλάτος παραδίδει τόν κατάδικο στούς στρατιῶτες, ἡ πομπή φθάνει στό Κρανίον καί ὁ σταυρός πήγνυται ὄρθιος μέ προσηλωμένη τήν ταμπέλα τῆς ταυτότητας τοῦ ἐσταυρωμένου. Μετά ἀπό ἔκθεση ὀλίγης ὥρας ὁ Χριστός ἐκπνέει. Σέ λίγο θα ἐόρταζαν τό Πάσχα, ὁ χρόνος ἦταν ἐλάχιστος. Τότε ἐμφανίζεται ὁ Ἰωσήφ, ὁ εὐσχήμων βουλευτής (Μαρκ. 15, 43, Λουκ. 23, 50: ἔχοντας ἤδη διαχωρίσει τή θέση του ἀπό τούς ἄλλους ἀντιπροσώπους). Ὁ Ἰωάννης (19, 38) λέγει ὅτι «ἠρώτησε» τόν Πιλάτον, ὄντας «κεκρυμμένος». [Ματθ. 27, 58. Μαρκ. 15, 43-44. Λουκ. 19, 38: «ἤτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ»] -δέν ἦταν παρών στή σταύρωση, ὅπως ὅλοι οἱ μαθητές- καί τό θάβει σέ δικό του ἀχρησιμοποίητο τάφο.

Συμβαίνει τό ἐξῆς ἐκπληκτικό. Τό πρόσωπο πού εἶχε ἤδη διαχωρίσει τή θέση του πρὸς τή Βουλή, ἐμφανίζεται τελευταία στιγμή καί ὁ δικός του τάφος βρισκόταν δίπλα στόν Σταυρό! Ἐπείγονταν γιά τήν ἀποκαθάρωση τῶν τριῶν νεκρῶν, Ἰησοῦ καί ληστῶν, λόγῳ τοῦ ἐπικειμένου Πάσχα: (Δευτ. 21, 23: «οὐκ ἐπικοιμηθήσεται τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ξύλου, ἀλλὰ ταφῆ θάψετε αὐτόν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ...») πρβλ. Ἰωαν. 19, 31). (Οἱ παγανιστές ἄφηναν τό προσηλωμένο σῶμα γιά νά τό φάνε ὄρνια, ἄγρια ζῶα). Τό λογικό εἶναι πρῶτα νά κανονισθῆκε ὁ χώρος ταφῆς τοῦ μελλοθάνατου στόν ἰδιωτικό χώρο ἑνός διαφωνοῦντος στό ἐβραϊκό πολιτικό σύστημα, ὥστε νά γινόταν κοντά ἢ θανάτωση.

Ὁ λόγος εἶναι πρακτικός, γιά νά ἀποθάνει καί νά ταφεῖ ἐπὶ τόπου ὁ κατάδικος, ὥστε νά μὴ χρειαστεῖ νά μεταφερθεῖ ἐκ νέου. Ἰσχύει ἀνά τούς αἰῶνες, ἀκόμη καί ὁ κινηματογραφικός φακός ἔχει συλλάβει ἀτεγκτη πλευρά πολέμων, ὅπου μελλοθάνατοι ἐκτελοῦνται δίπλα σέ ὀρύγματα ἢ τάφους. Ἐνίοτε οἱ ἴδιοι ἀνοίγουν τόν τάφο τους πρῶτα... Ἐξ ἄλλου τότε στίς πόλεις δέν ὑπῆρχαν ἐνιαία νεκροταφεῖα, ὅπως σήμερα. Οἱ νεκροὶ θάβονταν μέ πρωτοβουλία τῶν συγγενῶν τους ἐδῶ κι ἐκεῖ. Ὁ σχετικός διάλογος μπορεῖ νά δραματοποιηθεῖ ὡς ἐξῆς: ὁ Πιλάτος ἐρωτᾷ: «Ἐχετε τάφο γιά τόν “Ἀνθρωπο;”». «Στό “Κρανίον”, στόν τάφο τοῦ βουλευτῆ Ἰωσήφ». «Νά μετακινηθεῖ τό ἀπόσπασμα ἐκεῖ». Ὅλα ἐξελίχθηκαν κατὰ τήν κανονισμένη διαδικασία, ὥσπου τοποθετήθηκε στόν τάφο ὁ τεράστιος Λίθος.

Ἡ ὑπόθεση αὐτή δέν θά ἦταν τόσο ἀπλή, παιζόταν ὀλόκληρος διπλωματικός ἀγῶνας ἀπό Ρωμαῖο στρατιωτικό, ἐκπαιδευμένο νά ὑπολογίζει μελλοντικές ἐξελίξεις. Οἱ Ἐβραῖοι ὑπεύθυνοι τοῦ Ναοῦ σκόπευαν, ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς δέν ἦταν ἐντόπιος, νά θαφτεῖ ὡς ἀποσυναγωγος, μέ θάνατο ἄξιο γιά προδότες. Γι' αὐτό, φαίνεται, ἀγόρασαν τόν «Ἀγρό τοῦ Κεραμέως» μέ τά ἀργύρια τοῦ Ἰούδα λίγες ὥρες πρὶν ἀπό τήν ἀπόφαση τοῦ Πιλάτου (Ματθ. 27, 3-10) [βλ. Στ. Γουλούλης, «Εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις...», Ἐφημέριος, 66.2, Μάρτιος-Ἀπρίλιος 2017, σσ. 28-30]. Ὁ Πιλάτος δέν θά συνευδοκοῦσε νά θαφτεῖ ὁ νεκρός ἀπό τό ἱερατεῖο. Εἶχε σοβαρό λόγο: τή δημόσια ἀξιοποίηση τοῦ γεγονότος, τήν πολιτική ἐκμετάλλευση, ἐξ οὗ καί ἡ διαφωνία γιά τό κείμενο τῆς ταμπέλας. Οἱ Ἐβραῖοι ἤθελαν νά γραφεῖ ὅτι Ἐκεῖνος ἔλεγε ὅτι ἦταν «IN Βασιλεὺς Ἰουδαίων». Ὁ Πιλάτος κατέγραψε INBI.

Ὅποιος ἔκανε ἀνάλογο τόλμημα νά διακηρύξει ἐαυτὸν βασιλιά, πνευματικό ἢ πραγματικό, θά εἶχε τέτοιο τέλος. Εἶχε θανατώσει ἀντιδραστικούς Ἑβραίους (Λουκ. 13, 1, Πράξ., 5, 36-37).

Ἡ ἀντιστροφή τῆς σειρᾶς τῶν γεγονότων δίνει νέα προοπτική στόν Ἐπίλογο. Ὁ Ἰωσήφ πιθανώτατα ἀνέμενε «κρυμμένος», κοντά στό Πραιτώριο ἴσως. Ὅταν εἰδοποιήθηκε γιά τόν θάνατο τοῦ Ἰησοῦ, παρουσιάστηκε στόν Πιλάτο γιά νά ἀναγγεῖλει τό γεγονός καί νά ἔχει μετά τήν παραχώρηση τοῦ τάφου τήν ἀπαραίτητη ἄδεια ταφῆς, μᾶλλον ἐγγραφῆς, γιά νά θεωρηθεῖ προστάτης τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ θαμμένος θά διεπόταν ἀπό τό ρωμαϊκό Jus sepulchri (τάφος κληρονομικός, μέ δικαίωμα νά θάπτει πρόσωπα τῆς ἀρεσκείας του, ἄρα ἀτομικός τάφος-sepulcrum proprium). Δέν θά μπορούσε κανείς νά τόν μετακινήσει. Οὔτε οἱ μαθητές, ὅπως ὁ Ἰωσήφ, πρόσωπο ὑπεύθυνο ἀλλά καί ἐλεγχόμενο, πρᾶγμα πού κατήγγειλαν οἱ κατήγοροι, οἱ ὁποῖοι ἤ δέν γνώριζαν τήν ἄδεια ἢ συνειδητοποίησαν μετά τίς συνέπειες τῆς ταφῆς σέ ἰδιωτικό χῶρο, ὅποτε ἐπανῆλθαν τήν ἐπομένη, ζητώντας κουστωδία. Οὔτε καί τό Ἱερατεῖο, πού ἔχανε κάθε δυνατότητα νά ἔχει τόν μεταθανάτιο ἔλεγχο, τόν ὁποῖο θά ἐξασφάλιζαν σέ μέρος ὅπως τόν «Ἀγρό τοῦ Κεραμέως». Ἦταν ἀναμενόμενο ὅτι οἱ πιστοί τοῦ Ἰησοῦ ἐνεργοῦσαν τιμές, ὅπως συνέβη τή μία τῶν Σαββάτων μέ τίς Μυροφόρες. Τελικά ὁ τάφος ἔγινε Κενοτάφιον,

οἱ δέ εὐαγγελιστές 30-60 χρόνια μετά τό ἀποκαλοῦν μνημεῖον (monumentum), δηλαδή μή ἔχον λατρευτικές τιμές νεκροῦ, ἀλλά διεπόμενο ἀπό τό jus sepulchri!

Τό ρωμαϊκό δίκαιο ἐπιστρατεύεται στίς ἐπιστολές τοῦ Κωνσταντίνου (Εὐσέβιος, Βίος, III. 28, 30.1, 33.1): ὁ Τάφος θεωρεῖται «Σωτήριον μαρτύριον» (τεκμήριο), «τήν τοῦ σωτήρος ἀνάστασιν μαρτυρόμενον», «γνώρισμα τοῦ Πάθους». Ὡς τεκμήριο τῆς ἀλήθειας τοῦ πυρῆνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας κατέστη προσωπική ὑπόθεση αὐτοκράτορα ἐνεργοῦντος ὑπό τήν ἔμπνευση τοῦ Θεοῦ (Εὐσέβιος, Βίος, III, 25-28) καί ὄχι τῆς αὐγούστας Ἑλένης, ἡ ὁποία λανθάνει στήν Ἱερουσαλήμ, ἀλλά στόν Βίο, κεφ. III.41-43, ἐποπτεύει σέ Βηθλεέμ καί Ὅρος Ἑλαιῶν. Τό Μαρτύριο πού δημιούργησε τόν χριστιανικό κόσμο, θά ἀποκαλυπτόταν παρουσία θεσμικοῦ ὄργανου τῆ ἐντολῆ τοῦ αὐτοκράτορα, μετά ἀπό ἀνασκαφή. Ἦταν ζήτημα θεσμικό, ἀφοῦ οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν τεκμήρια κατοχῆς του, τόν ναό τῆς Ἀφροδίτης (Ἀστάρτης) στό μέσον τῆς νέας ρωμαϊκῆς ἀποικίας Αἰλίας Καπιτωλίνας. Στή θεσμική σκυταλοδρομία συνεχίζει ἡ ὀνομασία "Vera Crux" (πραγματικός σταυρός), ταίριαξε στόν ρωμαϊκό (δυτικό) χριστιανισμό. Ὁ ὄρος «Τίμιος Σταυρός» μᾶλλον ἦταν συνέχεια στή σκέψη τῶν Ἑβραίων, οἱ ὁποῖοι ζητοῦσαν «σημεῖον» στό σκάνδαλο τοῦ Σταυροῦ (Α΄ Κορ.1.23: ἀποστολικό ἀνάγνωσμα 14 Σεπτ.).

Πύργος Ἱερᾶς Μονῆς Ἰβήρων
(λεπτομέρεια)

Τό ὄρος Θαβώρ (α')

Πρωτ. Σπυρίδωνος Λόντου

Ἐφημερίου Παρεκκλησίου

Ἁγίου Παντελεήμονος Βουλιαγμένης

Ἵποψ. Διδάκτορος Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.

Ἀπό τὰ σημαντικά ὄρη τῆς Ἁγίας Γῆς, πού διαδραμάτισαν ρόλο στήν ἱστορία τῆς λύτρωσης, εἶναι τό ὄρος Θαβώρ. Βρίσκεται στήν περιοχή τῆς Γαλιλαίας, 9 χλμ. ἀνατολικά τῆς Ναζαρέτ καί 18 χλμ. δυτικά τῆς Τιβεριάδας (θάλασσας τῆς Γαλιλαίας). Ὑψώνεται σάν τεράστιος κωνικός ὄγκος στό βόρειο ἄκρο τῆς εὐρύχωρης καί εὐφορης πεδιάδας Ἐσδραλῶν, σέ στρατηγική περίοπτη θέση στόν κεντρικό ὁδικό ἄξονα βορρᾶ-νότου. Ἡ κορυφή του φθάνει περίπου στά 563 μ. πάνω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας καί περίπου 500 μ. πάνω ἀπό τήν περιβάλλουσα πεδιάδα. Ἐχει 3 χλμ. πλάτος καί τό ὄνομά του σημαίνει ὕψωμα, βουνό ἢ ὄμαλος. Ἡ ὀνομασία του προήλθε μᾶλλον ἀπό τὰ φοινικικά καί ὑπενθυμίζει τό ὄνομα τοῦ θεοῦ Διός Ἄτταβύριου¹.

Στήν Π. Διαθήκη, στό βιβλίο τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (19,10-34), τό ὄρος Θαβώρ (Γαιθβώρ) μέ τό παρακείμενο χωριό Δαβιρώθ στούς πρόποδες του, συμπεριλαμβάνονταν στά ὄρια μεταξύ τῶν φυλῶν Ζαβουλῶν, Ἰσάχαρ καί Νεφθαλί. Στό βιβλίο τῶν Κριτῶν (4,4-24) ἡ βιβλική ἀφήγηση ἀναφέρει ὅτι τό ὄρος Θαβώρ ἦταν τό μέρος ὅπου ἔλαβε χώρα μεγάλη μάχη, τήν ἐποχή τῆς Δεββώρας², μιᾶς ἐκ τῶν Κριτῶν τοῦ Ἰσραήλ (12^{ος} π.Χ. αἰ.). Ἡ Δεββώρα ἦταν «γυνή προφήτις» (3), πού καθόταν

συνήθως κάτω ἀπό ἕναν φοῖνικα, μεταξύ τῶν πόλεων Ραμά καί Βαιθίλ, στήν ὄρεινῇ περιοχῇ τῆς φυλῆς Ἐφραΐμ, καί ὁ λαός προσερχόταν σέ αὐτήν γιά νά ἐπιλύσει τίς ὑποθέσεις του.

Κάθε φορά πού οἱ Ἰσραηλίτες προσπαθοῦσαν νά μετακινηθοῦν ἀπό τίς ὄρεινές περιοχές τους πρός τίς εὐφορες πεδιάδες, δέχονταν ἐπιθέσεις ἀπό τοὺς Χαναναίους. Ἐπρεπε νά ταξιδεύουν σέ κυκλικές διαδρομές μέσω ὄρεινῶν περιοχῶν γιά νά φτάσουν ἀπό τό ἕνα μέρος στό ἄλλο, ἐπειδή ἡ γῆ ἐλεγχοῦντο ἀπό τοὺς ἐχθρούς. Ἔτσι, ἡ Δεββώρα ἐνέπνευσε τόν λαό νά ἐπαναστατήσει ἐναντίον τῆς καταπίεσης τοῦ Ἰαβίν, βασιλέα τῆς Χαναάν. Κάλεσε τόν Βαράκ καί τοῦ ἔδωσε ἐντολή νά πάρει μαζί του δέκα χιλιάδες ἄντρες ἀπό τίς φυλές Νεφθαλί καί Ζαβουλῶν καί νά μεταβεῖ στό ὄρος Θαβώρ γιά νά ἐπιτεθεῖ στόν Σισάρα, ἀρχιστράτηγο τοῦ Ἰαβίν. Ὁ Βαράκ ἀρνήθηκε νά ἀνέβει στό ὄρος χωρίς τή Δεββώρα, ἡ ὁποία τελικά τόν συνόδευσε στή μάχη. Ἔτσι ὁ Βαράκ συγκέντρωσε τοὺς ἄντρες καί ἀνέβηκαν στό ὄρος Θαβώρ. Ἀκολούθησε ἡ μάχη στόν χεῖμαρρο Κισσόν καί ὁ Βαρούκ κατατρόπωσε τόν Σισάρα «ἄρχοντα τῆς δυνάμεως Ἰαβίν καί τὰ ἄρματα αὐτοῦ καί τὸ πλῆθος αὐτοῦ» (Κριτ. 4,7) καί ἐπικράτησε εἰρήνη: «ἠσύχασεν ἡ γῆ τεσσαράκοντα ἔτη» (Κριτ. 5,31). Ἄς

μήν παραλείψουμε νά αναφέρουμε ἐδῶ καί τόν περίφημο ὕμνο τῆς Δεββώρας⁴ (Κριτ. 5,1-30) πού ἔψαλε μετά τή νίκη, ὅπου ἀναγνώριζε τήν, μέχρι τίς ἡμέρες τῆς, ἁμαρτωλότητα καί ἠθική ἐκτροπή τοῦ Ἰσραήλ, τόν ὁποῖο ἀφύπνισε, μέ τή βοήθεια τοῦ Κυρίου, νά ἐναντιωθεῖ στούς βασιλεῖς τῶν Χαναναίων, νά ἀποτινάξει τή λατρεία τῶν ξένων θεῶν καί νά πορευθεῖ πλέον μέ δικαιοσύνη. Ἡ προφητις δηλώνει ὅτι ὁ λαός τῆς θά ἐπιστρέψει στόν Θεό καί θά πάρει πίσω ὅλη τή γῆ (Κριτ. 5,11). Ἡ πίστη τοῦ λαοῦ στόν ἀληθινό Θεό ἦταν προϋπόθεση γιά τήν κατάληψη τῆς γῆς.

Μετά ἀπό σαράντα χρόνια εἰρήνης ὁ Ἰσραήλ ἔφυγε πάλι ἀπό τή λατρεία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καί ὁ Θεός ἐπέλεξε τόν Γεδεών, ἕναν νεαρό ἀπό τή φυλή τοῦ Μανασσῆ, γιά νά ἀπελευθερώσει τόν λαό καί νά καταδικάσει τήν εἰδωλολατρία του (Κριτ. 6-7). Τό βιβλικό κείμενο ἀναφέρει ὅτι στό ὄρος Θαβώρ φονεύθηκαν οἱ ἀδελφοί τοῦ Γεδεών (Κριτ. 8, 18-19).

Τό κάλλος τοῦ ὄρους Θαβώρ καί ἡ μοναδική του τοποθεσία τό κατέστησαν προσφιλές ἀντικείμενον τῆς ἱερᾶς ποίησης⁵. Ὁ ἱερός ψαλμωδός ἀναφέρει ὅτι τά ὄρη Θαβώρ καί Ἐρμών, ὡς σύμβολα ὄλων τῶν ὀρέων τῆς γῆς, θά σκιρτοῦν ἀπό ἀγαλλίαση στό ὄνομά Του (μεταφρ. Ψαλμ. 88 (89), 12). Ἀναφορά στό ὄρος γίνεται καί ἀπό τούς προφήτες Ἱερεμία (46,18) καί Ὡσηέ (5,1).

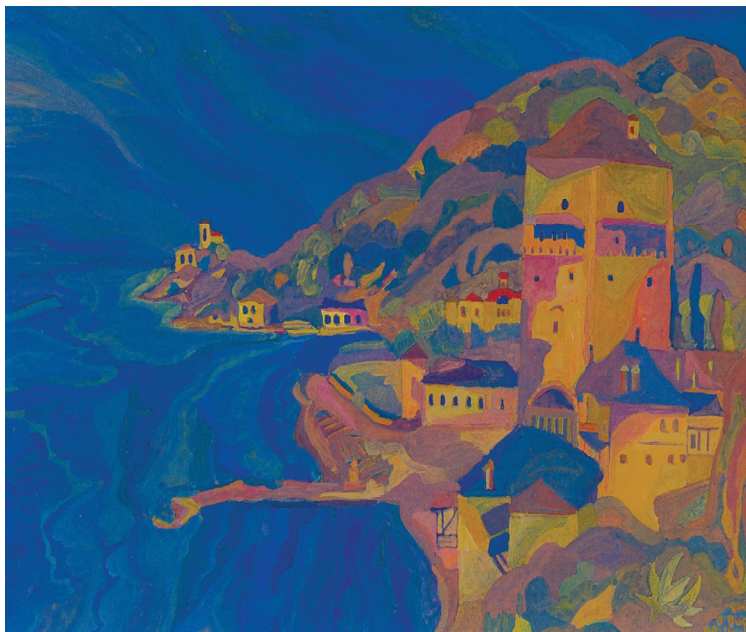
Τό ὄρος ἦταν ἱερό καί ὑπῆρχε ἐκεῖ τό ἱερό δένδρο «δρυς», ὅπως μαρτυρεῖ καί

τό βιβλικό κείμενο: «καί ἀπελεύση ἐκεῖθεν καί ἐπέκεινα ἤξεις ἕως τῆς δρυὸς Θαβώρ καί εὐρήσεις ἐκεῖ τρεῖς ἄνδρας ἀναβαίνοντας πρὸς τὸν Θεὸν εἰς Βαιθῆλ» (Α΄ Βασ. 10,3). Δέν πρέπει νά παραλείψουμε τό γεγονός ὅτι χαρακτηριστικό γνώρισμα κάθε καθιερωμένου ἱεροῦ χώρου στήν Π. Διαθήκη ἦταν ἡ ὑπαρξη βελανιδιάς. Τά ἱερά τοῦ ἀρχαίου Ἰσραήλ εἶχαν καθιερωθεῖ μέ αὐτόν τόν τρόπο καί οἱ βελανιδιές ἀποτελοῦσαν σημεῖα ἀνάμνησης τῶν θεοφανείων σέ πρόσωπα τῆς ἱερῆς ἱστορίας του⁶. Ἀκόμη, οἱ δρυς καί οἱ τερέβινθοι ὡς ἀποδεικτικά στοιχεῖα συνδέονταν σίγουρα μέ χρησμούς καί ὁράματα στό σημεῖο πού ὑπῆρχαν⁷.

Κοντά στή δρυ αὐτή τοῦ ὄρους Θαβώρ, σύμφωνα μέ τήν προφητεία τοῦ Σαμουήλ ὅτι ὁ Σαούλ θά ἦταν ὁ ἡγέτης τοῦ Ἰσραήλ, ὁ Σαούλ συνάντησε τρεῖς ἄντρες (Α΄ Βασ. 10,1-6). Ὅταν δέ ὁ Σαούλ ἐπέστρεψε στήν πατρίδα του, δέν εἶπε σέ κανέναν ὅτι ὁ Σαμουήλ τόν ἔχρισε ἡγέτη τοῦ Ἰσραήλ (Α΄ Βασ. 10,1).

Στούς ἐλληνιστικούς χρόνους τό ὄρος Θαβώρ ὀνομαζόταν «Ἀτταβύριον ἢ Ἰταβύριον» καί χρησίμευσε ὡς ἐλληνιστικό φρούριο⁸. Κατελήφθη ἀρχικά ἀπό τόν Ἀντίοχο Γ΄ τό 218 π.Χ. (Πολύβιος, Ἱστορία 5:70,6-9). Τή ρωμαϊκή περίοδο, ὁ Ἰώσηπος Φλάβιος, τό 66-67, γνωρίζοντας ὅτι οἱ Ρωμαῖοι θά ἐξορμούσαν κατά τῆς Γαλιλαίας ὀχύρωσε διάφορες πόλεις καθώς καί τό ὄρος Θαβώρ⁹, τό ὁποῖο ἀργότερα καταλήφθηκε ἀπό τόν αὐτοκράτορα Βεσπασσιανό¹⁰.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: **1.** *Encyclopedia Judaica*, 2nd Edition, Vol. 19, 426. **2.** Ἡ Δεββώρα συνδέεται ἐτυμολογικά μὲ τὸν λόγῳ (dabar). Τὸ ὄνομα τῆς σημαίνει δαδιά. ἼΑρα, Δεββώρα εἶναι ἡ πύρνη γυναικα πού διέπεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Ὡς γυναίκα τοῦ λόγου δρά ἀποφασιστικά, μὲ διαύγεια καὶ μὲ στόχο στήν κρίσιμη ἐποχὴ τῆς, πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ μία προοδευτική παρακμὴ, πού δὲν ὑπάρχει βασιλιάς στό Ἰσραήλ ἀλλὰ μόνον ὁ Θεός. Ἡ Δεββώρα ἔχει κοινωνία μὲ τὸν Θεό (ἀν καὶ δὲν μνημονεύεται κάποια ἰδιαίτερη κλήση), βεβαιώνει γιὰ τὴ συνδρομὴ Του, καὶ δίνει τὴ φωνὴ Του σὲ Αὐτόν, ἀποφασίζει πότε εἶναι καιρὸς δράσης, ἐναντίον τῆς 20ετοῦς καταπίεσης τῶν Χαναναίων (Βλ. Σωτ. Δεσπότη, «Προφήτισσες» στό: <http://opencourses.uoa.gr/modules/auth/opencourses.php?fc=108>). **3.** Ἄλλες προφήτισσες τῆς Π. Διαθήκης ἦσαν ἡ Μιριάμ (Ἐξοδ. 15, 20), ἡ Ὀλδὰ (Δ' Βασ. 22, 14-20. Β' Παραλ. 34, 22-28), ἡ Νωαδία (Νεμίας 6, 14) καὶ ἡ Ἀβιγαία πού προφητεύει στόν Δαυίδ (Α' Βασ. 25). Αὐτὲς ἀναδεικνύονται σὲ ἐξαιρετικά κρίσιμες γιὰ τὸν Ἰσραήλ ἐποχές: κατὰ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἐξόδου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν πορεία στήν ἔρημο ἡ Μιριάμ, κατὰ τὴν κατάκτηση τῆς γῆς τῆς Ἐπαγγελίας ἡ Δεββώρα, τῆς ἀπειλῆς ἀπώλειας τῆς Γῆς ἡ Ὀλδὰ καὶ κατὰ τὴν καινούργια ἀρχὴ μετὰ τὴν Ἐξορία ἡ Νωαδία. **4.** Βλ. σχετ. Τ. F. McDaniel, *The Song of Deborah: Poetry in Dialect, a Philological Study of Judges 5*, with Translation and Commentary, 2003, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. **5.** Βενιαμίν Ἰωαννίδου, *Τὸ Θαβῶρ, ἥτοι περιγραφὴ τοπογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ τοῦ Θαβωρίου ὄρους*, Ἱεροσόλυμα 1867, 41. **6.** Πρόκειται γιὰ ἱερά στίς πόλεις Βαιθήλ, Μαμβρῆ, Βεέρ-Σέβα καὶ Μωρία. Πρὸβλ. *Γεν.* 14, 13. 21,31-33. 26,23-30. Βλ. Ν. Ὀλυμπίου, *Προϊσραηλιτικοὶ Ἱεροὶ Χῶροι καὶ Ναοί. Χῶροι Συνεχοῦς Ναοδομίας*, Ἀθήνα 1984, σ. 160. **7.** S. Ackerman, "Between Athens and Jerusalem, on the Wings of a Dove", στό *Sibyls, scriptures and scrolls: John Collins at seventy*, by J. Baden, H. Najman, E.J.C. Tigchelaar, Brill 2016, vol. 175, 18-19. **8.** *Encyclopedia Judaica*, 2nd Edition, Vol. 19, 427. **9.** Φλάβιος Ἰώσηπος, *Περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου*, II,573: «τὰ ἐπηγήδεια τῶν χωρίων ἐτοίχιζεν ... τὸ τε Ἰταβύριον καλούμενον ὄρος...». **10.** Φλάβιος Ἰώσηπος, *Περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου*, IV,54-61.

Ὁ Πύργος τῆς Ἰβήρων

Ἡ πρόσληψη ἀρχαίων ἐλληνικῶν μυθευμάτων ἀπό τόν σύγχρονο ἀποκρυφισμό.

Ἡ περίπτωση τῆς Ἀτλαντίδος

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου
Ἐπ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Μέ τόν ὄρο Ἀτλαντίδα εἶναι γνωστό ἀρχαῖο μυθικό νησί στόν Ἀτλαντικό ὠκεανό, τό ὁποῖο βυθίστηκε, σύμφωνα μέ τίς φανταστικές καί μή ἱστορικοῦ χαρακτήρα ἀναφορές πού κάνει ὁ Πλάτων στούς Διαλόγους του *Τίμαιο* καί *Κριτία*.

Ὁ φαντασιακός χαρακτήρας καί ἡ μή ἱστορική ὑπαρξη τῆς Ἀτλαντίδας ἦταν ἀπολύτως βέβαιες γιά τόν Ἀριστοτέλη καί τόν Στράβωνα, πλὴν ὅμως ὁ μῦθος ἐπιβίωσε κατά τόν μεσαίωνα καί ἔφθασε ὡς τίς ἡμέρες μας. Στά νεότερα χρόνια, καθ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα, ἔγινε ἀφορμή γιά τή δημιουργία μεγάλου πλήθους μυθικῶν θεωριῶν καί συγγραφῶν διαφόρων παραλλαγῶν.

Ὁ μῦθος τῆς Ἀτλαντίδας ὅμως υἰοθετήθηκε καί ἀπό διαφόρους ἐκπροσώπους καί ἰδρυτές ἀποκρυφιστικῶν συστημάτων, οἱ ὁποῖοι ἐπιχείρησαν νά παρουσιάσουν τήν Ἀτλαντίδα ὡς δῆθεν ἱστορική πραγματικότητα, χρησιμοποιώντας τήν ὁ καθένας στό δικό του ἀποκρυφιστικό καί ἀνορθολογικό σύστημα¹.

Ἡ Η.Ρ. Blavatzki, ἡ ἰδρύτρια τῆς Θεοσοφίας, θά ἀσχοληθεῖ ἐκτενῶς. Ὑποτίθεται ὅτι ἀντλεῖ τίς πληροφορίες πού παραθέτει ἀπό τό λεγόμενο «Βιβλίον τῶν Ντυζάν», ἔργο πού εἶναι, κατά τά φα-

ντασιοκοπήματά της, κρυμένο στό Θιβέτ καί εἶχε γραφεῖ ἀπό τούς Ἀτλαντες².

Ὁ R. Steiner, ἰδρυτής τῆς Ἀνθρωποσοφίας, στό δικό του ἀποκρυφιστικό σύστημα θά δώσει μιά τελείως διαφορετική ἐκδοχή καί πληροφορίες γιά τήν Ἀτλαντίδα, ἀντλώνοντας αὐτά τά στοιχεῖα ἀπό τά λεγόμενα «Ἀκασικά Ἀρχεῖα», μιά ἀκόμη δηλαδή ἀποκρυφιστική πηγή³.

Ὁ E. Cayce (1877-1945), ἀπό τούς μεγαλύτερους Ἀμερικανούς ἀποκρυφιστές, θά ἐνδιαφερθεῖ ἐπίσης γιά τήν Ἀτλαντίδα καί θά δώσει τή δική του ἐκδοχή. Στά χιλιάδες ἐκστατικά ὁράματά του «ἀνακάλυψε» πῶς ἡ Ἀτλαντίδα ὑπῆρξε ὡς νησί κοντά στή Φλόριδα τῶν ΗΠΑ καί προφήτεψε ὅτι θά ἀναδυθεῖ ἀπό τόν Ἀτλαντικό ὠκεανό τό 1969. Ἐπίσης ἰσχυρίζοταν, καί οἱ ὀπαδοί του ἀφελῶς πίστευαν, ὅτι εἶχε συναντήσει κατά τή διάρκεια τῆς ζωῆς του 700 μετενσαρκωμένους Ἀτλαντες⁴.

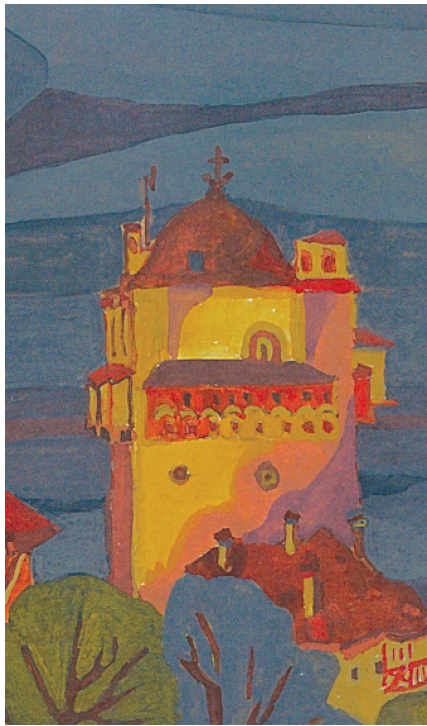
Ἡ E. Clare-Wulf, «προφήτιδα» τῆς ἀποκρυφιστικῆς ὀργάνωσης Church Universal and Triumphant, ἰσχυρίστηκε ὅτι ἡ Ἀτλαντίδα ἐξαφανίστηκε λόγω τῆς ἀποστασίας τῶν Ἀτλάντων ἀπό τόν Κύριο τοῦ Φωτός (νεογνωστική ἐκδοχή) καί τή μίξη μέ ἄλλες ὀντότητες πού τρο-

ποποίησαν τόν γενετικό τους κώδικα. Αὐτά τὰ δύο γεγονότα ὑποτίθεται κατὰ τήν κίνηση συνέβαλαν στήν καταστροφή τοῦ νησιοῦ καί τοῦ ὑποτιθέμενου πολιτισμοῦ του⁵.

Ἡ ἐνασχόληση μέ τόν μῦθο τῆς Ἀτλαντίδος στόν ἀποκριφιστικό χῶρο δέν θά σταματήσει ἐδῶ. Θά υἱοθετηθεῖ σέ ποικιλία ἐκδοχῶν ἀπό διάφορες κινήσεις τῆς Νέας Ἐποχῆς, θά καταχωρίζε-

ται ὡς λῆμμα σέ Λεξικά σχετικά μέ τόν Ἐσωτερισμό-Ἀποκριφισμό⁶, θά χρησιμοποιεῖται ἡ ἀναφορά τῆς ἀπό ποικίλους σύγχρονους ψευδοπροφήτες, συνωμοσιολόγους κλπ. Ἀξιολογώντας τήν ὑπόθεση ἀπό χριστιανικῆς πλευρᾶς βρισκόμαστε ἐνώπιον σύγχρονης ἐκδοχῆς αὐτοῦ πού ὁ ἀπόστολος Παῦλος χαρακτήριζε: «βεβήλους καί γραῶδεις μύθους» (Α΄ Τιμ. 4, 7).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: **1.** Βλ. B. Grom, "Esoterik", στό H.Gasper - J.Müller - Fr.Valentin (Hrsg.), *Lexikon der Sekten, Sondergruppen und Weltanschauungen*, 2001⁷, στ. 254. **2.** Βλ. M. York, *Historical Dictionary of New Age Movements*, 2004, σ. 27. **3.** Βλ. M. York, *ὁ.π.*, σ. 27. **4.** Βλ. M. York, *ὁ.π.*, σ. 27. R. Biewald, *Kleines Lexikon des Okkultismus*, 2005, σ. 21. **5.** Βλ. M. York, *ὁ.π.*, σ. 28. **6.** Βλ. N. Drury, *The Dictionary of the Esoteric*, 2004², σ. 22. Πρβλ. R. Biewald, *Kleines Lexikon*, *ὁ.π.*, σ. 20-21.

Ὁ Πύργος στήν
Ἱερά Μονή
Ἰβήρων
(λεπτομέρεια)

Νεοελληνικός Διαφωτισμός II

Νικολάου Τόμπρου
Λέκτορας Πολιτικής Ιστορίας ΣΣΕ

Από τις σημαντικές τομές του Νεοελληνικού Διαφωτισμού στον πνευματικό τομέα υπήρξε η μελέτη της κοσμικής αντί της βιβλικής ιστορίας και η αντικατάσταση της αίσθησης της κοινής καταγωγής όλων των χριστιανών από την αίσθηση της ξεχωριστής κλασικής καταγωγής των νεότερων Ελλήνων. Στή δημιουργία της ελληνικής ιστορικής συνείδησης όροσημο αποτέλεσε η δημοσίευση της μετάφρασης του έργου του Charles Rollin *Παλαιά ιστορία (Histoire ancienne)* από τον Αλέξανδρο Καγκελάριο (1750). Ο σκοπός της συγκεκριμένης μετάφρασης ήταν να εξοικειώσει τους αναγνώστες με το κλασικό τους παρελθόν. Η επιλογή να μεταφραστεί το συγκεκριμένο έργο αποτελεί ένδειξη της υπό διαμόρφωση συνείδησης των δεσμών που είχαν οι νεώτεροι Έλληνες με τους αρχαίους προγόνους τους. Η αίσθηση της συνέχειας, η οποία προέκυπτε και από το ότι οι νεώτεροι Έλληνες διέμεναν στον ίδιο γεωγραφικό χώρο με τους αρχαίους και μιλούσαν την ίδια ακριβώς γλώσσα με αυτούς, αποτέλεσε τη βάση της διαμόρφωσης της νεοελληνικής συνείδησης, η οποία αναπτύχθηκε γύρω από τη συνέχεια της ελληνικής ιστορίας και απαιτούσε την παγκόσμια αναγνώριση της συνέχειας αυτής. Μέσα από την εκπαίδευση και την αύξηση των εκδόσεων που αναφέρονταν

στην αρχαία Ελλάδα γινόταν προσπάθεια να επανασυνδεθούν οι νεώτεροι Έλληνες, «οί εκβαρβαρισμένοι από τό μακροχρόνιο έξανδραποδισμό», με τους προγόνους τους. Η επιλογή ονομάτων της αρχαιότητας από τους ορθοδόξους χριστιανούς για τα παιδιά τους αποδεικνύει σαφέστατα αυτή τη στροφή.

Η προσπάθεια επίσης να εγκαταλειφθεί ή καθομιλούμενη γλώσσα και να αντικατασταθεί με την αρχαία ελληνική -ή τον «καθαρισμό» της, όπως πρότεινε ο Κοραής- εντάσσονται σε αυτήν ακριβώς την προσπάθεια, να συνδεθούν οι Έλληνες με τους αρχαίους Έλληνες. Μία άλλη πλευρά της «ανακάλυψης» των αρχαίων Ελλήνων ήταν η προσπάθεια υποβάθμισης της χριστιανικής περιόδου της ελληνικής ιστορίας, δηλαδή του Βυζαντίου. Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός ένταγμένος στην ευρωπαϊκή κίνηση ιδεών περιφρόνησε σε μεγάλο βαθμό τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και την ιστορία της. Οι εκπρόσωποι του Διαφωτισμού επιθυμούσαν τό ξερίζωμα των όποιων καταλοίπων από τό βυζαντινό παρελθόν υπήρχαν στους Έλληνες. Οι πιο ριζοσπαστικοί μάλιστα θεωρούσαν τό Βυζάντιο ως έκτροπή από την πορεία του ελληνικού πολιτισμού.

Δείγμα της ανανεωτικής διάθεσης που επικράτησε κατά τη διάρκεια του έν λόγω

πνευματικοῦ κινήματος -καί ἀλληλένδετο στοιχείο μέ τήν ἐκπαίδευση τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς αὐτοκρατορίας- ἀποτέλεσε ἡ ἐκδοτική παραγωγή, ἡ ὁποία σημειώθηκε στή συντριπτική της πλειονότητα ἐκτός τῶν ὁρίων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Στά τέλη τοῦ 15^{ου} αἰῶνα ἄρχισαν νά τυπώνονται -κατά κύριο λόγο στή Βενετία- ἑλληνόγλωσσα βιβλία, καθὼς ἡ λειτουργία τυπογραφείων στήν αὐτοκρατορία ἀντιμετώπιζε αὐστηρούς ἐλέγχους καί ἀπαγορεύσεις. Τά βιβλία (φιλοσοφικά, ἱστορικά, ἐπιστημονικά, λογοτεχνικά, ἀρχαιογνωσία, γραμματικές νέου τύπου ἢ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσας κ.λπ.) πού τυπώνονταν καί κυκλοφοροῦσαν στήριξαν τόν Νεοελληνικό Διαφωτισμό καί αὐξήσαν τήν ἐμβέλεια του. Τρεῖς περίπου αἰῶνες ἀργότερα (18^{ος} αἰῶνας) κυκλοφόρησαν στή Βιέννη, στό Παρίσι, στή Λειψία εἰδησιογραφικά καί φιλολογικά περιοδικά, τά ὁποία ἀπευθύνονταν στό ἑλληνικό κοινό, προσφέροντάς του ἐγκυκλοπαιδική ἐνημέρωση. Ἡ Βενετία, ἂν καί διατήρησε τό μονοπώλιο ἐκδοσης παραδοσιακῶν ἐντύπων καί συνέχισε νά εἶναι τό μεγαλύτερο ἐκδοτικό κέντρο ἑλληνικῶν βιβλίων, διαφοροποίησε τίς ἐκδόσεις της στή διάρκεια τοῦ Διαφωτισμοῦ καί προώθησε βιβλία τοῦ νέου πνευματικοῦ ρεύματος.

Ὁ Εὐρωπαϊκός Διαφωτισμός ἐπηρέασε καί τήν πολιτική ἰδεολογία τῶν ἐλλήνων λογίων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Συγκεκριμένα τίς τελευταῖες προεπαναστατικές δεκαετίες μία ομάδα Ἑλλήνων λογίων καί κληρικῶν προσέβλεπε στή ρωσική ἐπέμβαση, ἀφοῦ πίστευε ὅτι ἡ πεφωτισμένη δεσποτεία -στά πρότυπα τῆς διακυβέρνησης τῆς Ρωσίας ἀπό τή Μ. Αἰκατερίνη- θά συνέβαλλε στήν ἠθική καί πολιτική ἀνάπλαση τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Στό πλαίσιο αὐτό ἡ ἀνάληψη τῆς ἡγεσίας τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἀπό τή Μόσχα, τήν τρίτη Ρώμη, ἦταν πολιτικά ἐπιθυμητή. Κυριώτερος ἐκφραστής τῆς πεφωτισμένης δεσποτείας -ὡς μέσου πολιτικῆς ἀλλαγῆς στόν ἑλλαδικό χῶρο- ὑπῆρξε ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης. Ὁ τελευταῖος, ὕστερα ἀπό τίς ἀποτυχημένες προσπάθειες νά εἰσαγάγει τόν Διαφωτισμό στήν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία καί στή Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, κατέφυγε στή Ρωσία. Ὁ Βούλγαρης ἐξέφρασε τίς πολιτικές του ἀπόψεις στήν ἑλληνική μετάφραση τῆς Εἰσηγήσεως (Nakaz) τῆς Μ. Αἰκατερίνης. Στό συγκεκριμένο κείμενο παρουσίασε τήν πίστη του σέ πολιτική ἀναμόρφωση ἡ ὁποία θά ἐκπορευόταν ἐκ τῶν ἄνω. Οἱ πολεμικές νίκες μάλιστα τῆς Ρωσίας κατά τῶν Ὀθωμανῶν τήν περίοδο πού ὁ Εὐγ. Βούλγαρης διαμόρφωνε τό πολιτικό του πρόγραμμα τόνωσαν τίς προσδοκίες τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν γιά ἀπελευθέρωσή τους ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ σουλτάνου μέ ρωσική βοήθεια. Ὑστερα ὁμως ἀπό τήν ἀποτυχημένη ἐξέγερση τῶν Ὀρλωφικῶν (1770) καί τήν ἐγκατάλειψη τῶν Πελοποννησίων ἀπό τοὺς Ρώσους, ὁ Βούλγαρης ἀπτήθυνε ἐκκλήσεις στή Μ. Αἰκατερίνη καί τίς ὑπόλοιπες χριστιανικές δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ζητώντας τήν παρέμβασή τους γιά τή σωτηρία τῶν συμπατριωτῶν του ἀπό τά ἀντίποινα τῶν Ὀθωμανῶν. Ἡ ἀπολογητική του στάση γιά τή ρωσική πολιτική καί ἡ υἱοθέτηση ἑνὸς ἀντεπαναστατικοῦ πνεύματος πού ἐπικρατοῦσε στή Ρωσία μετά τή Γαλλική Ἐπανάσταση, ἔφεραν τόν Βούλγαρη στό στόχαστρο τῶν παλαιῶν μαθητῶν καί θαυμαστῶν του, οἱ ὁποῖοι ἀποκήρυξαν πλέον κάθε ξένη ἐπέμβαση καί στράφηκαν σέ δυναμικότερες λύσεις.

Οἱ συνέπειες τῶν Ὀρλωφικῶν καί ὁ ἀντίκτυπος τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης ὀδήγη-

σαν στην αναζήτηση νέων και πιο δυναμικών μεθόδων για την πολιτική αλλαγή. Ο επιφανέστερος εκφραστής της νέας πολιτικής στάσης υπήρξε ο Ρήγας Φεραίος. Στη διαμόρφωση των ιδεών του Ρήγα είχε επιδράσει ο γαλλικός ἐγκυκλοπαιδισμός και η επαφή του με στοχαστές όπως ο Ίωσ. Μοισιόδαξ, Γρ. Κωνσταντάς, Δ. Φιλιππίδης κ.ά. Η επανάσταση που επιθυμούσε ο Ρήγας αποσκοπούσε στη διάλυση του απολυταρχικού καθεστώτος. Τόσο οι καταπιεσμένοι Ὀρθόδοξοι Χριστιανοί της αυτοκρατορίας, ανεξαρτήτως ἐθνότητας, όσο και οι μουσουλμάνοι θά ἐξεγείρονταν ἐναντίον τοῦ κοινού τυράννου, τοῦ σουλτάνου. Στό νέο καθεστώς που θά προέκυπτε κυρίαρχο ρόλο θά διαδραμάτιζε ὁ λαός. Οἱ ἀλλαγές που προωθοῦσε ὁ Ρήγας εἶχαν και κοινωνικό χαρακτήρα, ἀφοῦ στό καθεστώς του δέν υπήρχε διάκριση ἐνώπιον τοῦ νόμου μεταξύ πλουσίων και φτωχών και παράλληλα ἀναγνωρίζονταν ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων. Τῆ Νέα Πολιτική Διοίκηση τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν Μεσογείων Νήσων και τῆς Βλαχομπογδανίας, τὴν πολυεθνική δηλαδή συμπολιτεία, ἡ ὁποία θά ἀναπτυσσόταν στόν χώρο τῆς ἄλλοτε Βυζαντινῆς και νῦν Ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας, ὁ Ρήγας ὀνόμαζε Ἑλληνική Δημοκρατία. Τό πρόβλημα τῆς ἐθνι-

κῆς ἀνομοιογένειας που θά δημιουργεῖτο στή συμπολιτεία, τό ἔλυσε δίνοντας ἐμφαση στόν τεχνητό χαρακτήρα ὄλων τῶν διακρίσεων, οἱ ὁποῖες στηρίζονταν στή γλῶσσα, τὴ θρησκεία και τὴ φυλετική καταγωγή. Ἡ συμπολιτεία θά βασιζόταν στή φυσική ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων και κατ' ἐπέκταση στή σωστή λειτουργία τῆς δημοκρατίας. Ὁ ἑλληνικός πολιτισμός θά ἀποτελοῦσε βασικό παράγοντα στό νέο κρατικό μόρφωμα, χωρίς ὅμως νά παραγνωρίζονται τὰ ἀτομικά και συλλογικά δικαιώματα τῶν πολιτῶν που ἀνήκουν σέ ἄλλα ἔθνη. Ἡ ἐπιλογή τοῦ συγκεκριμένου πολιτισμοῦ συνδεόταν μέ τὴν ἐξάπλωση τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων στή βαλκανική χερσόνησο τὴν ἴδια περίοδο. Ἡ ἑλληνική γλῶσσα ἦταν ἡ lingua franca (κοινή διάλεκτος) τῶν Βαλκανίων, ἐνῶ και ἡ ἑλληνική Παιδεία ἀποτελοῦσε τό μέσο διάδοσης τῶν ιδεῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ στή νοτιοανατολική Εὐρώπη. Ὁ Ρήγας πίστευε ὅτι ἡ ἑλληνική Παιδεία θά ἀποτελοῦσε τόν συνεκτικό δεσμό τῶν μορφωμένων Βαλκάνιων. Δέν προέβλεψε ὅμως ὅτι ἡ ἐπίδραση τοῦ Διαφωτισμοῦ δέν θά σταματοῦσε στήν ἑλληνική ἐθνική ἀφύπνιση, ἀλλά θά προκαλοῦσε ἀνάλογες ἀντιδράσεις και στίς ὑπόλοιπες βαλκανικές ἐθνότητες, οἱ ὁποῖες θά στρέφονταν και ἐναντίον τῆς ἑλληνικῆς ὑπεροχῆς.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Wollf L., *Ὁ Διαφωτισμός και ὁ ὀρθόδοξος κόσμος. Δυτικές ἀπόψεις γιά τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία στήν Ἀνατολική Εὐρώπη*, μτφρ. Μαρία Χριστίνα Χατζηϊωάννου, Κ.Ν.Ε./Ε.Ι.Ε., Ἀθήνα 2001.
2. Βερέμης Θ. - Κολιόπουλος Γ., 1821. *Ἡ γέννηση ἐνός Ἑθνους-Κράτους*, τόμ. Β'. Ἡ συγκρότηση ἐξουσίας στήν ἐπανάστατημένη Ἑλλάδα, Σκάι, Ἀθήνα 2010.
3. Δημαράς Κ.Θ., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Ἐρμῆς, Ἀθήνα 1985⁴.
4. Διαμαντοῦρος Ν., *Οἱ ἀπαρχές τῆς συγκρότησης σύγχρονου κράτους στήν Ἑλλάδα (1821-1827)*, Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 2002.
5. Ἡλιού Φ., «Νεοελληνικός Διαφωτισμός: Ἡ νεωτερική πρόσκληση», *Ἱστορία Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τόμ. 2, Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2003.

6. Κιτρομηλίδης Π., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οί πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, μτφρ. Στέλλα Νικολούδη, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1999².
7. Λάμπας Κ., «*Η Έκπαίδευση: Οργάνωση και λειτουργία των σχολείων 1770-1821*», *Ιστορία Νέου Ελληνισμού*, τόμ. 2, Έλληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.
8. Μαζαράκης-Αϊνιάν Ί., *Τά έλληνικά τυπογραφεία του Άγώνος 1821-1827*, Αθήνα 1970.
9. Μπώκος Γ., *Τά πρώτα έλληνικά τυπογραφεία στό χώρο τής «καθ' ήμās Ανατολής» (1627-1827)*, ΕΛΙΑ, Αθήνα 1998.
10. *Πεντακόσια Χρόνια έντυπης έλληνικής παράδοσης του Νέου Έλληνισμού*, έπιμ. Κ. Σπ. Στάικος, Τ. Ε. Σκλαβενίτης, Βουλή των Έλλήνων, Αθήνα 2000.
11. *Η Έλληνική Έπανάσταση του 1821. Ένα εύρωπαϊκό γεγονός*, έπιμέλεια-εισαγωγή Πέτρος Πιζάνιας, Κέδρος, Αθήνα 2009.
12. Χατζόπουλος Κ., *Έλληνικά σχολεία στην περίοδο τής οθωμανικής κυριαρχίας, 1453-1821*, Θεσσαλονίκη 1991.

Τερά Μονή Καρακάλλου

Ἀποστολικοί Κανόνες (ιθ')

Παναγιώτη Μπούμη
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

(συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο)

ΚΑΝΟΝΑΣ ΝΘ' (59ος)

Κείμενο: Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, τινὸς τῶν κληρικῶν ἐνδεοῦς ὄντος, μὴ ἐπιχορηγεῖ τὰ δεόντα, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δέ, καθαιρείσθω, ὡς φονεύσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. (Ἄλλες γραφές : «... τινὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ... μὴ ἐπιχορηγή ...»).

Μετάφραση: Ἄν κάποιος ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος σέ κάποιον ἀπό τοὺς κληρικούς, πού εἶναι φτωχός, δέν παρέχει τὰ ἀπαραίτητα, ἅς ἀφορίζεται. Ἄν μάλιστα ἐπιμένει, νά καθαιρεῖται σάν νά ἔγινε φονιάς τοῦ ἀδελφοῦ του.

Παράλληλοι κανόνες: Ἀποστολικοί οἱ δ' καί μ'.

Σχόλιο: Ἡ παιδαγωγική ἀξία τοῦ ἐπιτιμίου τοῦ κανόνα ἀναφέρεται στήν πρόθεση, πού ἔχει ὁ κληρικός αὐτός γιά τόν ἀδελφό του (πρβλ. Ματθ. 5,21 κ.έ.). «Τὸ δέ φονεῦσαι τὸν ἀδελφόν, μὴ εἴπηρ (ὅτι πρέπει) καὶ εἰς ἔργον ἔλθειν· κὰν γὰρ μὴ ἀπέθανε, γέγονε τοῦτο, ὅσον ἐπὶ τῇ τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ πρεσβυτέρου προθέσει.» (Βαλσαμίων).

ΚΑΝΟΝΑΣ Ξ' (60ός)

Κείμενο: Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία, ὡς ἄγια ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δημοσιεύει, ἐπὶ λύμη τοῦ λαοῦ, καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω.

Μετάφραση: Ἄν τυχόν κάποιος (κληρικός) τὰ ψευδεπίγραφα (νόθα) βιβλία τῶν ἀσεβῶν διαβάξει δημοσίως ὡς ἄγια μέσα στήν ἐκκλησία, προκαλώντας βλάβη στὸν λαό καὶ τὸν κλῆρο, νά καθαιρεῖται.

Παράλληλοι κανόνες: Ἀποστολικὸς ὁ πε', τῆς ΣΤ' οἱ β' καὶ ξγ', τῆς Ζ' ὁ θ', τῆς Λαοδίκειας ὁ ν'.

Σχόλιο: 1. Οἱ συντάκτες ἴσως ἔλαβαν ἀφορμὴ γιά τὸν κανόνα αὐτὸν ἀπὸ τό γεγονός ὅτι καὶ ὁ αἵρετικός Πάμφιλος ὀνόμασε τίς αἵρετικές διδασκαλίες τοῦ Χρυσομάλλου «θεολογικά ἔπη χρυσᾶ». 2. Ὁ κίνδυνος νά ἐπηρεαστοῦν οἱ ἀπλοὶ πιστοὶ ἀπὸ τὴν ἀνόγνωση τῶν ψευδεπίγραφων ἢ τῶν ἀπόκρυφων βιβλίων εἶναι μέγας καὶ ἡ πρώτη Ἐκκλησία γρήγορα τὸν ἐντόπισε. Γι' αὐτὸ ἀργότερα καὶ ὁ ξγ' κανόνας τῆς ΣΤ' λέει νά καίγονται, ἢ κατὰ τό Πηδάλιον «τὸ ὀλιγώτερον νά κατακρύπτονται».

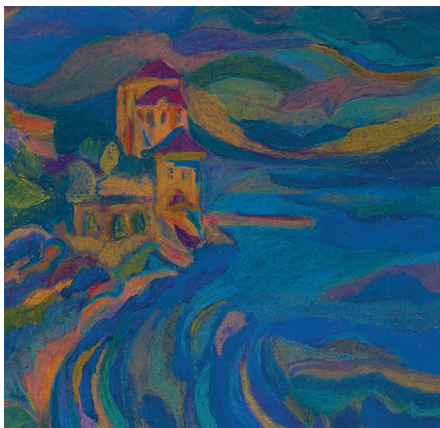
ΚΑΝΟΝΑΣ ΕΑ' (61ος)

Κείμενο: Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ, πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ ἄλλης τινος ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθεῖη, εἰς κλῆρον μὴ προαγέσθω.

Μετάφραση: Ἄν διατυπωθεῖ κάποια κατηγορία ἐναντίον πιστοῦ γιὰ πορνεία ἢ μοιχεία ἢ κάποια ἄλλη ἀπαγορευμένη πράξη καὶ ἀποδειχθεῖ ἀληθινή, νά μὴν προάγεται στὸν κλῆρο.

Παράλληλοι κανόνες: Τῆς Β' ὁ ζ', τῆς Καρθαγένης οἱ ν' / νθ' καὶ ρκθ' / ρλη'.

Σχόλιο: 1. Οἱ κατηγορίες ἔχουν δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις γιὰ τὸν ὑποψήφιο κληρικό, μόνον ἂν ἀποδειχθοῦν ἀληθινές (Ζωναράς - Βαλσαμών). 2. Γιὰ τὸν πρώην ἄπιστο, πού περιέπεσε στίς συγκεκριμένες πράξεις καὶ ὕστερα δέχθηκε τὸ βάπτισμα, ἡ ἱερωσύνη παρέχεται, ἐφ' ὅσον βεβαίως μετὰ τὸ βάπτισμα ἡ ζωὴ του ὑπῆρξε ἀνεπίληπτη (Ἀριστηνός).

ΚΑΝΟΝΑΣ ΕΒ' (62ος)

Κείμενο: Εἴ τις κληρικός διὰ φόβον ἀνθρώπινον, Ἰουδαίου, ἢ Ἑλληνος, ἢ αἵρετικοῦ, ἀρνήσεται, εἰ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἀποβαλλέσθω· εἰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κληρικοῦ, καθαιρείσθω· μετανοήσας δέ, ὡς λαϊκὸς δεχθήτω.

Μετάφραση: Ἄν κάποιος κληρικός ἀπὸ ἀνθρώπινο φόβο πρὸς Ἰουδαῖο ἢ ἔθνικο ἢ αἵρετικό γίνει ἀρνητής, ἐάν μὲν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, νά ἀποβάλλεται (ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία)· ἐάν (γίνει ἀρνητής) τοῦ ὀνόματος τοῦ κληρικοῦ, νά καθαιρεῖται· ἐάν ὅμως μετανοήσει, νά γίνει δεκτὸς ὡς λαϊκός.

Παράλληλοι κανόνες: Τῆς Α' οἱ ι' καὶ ια', τῆς Ἁγκυρας οἱ α', β', γ' καὶ ιβ', τοῦ Πέτρου οἱ ι' καὶ ιδ', τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου Ἐπιστολὴ πρὸς Ρουφινιανόν, τοῦ Μεγάλου Βασιλείου οἱ με' καὶ ογ'.

Σχόλιο: 1. Ἡ ἱερωσύνη μένει ἀνεξάλειπτη. Ὁ κληρικός γίνεται δεκτὸς ὡς λαϊκός, δηλ. μένει ἀργός (δέν μπορεῖ νά ἱερουργήσει). 2. Ἡ παιδαγωγικὴ ἀντιμετώπιση, ἢ ἄλλιῶς τὸ ἐπιτίμιο, εἶναι ἀνάλογη μὲ τὸ βάρος τοῦ παραπτώματος.

Καλιάγρα Ἁγίου Ὅρους
(λεπτομέρεια)

Κύριε Διευθυντά,

ἦταν ἀναπάντεχη, εὐχάριστη καὶ τιμητική ἢ ἐπίσκεψη τοῦ ἀπλοῦ, ἀσκητικοῦ καὶ ἁγίου Μοναχοῦ παπα-Ἰλαρίωνα ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τῆς Λαριοῦς στὸν Ἅγιο Διονύσιο Βελβεντοῦ. Ὁ Ἡγούμενος τῆς Ἱ. Μ. Ἀγίας Τριάδος, τῆς Ἱ. Μ. Σερβίων καὶ Κοζάνης (καὶ Μονῆς Ἁγίου Ἰλαρίωνος, γνωστοῦ στὴν περιοχὴ μας ὡς τὸ Μοναστήρι τῆς Λαριοῦς) ἀρχιμ. Ἰλαρίων Καραγιάννης ἐπισκέφτηκε (2.8.2018) τὸν Ἱ. Ν. Ἁγίου Διονυσίου Βελβεντοῦ γιὰ νὰ προσκυνήσει τὸ ἱερό λείψανο τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἐν Ὀλύμπῳ, πού φιλοξενεῖται οἰκοδεσποτικά στὸν Ναό του στό Βελβεντό, ἀπὸ τὴν 30^η Ἰουλίου μέχρι τὴ 19^η Αὐγούστου 2018. Ὁ κόσμος τὸν ἀγαπᾷ, τὸν χαίρεται, τὸν ἀποκαλεῖ μὲ σεβασμὸ «παπα-Ἰλαρίωνα» καὶ ζητᾷ τὴν εὐχή του. Τὸν γνώρισα τὴν ἀνοιξη τοῦ 1977, ὡς ἐφημέριος τότε τῆς Αἰανῆς. Εἶδα καὶ διαπίστωσα ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια τὰ αἰσθήματα σεβασμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς Αἰανῆς, τοῦ Τσαρτσαμπᾶ καὶ τῆς Κοζάνης πρὸς τὸ πρόσωπό του. Καὶ δικαίως.

Ἡ ἐπίσκεψη τοῦ παπα-Ἰλαρίωνα (καὶ τῆς συνοδείας του) συνέπεσε τὴν ὥρα πού φάλαμε τὸν Μεγάλον Παρακλητικὸν Κανόνα στὴν Παναγία, στὴν Ἄρτοκλασία. Ὁ π. Κωνσταντῖνος προσκάλεσε τὸν Γέροντα, ἐκεῖνος ἀσπάστηκε τὸ ἱερό λείψανο τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἐν Ὀλύμπῳ καὶ μὲ τὴ χαρακτηριστική πηγαία μεταλλική φωνή του ἔψαλε τὸ

«πλούσιοι ἐπτώχευσαν καὶ ἐπέινασαν...». Ἐκτός ἀπὸ εὐχάριστα τὰ συναισθήματα ἦταν καὶ συγκινητικά. Ὁ (μὴ ἔχων «ῦφος» μὲ τὰ συναφή) Γέροντας παπα-Ἰλαρίων τῆς Λαριοῦς ἔψαλε τὰ Ἀπολυτίκια τοῦ Ἁγίου Νικάνορος «Νίκην εἴληφας, ἄφθαρτον στέφος», τῆς Ἀγίας Τριάδος «Εὐλόγητός εἶ, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν», τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνος «Ταῖς τῶν δακρῶν σου ροαῖς» καὶ τὰ Μεγαλυνάρια τῆς Παναγίας «Καὶ σὲ μεσίτριαν ἔχω, πρὸς τὸν φιλόνητον Θεὸν» καὶ τοῦ Ἁγίου Νικάνορος «Χαίροις τῶν Σερβίων ὁ ἰατρός, Γρεβενῶν τὸ κλέος, καὶ Κοζάνης ὁ βοηθός, χαίροις ὁ προστάτης τῶν σὲ τιμώντων πόθῳ, Νικάνορ Καλλιστράτου, φωστὴρ πολύφωτε».

Ἄκουσε ἀπὸ ἐμᾶς τὸ Μεγαλυνάριο τοῦ Ἁγίου Διονυσίου: «Πάσης Πιερίας Καθηγητᾶ, Βελβεντοῦ Κοζάνης, ἐκουσίως συνοικιστᾶ, ἡμῶν τῶν ἀναξίων, πρεσβείαις Θεοτόκου, τὰς ἁμαρτίας λῦσον, ὦ Διονύσιε». Στὸ τέλος ἀπηύθυνε ἀπλό παρακλητικὸ καὶ συγγνώμης λόγο καὶ μοίρασε τὸν ἄρτο (τῆς ἄρτοκλασίας) στό ἐκκλησίασμα. Ὁ παπα-Ἰλαρίων μᾶς ἔφερε τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τῆς Λαριοῦς καὶ ἀπὸ τὸ προσωπικὸ του βίωμα.

π. Κωνσταντῖνος Ἱ. Κώστας,
παπαδάσκαλος

Κύριε Διευθυντά,

στό φύλλο Ιουλίου-Αυγούστου 2018 δημοσιεύθηκε άρθρο υπό τόν τίτλο «Έλλην Λόγος καί Όρθοδοξία»... Η συνάντηση Έλληνισμού καί Χριστιανισμού αποτέλεσε γεγονός μείζονος σημασίας. Ό Άγιος Νεκτάριος γράφει στόν περί πίστεως καί πατρίδος λόγο του στόν νεομάρτυρα Άγιο Γεώργιο τών Ίωαννίνων (άπό Δ. Σ. Δημητρακόπουλου) «... ή θεία πρόνοια κάλεσε τό έλληνικό έθνος νά έκπολιτίσει μέ τόν δικό του πολιτισμό τά έθνη καί νά προετοιμάσει “τό πλήρωμα του χρόνου” ώστε νά γίνει δεκτή ή αλήθεια που θά αποκαλυφθεί για νά έλθει ό Σωτήρας του κόσμου. Είναι περισσότερο άπό άληθινό ότι οι αλήθειες του Χριστιανισμού ήταν άδύνατο νά γίνουν άποδεκτές άπό τήν ανθρωπότητα, άν ό έλληνικός πολιτισμός καί ή έλληνική παιδεία δέν προπαρασκεύαζαν κατάλληλα τους λαούς καί τά έθνη καί άν πρώτα άπό όλα δέν υπήρχε έλληνικό έθνος για νά υιοθετήσει καί νά ένστερνιστεί τόν χριστιανισμό καί άμέσως άπό τήν άρχή νά άγωνιστεί καί νά υποστηρίξει τή Νέα αυτή πνευματική Θρησκεία τίς νέες της ύψηλές ήθικές καί δογματικές άρχές». Καί παλαιότερα όμως, όπως στή Σοφία Σολομώντος διαπιστώνουμε, τήν άγαθοποιό χρήση τής έλληνικής παιδείας. Βάσει τής έλληνικής παιδείας κατέστη δυνατή ή

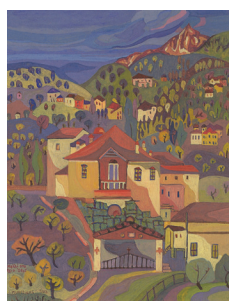
σύνδεση τής τέχνης μέ τόν Χριστιανισμό καί ή άνθιση όλων τών εκκλησιαστικών τεχνών. Άξίζει νά έξαρθεί ή έλληνομάθεια του Άποστόλου Παύλου, ό όποιος άνεφέρθη στόν φιλόσοφο Άρατο στόν όμιλία του στόν Πνύκα καί παρομοίασε τόν Χριστιανό μέ τόν άθλητή. Οι Πατέρες τής Έκκλησίας ήταν κάτοχοι τής έλληνικής παιδείας. Επί παραδείγματι στό έργο του Άριστοτέλη Τοπικά (Βιβλίο 5, 123b) περιέχεται ή φράση «κατά μέθεξιν ύπάρχειν». Η άρχαία έλληνική φιλοσοφική σκέψη στόν Άριστοτέλη καί στόν Πλάτωνα καί άργότερα ή χριστιανική πατερική σκέψη εξέτασαν τή δυνατότητα μεθέξεως (συμμετοχής) τών ανθρώπων αλλά καί τών ζώων καί τών φυτών καί τής άνόργανης ύλης στίς άκτιστες έέργειες του Θεού. Η σχέση Έλληνας Λόγου καί Όρθοδοξίας κατά τόν Άγιο Γρηγόριο Παλαμά (Παν. Χρήστου, Θεολογικά μελετήματα, νηπτικά καί ήσυχαστικά, Άθήνα 1977, σ. 148), συνοψίστηκε ως έξης : «... τό Θεϊον κείται υπεράνω του νοϋ καί λόγου καί υπεράνω τής διαλεκτικής καί τής άποδεικτικής, δέν ύπόκειται ούτε εις τήν αίσθησιν ούτε εις τήν έπιστήμην ούτε εις τόν συλλογισμόν αλλά οι πατέρες παρήγγειλαν νά συλλογίζόμεθα περι τών θείων καί ώνόμασαν άποδεικτικόν τόν περι αυτών συλλογισμόν ...» .

Γεώργιος Τσουτσος

Ελαιώνας
στόν
Άθω

Ψαρόσπιτο
στήν
Ίβήρων

Λίτσας Ί. Χατζηφώτη
Αρχαιολόγου-Ίστορικού

Πρωτ. Βασιλείου Γεωργοπούλου: *Η κριτική του Λουθήρου στον Μοναχισμό. Θεσσαλονίκη 2018.*

Στή συνοπτική αλλά ιδιαιτέρως κατατοπιστική και κατανοητή για θέμα έν πολλοῖς άγνωστο στό ευρύ κοινό μελέτη του (οὐσιαστικά πρόκειται για τήν πρώτη στήν έλληνική βιβλιογραφία), ό π. Βασίλειος αναπτύσσει πώς άρχικά ό μοναχός Λούθηρος, πού άκολουθοῦσε κατά άψογο τρόπο τό αυστηρό τυπικό του μοναχικού Τάγματός του, άποστασιοποιήθηκε από αυτό και έγινε κατήγορος του Μοναχισμού συλλήβδην. Άσχολείται με τίς παραμέτρους τής πολεμικής κριτικής του, καταγράφει τήν ιστορική εξέλιξη τους και αναλύει τά κείμενα και τά κηρύγματά του, στά όποια φθάνει νά παρουσιάζει συστηματικά τόν μοναχικό βίο ως «σατανική» κατάσταση, άνελεύθερο θεσμό πού άντιμάχεται τή λογική. Η κριτική του Λουθήρου, γράφει ό π. Βασίλειος, με τήν σύμφωνη κριτική και άλλων ήγερτικων προσώπων τής Μεταρρύθμισης, συνέβαλε στήν άπόλυτη έξαφάνιση του μοναχικού βίου και βέβαια επέσυρε τήν εναντίον του πολεμική των Ρωμαιοκαθολικων. Μέ λόγο σαφή και λιτό ό συγγραφέας παρουσιάζει τίς συγκεκριμένες άπόψεις και τά άποτελέσματα τής άντιμοναχικής πολεμικής του Λουθήρου. Κείμενο πολύ χρήσιμο σε εποχή κατά τήν όποία όρισμένες άντιμοναχικές πρακτικές, κυρίως από ξενόφερτες ιδέες τής Δύσης, παροροῦν τήν όρθόδοξη παράδοση και τούς κινδύνους πού έλλοχεῦουν σ' αυτές. Επίσης είναι πολύ χρήσιμο στον όρθόδοξο χώρο για τόν Διάλογο τής Όρθόδοξης Έκκλησίας με τούς Λουθηρανούς.

Πρωτ. Λαζάρου Σκάγκου: *Η βιβλική εικονογραφική άποτύπωση του Ίερού Βήματος του Ναΐσκου του Άη Γιαννάκη στήν Καστροπολιτεία του Μυστρα (14^{ος} αιώνας). Μυστρας 2016.*

Πολύ ενδιαφέρον βιβλίο για όσους αγαποῦν τόν Μυστρα, τήν ιστορία και τά μνημεία του καθώς και τή βυζαντινή τέχνη γενικά, πραγματεύεται ό συγγραφέας του προκειμένου πονήματος, ό όποῖος ύπηρετεί από τόν Δεκέμβριο του 1976 μέχρι σήμερα ως έφημέριος του Μυστρα. Ό μικρός ναός του Άη Γιαννάκη είναι ένα από τά σημαντικότερα παρεκκλήσια πού ύπάρχουν διάσπαρτα σε όλη την έκταση τής περίφημης καστροπολιτείας αλλά εύρίσκεται έξω από τά τείχη της, κάτω από τήν τουρκικής εποχής κρήνη τής Μαρμάρας. Παρά τίς κάποιες άρχιτεκτονικές ιδιορρυθμίες του, τό παρεκκλήσιο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τίς τοιχογραφίες του, πού χρονολογούνται στον 14^ο αἰ.

Στίς τοιχογραφίες αυτές, πού διατηροῦνται ἀποσπασματικά κυρίως στό Ἱερό Βῆμα τοῦ μνημείου καί καλύπτονται ἀπό ἄλατα, ἀντικατοπτρίζεται ἡ πνευματική δοκιμασία τῆς δογματικῆς-ιδεολογικῆς ταυτότητάς τῆς Ὁρθοδοξίας ἐξ αἰτίας τῆς ἡσυχαστικῆς ἔριδας καί στό θέμα αὐτό ἐντοπίζεται τό σημαντικότερο ἐνδιαφέρον του. Ἡ ἐργασία τοῦ π. Λαζάρου χωρίζεται σέ δύο κεφάλαια. Στό πρῶτο γίνεται ἱστορική καί αἰσθητική ἀνάλυση τῆς εἰκονογραφικῆς ἀποτύπωσης τοῦ Ἁγίου Βήματος τοῦ Ἁγ. Γιαννάκη καί στό δεύτερο περιλαμβάνεται ἡ βιβλική καί θεολογική προσέγγιση τῶν παραστάσεων τοῦ Ἁγίου Βήματος τοῦ μνημείου. Δέν εἶναι γνωστό οὔτε τό ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη του οὔτε καί τοῦ ἀγιογράφου του. Ὁ συγγραφεύς, μετά ἀπό διεξοδική περιγραφή καί θεολογική ἀνάλυση τῆς θέσης καί τῆς σχέσης τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Βήματος μεταξύ τους, καταλήγει στό συμπέρασμα ὅτι τό ἐνδιαφέρον τοῦ ναΐσκου συγκεντρώνεται στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο λειτούργησε ἐδῶ ὁ ἀγιογράφος καί καταλήγει τό πολύ ἐνδιαφέρον πονημά του σημειώνοντας γιά τόν καλλιτέχνη πῶς «ἄφησε καί τήν ἰδιαίτερη σφραγίδα του, ἐκμεταλλεόμενος μέ εὐρηματικό, εἰκονογραφικά ἰδιαίτερο καί θεολογικά ὀρθό τρόπο, τίς ἀρχιτεκτονικές ἰδιαιτερότητες τοῦ ναΐσκου».

Jean Daniélou: *Οἱ ἄγγελοι καί ἡ ἀποστολή τους*. Μτφρ. Δρ Θ. Θεοφάνης Λ. Δρακόπουλος, Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2016².

Στό ἔργο του αὐτό, πού ἐκδόθηκε πρώτη φορά στά γαλλικά τό 1957 στό Παρίσι, ὁ συγγραφεύς μελετᾷ τόν ρόλο τῶν ἀγγέλων στήν οἰκονομία τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου μέ βάση τίς πατερικές σπουδές. Ἀρχίζει ἀπό τόν ρόλο τους πρὶν ἀπό τήν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ στόν κόσμον καί σκοπὸ ἔχει, ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος, νά παρουσιασθεῖ ὅτι οἱ ἄγγελοι οὐσιαστικά ἐργάζονται γιά νά ὀδηγήσουν τοὺς ἀνθρώπους στή λατρεία τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὥστε νά μετᾶσχουν στόν Τρισάγιο Ὑμνον, μέ τόν ὁποῖο ὁμολογοῦν τήν ὑπερέλεια ἀγιότητά του. Ἡ μελέτη χωρίζεται σέ δέκα κεφάλαια, τά ὁποῖα κατά σειρά εἶναι: α) Οἱ ἄγγελοι καί ὁ Νόμος, β) Οἱ ἄγγελοι καί ἡ κοσμική θεωρία, γ) Οἱ ἄγγελοι καί ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ, δ) Οἱ ἄγγελοι καί ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ, ε) Οἱ ἄγγελοι καί ἡ Ἐκκλησία, στ) Οἱ ἄγγελοι καί τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ζ) Ὁ φύλακας ἄγγελος τῶν πιστῶν, η) Οἱ ἄγγελοι καί ἡ πνευματική ζωὴ τῶν πιστῶν, θ) Οἱ ἄγγελοι καί ὁ θάνατος, ι) Οἱ ἄγγελοι καί ἡ Δευτέρα Παρουσία. Τήν ἐκδοση κοσμοῦν ἐπιλεγμένες μέ γνώση βυζαντινές εἰκόνες θαυμάσιας τέχνης, ἔργα μεγάλων Ἑλλήνων ἀγιογράφων, μέ παραστάσεις ἀγγέλων.

Αἰμιλιανοῦ Γκέκα: *Μετέωρα - Φωτογραφικό Ὀδοιπορικό*. Καλαμπάκα 2018.

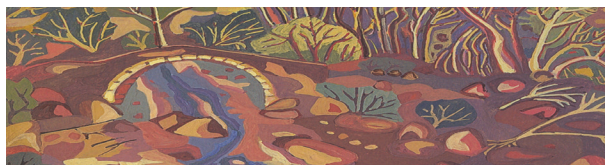
Πρόκειται γιά ἕνα βιβλίον «γραμμένο» μέ φῶτα καί σκιές, γραμμές τοῦ ὀρίζοντα καί τῶν μετεωρίτικων βράχων, χρώματα ὄνειρικά καί χρώματα φιλτραρισμένα μέσα ἀπό σύννεφα καί πάχνη. Φωτογραφίες τῆς λιθόπολης τῶν Μετεώρων ἀπό γνωστές καί ἄγνωστες γωνίες τους, φωτογραφίες μέ ἀπιαστες στιγμές τῆς φύσης, τῆς ἡμέρας καί τῆς νύχτας. Ἐνα φωτογραφικό ὀδοιπορικό χωρὶς λόγια, προτροπή γιά περίσκεψη, καθὼς τά μετεωρίτικα μοναστήρια, φλόγες πίστεως ἄσβεστης στίς κορυφές τῶν βράχων, γίνονται θύρες γιά νά τίς διαβεῖς καί νά χαθεῖς ἀπό ἐκεῖ ἀκολουθώντας τόν δρόμον γιά τόν Παρά-

δεισο, σ' αὐτά ὅμως δέν μπαίνει καθόλου ὁ φωτογραφικός φακός. Μιά ωραία συλλογή προσεγμένων φωτογραφιῶν πού ἀπαθανατίστηκαν στό χαρτί μέ τήν τελευταία λέξη τῆς τεχνικῆς και σέ κάνουν νά πιστέψεις πώς βλέπεις τά τοπία ἀπό ἕνα πνευματικό παράθυρο πού σου προσφέρει ἀφειδώλευτα τήν ὁμορφιά τῆς Δημιουργίας καί τά κατορθώματα τῆς Πίστης.

Ἱερομονάχου Παΐσιου: *«ἄ ἐρωράκαμεν καί ἀκηκόαμεν».* *Οἱ ἀναμνήσεις μου ἀπό τόν Ἅγιο Παῖσιο.* Ἔκδοσις **Ι. Μ. Ἀγίου Ἰλαρίωνος Προμάρχων Ἀριδαίας.** Μία ἀκόμη «ἀπό πρῶτο χέρι» μαρτυρία γιά τόν προσφιλή Ἅγιο Πορφύριο ἀπό ἕνα ἀπό τά ἐπί εἰκοσιτέσσερα χρόνια πνευματικά παιδιά του. Διηγῆσεις ἀπό τήν καθημερινή συνάφεια καί ζωή κοντά στόν πνευματικό, τόν στοργικό πατέρα, πού κοιμήθηκε τό 1994. Στιγμές τῆς καθημερινῆς πνευματοφόρας ἄσκησης, χαρακτηριστικά περιστατικά, «ρήματα σοφίας», συμπυκνωμένα σημεία τῆς διδασκαλίας του, τή ζωή στό καλυβάκι τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, διδαχές γιά τήν προσευχή, τήν ἐλεημοσύνη, τήν ταπεινώση, τή μοναχική καί πνευματική ζωή, τούς λογισμούς, τήν οἰκογένεια, κάποια «σημεῖα». Μέ λόγο ἀπλό, ἐναργῆ καί σοβαρό, παραθέτοντας τίς ἐμπειρίες του ἀπό τόν Ἅγιο Παῖσιο προσφέρει ἕνα ἐπαγωγό στήν πίστη καί στήν πνευματική ζωή ἀνάγνωσμα μέ τή σφραγιδα τῆς ἄμεσης σχέσης μέ ἕναν Ἅγιο τῆς «διπλανῆς πόρτας».

π. Ἡλία Διακουμάκου: *Ἡ ἀντισύλληψη ὡς ρυθμιστικός παράγων στόν οἰκογενειακό προγραμματισμό. Μικρή συμβολή στήν ὀρθόδοξη Θεολογία τοῦ γάμου.* Ἔκδοσις **Παρησία Ἀθήνα 2015⁶.** Τό πάντα ἐπίκαιρο, ἀπλό ἀλλά καί τόσο πολύπλοκο καί δυσνόητο γιά πολλούς ἤ ἀπό πολλούς ταυτοχρόνως, θέμα καί πρόβλημα τῆς ἀντισύλληψης καί τίς πολλές παραμέτρους του, ἐξετάζει ὁ συγγραφεύς σέ πολυσέλιδη μελέτη, παραθέτοντας, ἐκτός ἀπό τίς προσωπικές του, πολλές ἀπόψεις Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, θεολόγων, κοινωνιολόγων, ἰατρῶν, ψυχολόγων, κληρικῶν καί λαϊκῶν κ.ἄ. Παραθέτει ἐπίσης ἀπόψεις γιά τό θέμα τοῦ γάμου, τῆς τεκνογονίας γενικῶς, τῶν σχέσεων τῶν συζύγων, τή θεώρηση τῶν συζυγικῶν σεξουαλικῶν σχέσεων, τή σύγκυση γύρω ἀπό τόν σκοπό τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, τήν πολυτεκνία ἤ τήν ἔλλειψη τέκνων καί ἄλλα πολλά, πού συνοδεύονται ἀπό σχετική ἑλληνική καί ξένη βιβλιογραφία. Ἄς μοῦ ἐπιτρέψει ὁ σεβαστός π. Ἡλίας νά παρατηρήσω ὅτι θά ἦταν γιά τήν ὑπογραφομένη χρήσιμο καί ἕνα «διά ταῦτα», λίγες συμπερασματικές ἀράδες γιά ὄσους, ιδίως νέους, θά ἤθελαν μέ πραγματικό ἐνδιαφέρον, σέ ἐποχή σκληρή γιά τήν οἰκογένεια, νά λάβουν γιά τό ζήτημα αὐτό ὑπεύθυνες λύσεις.

Γεφύρι στήν Προβάτα
Ἁγίου Ὀρους (λεπτομέρεια)

Περί μισθολογικῶν κλιμακίων καί συντάξεων

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη

Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Ἰ. Μ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου
Ἀντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Συνεχίζουμε τήν ἐνημέρωση τῶν ἀγαπητῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν σχετικά μέ τή διαμόρφωση ἀπό 1.1.2018 τῶν μισθολογικῶν ἐξελίξεων καί τῶν μισθολογικῶν κλιμακίων καί παραθέτουμε στοιχεῖα, σέ συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο τεῦχος, γιά τίς περιπτώσεις τῶν μισθολογικῶν κλιμακίων πού ἀφοροῦν στήν Μισθολογική Κατηγορία ΤΕ.

Σύμφωνα μέ τή νέα νομοθεσία ἄρθρο 11 ν. 4354/2015, Κληρικός ὁ ὁποῖος κατά τήν 31.12.2017 κατεῖχε τό Μ.Κ. 8 (μέ χρόνο ὑπηρεσίας 14 χρόνια + 10 μῆνες) καί ἀπό τή σύγκριση ἀποδοχῶν κατά τήν 31.12.2015 ἔλαβε αὐξηση ὕψους 80 € στόν βασικό του μισθό, τή λαμβάνει σέ 4 ἰσόποσες δόσεις καί παράλληλα ἔχει προσωπική διαφορά τοῦ ν. 4354/2015 ὕψους 150 €. Κατά τήν κατάταξή του τήν 1.1.2016, ἔχει πλεονάζοντα χρόνο 10 μῆνες καί ἀναγνώρισε χρόνο προϋπηρεσίας 2 χρόνια καί 6 μῆνες μέ αἴτηση πού ὑπέβαλε μετά τήν 1.1.2016, τῆς ὁποίας τά οικονομικά ἀποτελέσματα θά λάβει ἀπό 1.1.2018. Γιά τήν περίπτωση τῶν ὡς ἄνω Κληρικῶν, ἄν στό διάστημα τῶν 14 χρόνων καί 10 μηνῶν πού προσμετρήθηκε γιά τήν κατάταξή του προσθέσουμε τό διάστημα τῶν 2 χρόνων καί 6 μηνῶν προϋπηρεσίας πού ἀναγνώ-

ρισε, ὁ συνολικός χρόνος γιά κατάταξη σέ Μ.Κ. εἶναι πλέον 17 χρόνια καί 4 μῆνες, ἐπομένως ἀπό 1.1.2018 πού ἰσχύουν τά οικονομικά ἀποτελέσματα ἀναγνώρισης προϋπηρεσίας, θά καταταγεῖ πλέον στό ΜΚ 9 μέ πλεονάζοντα χρόνο 4 μῆνες. Ἡ διαφορά τοῦ κλιμακίου πού εἶναι 55 € θά μειώσει τήν προσωπική διαφορά καί παράλληλα θά τοῦ χορηγηθεῖ καί τό 1/4 τῆς αὐξησης.

Ἡ προσωπική διαφορά δέν συμφηρίζεται μέ τήν καταβολή τῆς 3ης δόσης τῆς αὐξήσεως, ἡ ὁποία καταβάλλεται κανονικά, ἀλλά συμφηρίζεται μέ τήν αὐξηση πού προέκυψε ἀπό τήν ἀλλαγὴ τοῦ κλιμακίου. Εἶναι ἀλήθεια πῶς ὅλες οἱ λεγόμενες μισθολογικές ἐξελίξεις πού βασίζονται σέ οικονομικές ἀλλαγές καί ἀναλογίες νά μὴ γίνονται κατανοητές ἀπό τοὺς ἀδελφούς μας, γι' αὐτόν τόν λόγο οἱ ἐκκαθαριστές ἀποδοχῶν τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, οἱ ὁποῖοι ὄντως ἔχουν ἐπιφορτιστεῖ μέ σοβαρὴ καί ἐξειδικευμένη διακονία, πρέπει νά τοὺς ἐνημερώνουν γιά νά μὴν ὑπάρχουν ἀμφιβολίες.

Ὁ κάθε κληρικός ἔχει κάθε δικαίωμα νά ἐνημερώνεται προσωπικά γιά τίς μισθολογικές του ἐξελίξεις ἀπό τήν Ἱερά Μητρόπολη πού διακονεῖ.

Προτείνουμε:

Καθημερινά:

02.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ - Προσεγγίσεις στους όρους της πίστewς. Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο (Ε)

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ - Παραδοσιακή μουσική. Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.

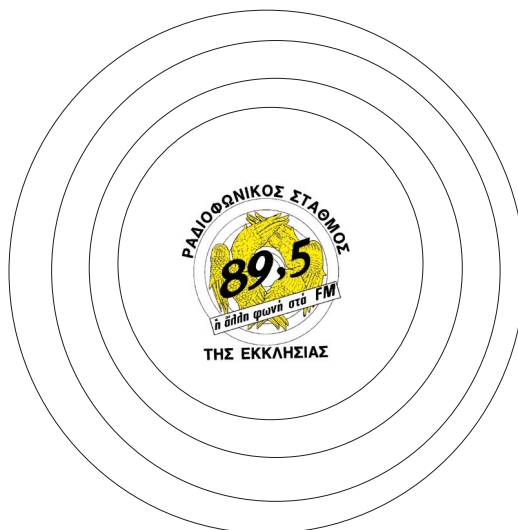
17.30: ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ - Ύμνοις και ώδαϊς, Ἐκκλησία καί τέχνη, Ἐκκλησία καί ἐπιστήμη, Ἐκκλησία καί περιβάλλον, Ἄνθρωπος καθ' ὁδόν.

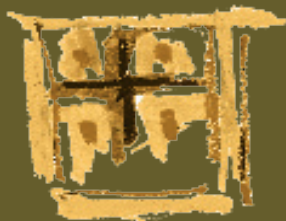
22.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ. Ἀποσπάσματα ἀπό κείμενα Πατέρων μέ μουσικές γέφυρες. Μέ τήν Κυριακή Αἰλιανοῦ.

Οἱ ἐκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπό τούς κατά τόπους σταθμούς τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνās 30 105-51 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298.72.253. Fax: 211-18.24.317
ISSN 1105-7203